

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/20649> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Sanders, George

Title: Het present van Staat : de gouden ketens, kettingen en medailles verleend door de Staten-Generaal, 1588-1795

Issue Date: 2013-03-21

III

De personen

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien door wie en op welke wijze de besluiten werden genomen om vereringen te geven, wie de bestelde presenten maakten en leverden, hoe ze werden betaald en uit welke posten dit geschiedde. In dit hoofdstuk staan degenen centraal die de ‘presenten van Staat’ ontvingen. Daarbij gaat het niet zozeer om individuele personen, maar om categorieën en groepen gedecoreerden. Op de eerste plaats kijken we naar het aantal ketens, kettingen en medailles dat door de Staten-Generaal in de periode 1588-1795 werd uitgereikt. Om hoeveel verleningen gaat het? Valt er iets te zeggen over de verhouding tussen het aantal vereringen en het aantal daadwerkelijk gemaakte en geleverde presenten? En ging het daarbij vooral om ketens, kettingen of medailles?

In het voorgaande is al enkele malen gerefereerd aan verschillende categorieën verleningen, zoals het diplomatieke present aan buitenlandse gezanten, de vereringen voor verdienste en de beloningen voor het brengen van belangrijke berichten. Hoe verhouden deze categorieën zich getalsmatig ten opzichte van elkaar? Hoe is de spreiding in chronologisch opzicht? En hoe zit het, in het geval van het diplomatieke present, met de geografische spreiding? En tot slot bekijken we welke waarde de gedecoreerden aan het ontvangen geschenk hechtten.

Het hoofdstuk besluit met vier *case studies* van bijzondere en opmerkelijke verleningen. In drie van de vier gaat het om complexe verleningen, waarbij grote aantallen presenten werden geschonken. Aan bod komen de vereringen die werden gegeven in de jaren 1608-1610 ter gelegenheid van de sluiting van het Twaalfjarig Bestand, in 1697 bij de sluiting van de Vrede van Rijswijk en in 1781 ter gelegenheid van de slag bij Doggersbank. De vierde *case study* behandelt de opmerkelijke carrière van Willem Vleertman, een officier uit het Staatse leger, die in de jaren van de Spaanse Successieoorlog van de Staten-Generaal in het totaal acht ketens en vijf medailles ontving.

Meer nog dan bij alle andere hoofdstukken het geval is, leunt dit gedeelte op de data die in bijlage I bijeen zijn gebracht: hierin zijn de gegevens terug te vinden van de individuele gedecoreerden die tussen 1588 en 1795 van de Staten-Generaal een verering ontvingen.

De gedecoreerden

Het totale aantal gedecoreerden

De beantwoording van de vraag naar het aantal door de Staten-Generaal verleende vereringen in de vorm van ketens, kettingen en medailles blijkt veel minder eenvoudig dan gedacht. De als bijlage I opgenomen lijst bevat 1.234 vermeldingen. Maar dat aantal behoeft onmiddellijk uitleg en nuancering. Hiervoor bestaan redenen van uiteenlopende aard.

Op de eerste plaats zijn er redenen die te maken hebben met de kwaliteit van het bronnenmateriaal. De belangrijkste bron voor het onderzoek naar de vereringen vormen de registers van de resoluties van de Staten-Generaal zelf. Deze zijn in verschillende versies en in diverse archiefinstellingen bewaard gebleven.¹ In deze resoluties zijn onder meer de besluiten om vereringen toe te kennen opgetekend. De net-resoluties zijn per jaar in een register gebonden, dat in eerste instantie één, vanaf 1665 twee en tegen het einde van de achttiende eeuw soms verschillende banden besloeg. Vanaf 1670 verschenen de resoluties ook in druk.² Iedere band bevat honderden en in sommige gevallen zelfs meer dan duizend aan twee zijden beschreven folio's. Om in deze kilometerslange archiefschat de weg te kunnen vinden, is de gebruiker aangewezen op indices die de resoluties ontsluiten. Nagenoeg elke band bevat voor- of achterin een index waarin in alfabetische volgorde de namen van hoofdpersonen, plaatsen en zaken zijn opgetekend met verwijzing naar het folionummer in het register.

In de praktijk blijken aan het gebruik van resoluties én indices de nodige haken en ogen te zitten. Tot 1655 is de in de resoluties opgetekende informatie over gegeven vereringen tamelijk uitvoerig: gegeven worden de naam van de gedecoreerde, de naam van de goudsmid die keten, ketting of medaille leverde, waarde en gewicht van de verschillende onderdelen van de beloning en de hoogte van het maakloon. Na 1655 maken de uitgebreide gegevens plaats voor standaardformuleringen, waarin waarde, gewicht en maakloon van de gegeven presenten niet langer worden vermeld. Een uitzondering vormen de resoluties uit de jaren 1671-1690, die nog wel de totaalbedragen van de leveranties vermelden. Daar komt bij dat de resoluties niet altijd even helder zijn gesteld: geregeld blijft onduidelijk of uitsluitend een ketting werd geschonken, óf dat aan de ketting ook een medaille hing. Een onduidelijkheid die in de hand werd gewerkt door de reeds geconstateerde spraakverwarring waar het de begrippen 'keten' en 'ketting' betreft.³ Gevolg van dit alles is dat verwarring ontstaat, vooral in die periodes waarin veel vereringen werden gedaan.

Nog droeviger is het gesteld met de vermeldingen in de indices, waarvan opzet en

1 Zie over de series resoluties: Thomassen, *Instrumenten*, hoofdstuk 5.2.

2 *Ibid.*, 357 e.v.

3 Cf. *supra*, 16-17.

indeling gedurende een periode van meer dan twee eeuwen nooit constant bleven. In het gunstigste geval zijn de in één jaar verleende beloningen opgetekend onder trefwoorden als 'presenten', 'vereringen' of 'geschenken' of onder de naam van de goudsmid die ze leverde. In minder gunstige gevallen zijn de afscheidspresenten aan vertrekkende buitenlandse gezanten alleen opgenomen onder de naam van het land dat zij vertegenwoordigden, terwijl de aan vlootvoogden en officieren verleende presenten óf onder trefwoorden als 'admiraliteiten', 'maritieme zaken' en 'zeezaken', óf onder de naam van de gedecoreerde teruggevonden moeten worden. En vooral in de indices uit de eerste decennia na 1588 leveren de letters 'k' van keten en ketting, 'm' van medaille, 't' van triomfpenning en 'g' van gouden eveneens een schat aan anders veelal onvindbare gegevens op.

Ernstiger dan de problemen met de bewaard gebleven bronnen zijn de gevolgen van de vernietiging van vrijwel de gehele financiële administratie van de Staten-Generaal en van de belangrijkste betaalsheer, de Staten van Holland.⁴ Het ontbreken van grootboeken, journalen en memorialen maakt het onmogelijk om op naam van goudsmid, medailleur of leverancier de gedane bestellingen en betalingen terug te vinden. Het verlies van de ingediende declaraties en rekeningen betekent dat we in veel gevallen in het ongewisse blijven aangaande prijs, waarde, gewicht en maakloon van het geleverde.

Slechts enkele 'kruimels' bleven bewaard: de reeds genoemde gegevens in de resoluties van de Staten-Generaal, de ordonnantieboeken van de Staten-Generaal uit de jaren 1585-1655, de 'grootboeken generaliteit' uit de jaren 1751-1796 én de gegevens uit het archief van Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier over de wijze waarop Noorder- en Zuiderkwartier tussen 1688 en 1714 onderling de kosten van de defroyementen verdeelden.⁵ De bruikbaarheid van de gegevens uit de resoluties van de Staten-Generaal is hierboven reeds ter sprake gekomen. De beide laatste bronnen, de grootboeken én de registers van het Noorderkwartier, bevatten uitsluitend datum en hoogte van verrichte betalingen. De registers met de betalingsordonnanties uit de jaren 1585-1655 bevatten een schat aan gegevens. Tegelijkertijd vertoont ook dit bronnenmateriaal zijn beperkingen: de registers lijken niet te zijn bedoeld als instrumenten voor financiële verantwoording en controle. Nergens worden bedragen getotaliseerd en soms worden betalingsordonnanties doorgehaald, omdat zij al eerder in het registers zijn opgetekend.⁶ Veel ernstiger dan deze incidentele doublures is het feit dat het register aantoonbaar incompleet is. De gegevens in bijlage I maken duidelijk dat van lang niet alle vereringen die de Hoog Mogende Heren bestelden een betalingsordonnantie in het register werd opgete-

⁴ Cf. *supra*, hoofdstuk II, 193.

⁵ Cf. *supra*, inleiding, 21-22.

⁶ Zie bijvoorbeeld NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 88v: betaling van f 2.441:18 aan goudsmid Jan Cornelisz. Lamberts voor twee ketens bestemd voor de Brandenburgse gezanten Van Bylandt en Von Plesse (*bijlage I, 1605-3a/b*). Dezelfde ordonnantie is al eerder geregistreerd op fol. 87.

kend. De conclusie dat de betreffende presenten uiteindelijk niet zouden zijn geleverd, wordt weersproken door de resoluties van de Hoog Mogende Heren zelf, waarin melding wordt gemaakt van aflevering én overhandiging van de betreffende vereringen.

De gevolgen van de onduidelijkheden en onvolkomenheden in het bewaard gebleven bronnenmateriaal én van het ontbreken van het gros van de financiële stukken zijn van dien aard dat niet valt uit te sluiten dat de in bijlage I gepresenteerde lijst van verleningen onvolledig is. Dat het hierbij niet om een hypothetische mogelijkheid gaat maar om een daadwerkelijk bestaand probleem, een probleem dat zelfs een eigen gezicht heeft, blijkt uit de fraaie portretten die de Haagse portretschilder Jan de Baen tussen 1681 en 1689 vervaardigde van de Deventer burgemeester Gisbert Cuper (afb. 3.1) en diens echtgenote Aleida van Suchtelen.⁷ Cuper werd in 1668 hoogleeraar in de geschiedenis en de rhetorica aan het Athenaeum Illustre in Deventer. Na het rampjaar 1672 trad hij toe tot de magistraat van Deventer en bekleedde hij verschillende malen het burgemeesterschap van die stad. Van 1681 tot 1694 was Cuper gedeputeerde ter Staten-Generaal. Op De Baens portret is Cuper afgebeeld in een paarse kamerjas, zijn rechterarm rustend op een kussen. Rechts op de achtergrond zijn sculpturen van Pallas Athene en van de Egyptische god Harpocrates afgebeeld. Zij verwijzen naar Cupers' studie van de klassieke oudheid.⁸ Links achter Cuper is een jonge vrouw te zien met een stedenkroon op het hoofd en een roedebundel met bijl in haar rechterhand. Zij symboliseert de burgemeesterlijke waardigheid van de geportretteerde. Aan het kussen of de roedebundel hangt aan een kleine ketting de beloningspenning van de Staten-Generaal. Goed is te zien dat het om het in 1660 geïntroduceerde model met het door twee leeuwen gehouden gekroonde wapen gaat.⁹ Veenendaal die de portretten van Cuper en zijn echtgenote in 1954 beschreef, concludeerde dat de gouden medaille 'ongetwijfeld zijn lidmaatschap van de Staten-Generaal [symboliseerde]'.¹⁰ In het licht van het symbolische karakter van het door De Baen geschilderde portret, waar personificaties en attributen verwijzen naar de verschillende activiteiten van de uit Deventer afkomstige geleerde, is deze interpretatie begrijpelijk en voor de hand liggend. Maar valt uit te sluiten dat de afgebeelde beloningspenning van de Staten-Generaal méér dan alleen een symbolische betekenis had? Is het denkbaar dat deze verwijst naar een daadwerkelijk ontvangen beloning? In de resoluties van de Staten-Generaal is een dergelijke verering aan Cuper niet teruggevonden. Maar kan met zekerheid worden

7 Veenendaal, 'Bijdrage'. Beide portretten werden in 2010 door het Historisch Museum te Deventer verworven.

8 Zie voor enkele voorwerpen uit de collectie van Cuper: Bergvelt, *De wereld* [...], *Catalogus*, 102-104. Cuper schreef in 1676 *Harpocrates seu explicatio imagunculae*. Hierin komt ook het beeldje ter sprake dat op het door De Baen geschilderde portret is afgebeeld. Cf. voor Cuper verder: Bergvelt, *De wereld*, passim en id., *De wereld* [...], *Catalogus*, passim.

9 Cf. infra, hoofdstuk IV, 393, afb. 4.32.

10 Veenendaal, 'Bijdrage', 14.

Afb. 3.1 Gisbert Cuper, burgemeester van Deventer en lid van de Staten-Generaal. Door Jan de Baen, 1681-1689. Olieverf op doek, 133 x 112 cm. [Historisch Museum Deventer]

uitgesloten dat Cuper een dergelijke verering van een ander generaliteitscollege ontving? Of zou het mogelijk zijn dat de geportretteerde die bekend stond als een verwoed numismaat op eigen kosten ten behoeve van zijn medaillekabinet een gouden exemplaar van de beloningspenning van de Staten-Generaal verwierf?¹¹ Op het eerste gezicht lijkt het feit dat Cuper de medaille niet om de nek droeg Veenendaal gelijk te geven. Maar ook dit argument verliest aan overtuigingskracht wanneer we Cupers' portret vergelijken met het geschilderde kniestuk van luitenant-admiraal Willem Joseph baron van Ghent (afb. 4.35). Ook op dat portret wordt de beloningsmedaille niet gedragen, maar ter linkerzijde van de geportretteerde afgebeeld. Maar van de luitenant-admiraal is nu juist zeker dat hij van de Staten-Generaal een dergelijke verering ontving (*bijlage I, 1667-10a*). En wat het geheel nog curieuzer maakt, is het feit dat ook het portret van Van Ghent door Jan de Baen werd geschilderd.

Toch houdt dit geenszins in dat het onderzoek een stuurloos en zinkend schip is. Immers hoe fragmentarisch, onvolledig of moeilijk interpreteerbaar het bronnenmateriaal ook is, in samenhang bestudeerd levert het een tamelijk compleet beeld dat vanaf het laatste kwart van de zeventiende eeuw beslist aanspraak op volledigheid kan maken. Zo zijn in de liquidatiestaten van het Noorderkwartier en in de grootboeken uit de jaren 1751-1796 op een enkele uitzondering na alle verleningen terug te vinden. De belangrijkste uitzonderingen betreffen de keten en de medailles die in 1781 werden verleend aan de helden van Doggersbank (*bijlage I, 1781-2a/g*) én de ketens die in 1793 aan de Britse kapitein Berkeley en zijn vier luitenants werden vereerd (*bijlage I, 1793-1a/e*).¹²

Een andere categorie van redenen die maken dat het in bijlage I genoemde aantal van 1.234 vermeldingen nuancering behoeft, heeft te maken met de praktijk van de verleningen zelf. Bij herhaling worden reeds genomen besluiten gewijzigd, aangevuld of zelfs ingetrokken. Geregeld wordt de waarde van een verering in tweede instantie verhoogd of wordt besloten om aan een al eerder gegeven ketting alsnog een medaille te hangen. Ook komt het voor dat de Hoog Mogende Heren besluiten om een verering die zij in eerste instantie in contant geld of in de vorm van een of meer amen¹³ wijn geven, om te zetten in een keten of een ketting. Zo wordt het geldbedrag dat in 1619 aan Joris van Spilbergen (*bijlage I, 1619-1*) wordt vereerd, omgezet in een gouden ketting van f 400, terwijl de Amsterdamse boekdrukker dr. Joan

11 Cf. <http://www.kb.nl/bc/hand/cuper.html> (geraadpleegd 21 augustus 2011) voor de aankondiging van de veiling van het numismatisch kabinet van Cuper, inv.nr. 72 C 32. De veilingcatalogus die uitsluitend zou kunnen geven over de vraag of Cuper inderdaad een gouden beloningsmedaille van de Staten-Generaal bezat, werd nog niet aangetroffen.

12 De enige andere uitzondering vormen de ketens voor de keizerlijke minister plenipotentiaris Starhemberg en diens secretaris (*bijlage I, 1793-2a/b*), die in mei 1793 werden verleend. Op 14 juni 1793 werd de rekening van W. Koning en Zonen gelezen, NA, SG, inv.nr. 3061, fol. 9 (14 juni 1793). Onbekend is waarom de afrekening van deze ketens in het grootboek onvermeld bleef.

13 Een aam is een oude wijnmaat en correspondeert met ongeveer 155 liter.

Blaeu (*bijlage I, 1649-1*) op diens verzoek in juni 1649 een keten van f 200 krijgt in plaats van hetzelfde bedrag in geld. Maar vaker nog geschiedt het tegenovergestelde: dat in plaats van een keten of ketting de tegenwaarde in geld wordt uitgekeerd.¹⁴ Doorgaans geschiedt dit op verzoek van de gedecoreerde, die liever contant geld ontvangt dan een tastbaar eerbewijs. Anders ligt dit in de jaren na 1715, wanneer goudsmid Johannes de Graef onder de almaar toenemende last van onbetaald gebleven rekeningen uiteindelijk failliet gaat. De Staten-Generaal zien zich genoodzaakt om de waarde van de beide ketens en de drie medailles die zij tussen november 1715 en mei 1716 hebben besteld en die De Graef niet meer heeft kunnen leveren, aan de gedecoreerden in contant geld uit te betalen. Vervolgens geven zij tot april 1723 beloningen in de vorm van geld, waarbij zij de vereringen aan vertrekkende gezanten consequent aanduiden als 'ordinaris present'.¹⁵ Dat de omwisseling van gouden eerbewijzen in contant geld vaak ook na de uitreiking plaats vond, bleek al eerder uit de zeventiende-eeuwse rekeningen en uit de essaairapporten die vanaf 1711 werden opgemaakt.¹⁶

Een ander probleem dat met de praktijk van de uitreiking samenhangt, is dat het aangeboden present soms werd geweigerd. In dat geval berustten de Staten-Generaal meestal in de weigering, waarna de afgewezen eerbewijzen bij een volgende gelegenheid aan een ander werden uitgereikt. Soms is bekend aan wie, maar vaak ook niet.

En tot slot moet worden gewezen op het gebruik dat aan het einde van de zeventiende eeuw gedurende enkele jaren heeft bestaan om ketens van f 1.300 op voorraad te laten maken. Lang niet altijd blijkt uit de resoluties aan wie deze werden gegeven, hetgeen het inzicht in vervaardiging, afrekening en uitreiking in die jaren bepaald niet ten goede komt.

Gevolg van deze vrij ondoorzichtige en soms zelfs chaotische praktijk van verlening is dat het totaal van 1.234 vermeldingen beslist niet betekent dat even zoveel ketens, kettingen en medailles werden vervaardigd. Bovendien valt zelfs niet bij benadering uit te maken hoe omvangrijk het hergebruik van ketens, kettingen en medailles moet zijn geweest.

De problemen met het bronnenmateriaal en de weinig heldere praktijk van verlening nopen tot het maken van keuzes, keuzes die gevolgen hebben voor de samenstelling en de omvang van de in bijlage I gegeven lijst van verleningen. Zo dienen zich vragen aan als: moeten vereringen worden opgenomen die nadien zijn omgezet in geld of in kostbaarheden als vaatwerk of tapijten? En vereringen in geld, die

14 Heringa, *Eer en hoogheid*, 480-481.

15 In april 1723 ontvingen de Spaanse ambassadeur Beretti Landi en zijn secretaris geldbedragen (*bijlage I, 1723-1/2*). Pas vanaf juni 1724 werden weer ketens en medailles geschonken. De enige uitzondering vormt de keten die de Munsterse extraordinaris envoyé Von Plettenberg (*bijlage I, 1720-1*) in maart 1720 ontving. Waarom Von Plettenberg wél een keten ontving en aan andere vertrekkende gezanten de tegenwaarde in geld werd uitgekeerd, is niet bekend.

16 Cf. *supra*, 159-164.

uiteindelijk zijn uitgereikt in de vorm van ketens, kettingen of medailles? En hoe te handelen met vereringen die worden verhoogd of uitgebreid; moeten die één maal of meerdere keren worden opgenomen? Dienen geweigerde, onuitgereikte en later door de goudsmid teruggekochte vereringen mee te worden gerekend en wat te doen met de ketens die op voorraad werden gemaakt?

Uiteindelijk is ervoor gekozen om alle ketens, kettingen en medailles op te nemen, ook al zijn zij later omgezet in geld of andere kostbaarheden, of zelfs geweigerd. Hetzelfde geldt voor de ketens die op voorraad werden gemaakt: ze zijn wel in de lijst opgenomen, al zijn ze bij de telling buiten beschouwing gelaten. Immers al de op voorraad gemaakte ketens werden uitgereikt. Aangezien niet in elk geval bekend is aan wie, zou opname in de telling beslist tot doublures leiden. Tenslotte zijn ook die eerbewijzen opgenomen, die uiteindelijk werden omgezet in geld of kostbaarheden. Ten aanzien van later verhoogde of uitgebreide vereringen is de volgende richtlijn gevolgd: als de verering en latere toevoegingen of uitbreidingen betrekking hebben op één en hetzelfde feit, dan zijn zij als één nummer in de lijst opgenomen, geplaatst op datum van de eerste verlening.¹⁷ Niet opgenomen zijn tenslotte vereringen in de vorm van geld of kostbaarheden, die uiteindelijk ook als zodanig werden uitgereikt.¹⁸ De enige uitzondering vormen de vereringen die na het faillissement van goudsmid Johannes de Graef tussen 1717 en 1723 werden gegeven.

Maar aan iedere keuze kleven nadelen: zo zijn in de lijst de ketens opgenomen die in januari 1610 werden gegeven aan de aartshertogelijke onderhandelaars en hun secretarissen, terwijl het gouden vaatwerk en de tapijten die op hetzelfde moment aan Spinola, De Mancidor, Neyen en de erven Richardot werden vereerd, ontbreken. Hetzelfde geldt voor de vereringen die op 14 september 1709 werden gedaan: de beide ketens aan baron Van Lynden d'Aspremont en aan Willem Vleertman (*bijlage I, 1709-7a/b*) en de pokaal aan Frederik Sirtema van Grovestins. De beide ketens zijn in de lijst opgenomen, de pokaal niet. Anderzijds is wel de keten opgenomen die in 1739 aan de Engelse ambassadeur Walpole werd vereerd (*bijlage I, 1739-3a*), ook al liet Walpole bij terugkeer in Engeland uit het goud van de hem gegeven verering een gouden kop maken.¹⁹

Overigens was het aantal geweigerde en nadien uitgebreide of veranderde vereringen niet klein. Het aantal ketens dat op voorraad werd gemaakt, was daarentegen wel beperkt. Uit onderstaand overzicht blijkt om hoeveel wijzigingen het ging (zie tabel 3.1). Buiten beschouwing zijn die vereringen gelaten, die na uitreiking door de gedecoreerden werden doorverkocht. De reden hiervoor is dat we slechts sporadisch over aanwijzingen beschikken dat dit gebeurde.²⁰

17 Gekozen is voor de eerste datum van verlening om verschillende vereringen die op dezelfde dag werden gedaan bij een te kunnen houden, ook als het present van één van de gedecoreerden nadien werd uitgebreid.

18 Alle wijzigingen en aanpassingen zijn in het notenapparaat van bijlage I verantwoord.

19 Cf. *infra*, 260-261.

20 Cf. *supra*, hoofdstuk II, 159-164.

TABEL 3.1 Overzicht van nadien gewijzigde en uitgebreide vereringen, van geweigerde vereringen, van ‘op voorraad’ gemaakte ketens en van vereringen waarvan de aard niet kon worden vastgesteld

<i>vereringen die nadien zijn gewijzigd</i>	
vereringen in geld of kostbaarheden, omgezet in ketens, kettingen of medailles	9
vereringen in ketens, kettingen of medailles, omgezet in geld of kostbaarheden	21
<i>vereringen die nadien zijn uitgebreid</i>	
ketens, kettingen of medailles waarvan de waarde werd verhoogd	12
medailles omgezet in kettingen	1
medailles waaraan een ketting werd toegevoegd	16
kettingen waaraan een medaille werd toegevoegd	10
ketens die uiteindelijk zonder medaille werden uitgereikt	6*
<i>vereringen die niet werden aanvaard of werden geretourneerd</i>	13
<i>op voorraad gemaakte ketens</i>	7
<i>vereringen waarvan de aard niet kon worden vastgesteld</i>	24**

* Meestal blijft onduidelijk waarom kettingen werden uitgereikt in plaats van ketens. Op 13 juli 1640 werden de ketens voor de vlagofficieren Witte de With, Johan Everts, Banckert en Joris Cats (*bijlage I, 1640-2a/d*) gepresenteerd, waarbij werd aangetekend ‘dat deselve medailles [GS: van f 200 per stuk] niet en sijn te becoomen’, NA, SG, inv.nr. 3246, fol. 315 (13 juli 1640).

** Het grootste deel betreft de presenten die werden gegeven aan de Engelse en Franse gezanten en hun gevolg (*bijlage I, 1609-1a/u*) die bemiddelden bij de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand. Cf. *infra*, 262 e.v.

Bron: *bijlage I*.

In het licht van het voorgaande moge het duidelijk zijn dat aan het aantal van 1.234 vermeldingen beslist geen absoluut karakter gegeven dient te worden en dat het cijfer weinig zegt over het exacte aantal ketens, kettingen en medailles dat tussen 1588 en 1796 daadwerkelijk werd vervaardigd.

Verschillende categorieën gedecoreerden

In de meer dan twee eeuwen dat de Staten-Generaal de Republiek naar buiten toe vertegenwoordigden, vereerden de Hoog Mogende Heren ruim 1.230 ketens, kettingen en medailles. Vanaf de laatste decennia van de zeventiende eeuw wordt in de resoluties van de Staten-Generaal ter aanduiding van de gouden ketens steeds vaker de term ‘ordinaris present’ of ‘ordinaris afscheidspresent’ gebruikt. Als de vergadering in 1691 besluit om de beloningspenning voortaan niet langer te laten gieten, maar deze in het vervolg te laten schroeven, wordt gesproken van ‘de Medaille dewelcke ordinaris aan de Ministers weg gaende wert Vereert’ (*bijlage II, 128*). Maar ook na de val van de Republiek bleef dit spraakgebruik in zwang. Zo duiden de juweliers Koning en Zonen in de inventaris van muntgereedschappen die zij in maart

1807 op verzoek van essayeur-generaal Poelman opmaakten, de stalen medaille-stempels van de drie verschillende formaten aan als stempels voor ‘ministers der eerste rang’, voor ‘ministers der tweede rang’ en voor ‘secretarissen van voornoemde ministers’.²¹ Tegenwoordig zijn van de ketens uitsluitend nog enkele medailles in openbare verzamelingen bewaard gebleven. Gewoonlijk worden zij aangeduid met de term ‘ambassadeurspenningen’, een aanduiding die uiteindelijk ook zijn weg heeft gevonden naar de moderne numismatische literatuur.²²

Volgens Van Kerkwijk heeft het gebruik van de aanduiding ‘ambassadeurspenning’ te maken met het feit dat ‘het meerendeel ervan [GS: van de uitgereikte ketens en medailles] aan buitenlandsche gezanten bij hun vertrek uit ons land zijn ver-eerd’.²³ Ofschoon deze constatering ongetwijfeld juist is, moet niet worden verge-ten dat gedurende het hele tijdvak 1588-1796 ook met grote regelmaat vereringen werden gedaan aan verdienstelijke militairen en zeelieden, als ook aan personen die belangrijke berichten overbrachten. Tijdens de eerste jaren van de achttiende eeuw, toen in Europa de Spaanse Successieoorlog werd uitgevochten, was het aantal ver-elingen aan boodschappers en bodes zelfs aanzienlijk groter dan het aantal presen-ten dat aan huiswaarts kerende gezanten werd uitgereikt.

In grote lijnen kunnen vier categorieën worden onderscheiden:

- het diplomatieke present aan gezanten van buitenlandse hoven. Tot deze cate-gorie behoort het ordinaris present dat bij het vertrek wordt gegeven én ook de ver-eringen die de gezant ontvangt nadat hij met de Staten-Generaal een verdrag heeft gesloten óf daarbij een bemiddelende rol heeft gespeeld. Tenslotte dient ook de verering die de secretaris van de gezant bij elk van beide gelegenheden ontvangt tot het diplomatieke present te worden gerekend.
- vereringen aan militairen, zeelieden en anderen die zich door verdienstelijk ge-drag onderscheidden.
- vereringen vanwege het overbrengen van belangrijke berichten. Tot deze cate-gorie behoort zowel het present aan de hoveling die in de vergadering wordt ont-vangen om als vertegenwoordiger van zijn vorst belangrijke mededelingen te doen, als ook het present aan bodes en boodschappers die vanaf het slagveld het bericht van een behaalde overwinning of van de onderhandelingstafel de ratifica-tie van een gesloten verdrag overbrengen.
- overige vereringen. Onder deze restcategorie vallen vereringen vanwege de aan-bieding of dedicatie van boeken, maar ook die geschenken waarvan onduidelijk is om welke reden ze werden gegeven. Ook zijn de op voorraad gemaakte ketens tot deze categorie gerekend.

De gekozen indeling levert een goed bruikbaar instrument op dat inzicht biedt in

21 Cf. supra, hoofdstuk II, 140-142.

22 In openbare verzamelingen: *Catalogus KPK*, nrs. 480-483; *Catalogue Teylers*, 23; in de literatuur: Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 1, Meijer, *Dutch orders*, 19.

23 Van Kerkwijk, ‘Vereeringspenningen’, 1.

de door de Staten-Generaal verleende vereringen. Toch mag bij de interpretatie van de uitkomsten niet uit het oog worden verloren dat toewijzingen tot een bepaalde categorie soms een enigszins subjectief karakter hebben. Soms zijn er twijfelgevallen: dat de gezant die bij zijn vertrek het 'ordinaris afscheidspresent' ontvangt, waarbij men hem bedankt vanwege zijn vele diensten aan de Republiek, in de categorie gezanten is opgenomen, moge duidelijk zijn. Maar wat te denken van de residerende gezant die mededeling doet van het overlijden van zijn vorst of de geboorte van een prins of prinses? Valt het aan hem uitgereikte present in de categorie diplomatieke presenten óf in die van vereringen vanwege het overbrengen van belangrijke berichten? En bij dat laatste voorbeeld moeten we niet vergeten dat gezanten van oudsher optreden als vertegenwoordigers van de vorst, juist ook wanneer bij bijzondere gelegenheden felicitaties of condoleances overgebracht moeten worden.²⁴

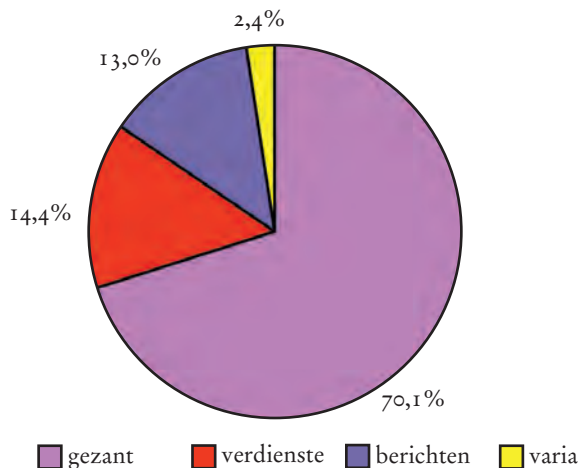
Hoe lastig de indeling kan zijn, blijkt uit het voorbeeld van de vereringen die de Staten-Generaal deden naar aanleiding van de Eerste Vrede van Westminster die in 1654 een eind maakte aan de Eerste Engels-Nederlandse Oorlog. Aan de Engelse onderhandelaars werden door de Hoog Mogende Heren geen ketens vereerd, immers de onderhandelingen speelden zich in Engeland af en het verdrag werd daar gesloten. Aan degenen die van Nederlandse zijde waren betrokken, werden daarentegen wel vereringen gegeven. In april en mei 1654 ontvingen de drie edellieden (*bijlage I, 1654-1a/b en -2*) die door de Nederlandse ambassadeurs waren gezonden om het vredesverdrag aan de Staten-Generaal te overhandigen, elk een keten ter waarde van 150 zilveren dukatons.²⁵ Vervolgens werd op 14 augustus besloten om gouden medailles uit te reiken aan zestien niet bij naam genoemde Nederlandse kooplieden in Londen (*bijlage I, 1654-6a/o*) die de Staatse ambassadeurs tijdens de onderhandelingen hadden bijgestaan, onder andere door borg te staan voor betalingen die de Republiek overeenkomstig het vredesverdrag aan Engeland diende te doen. Allen ontvingen een medaille van f 200 'ad perpetuam rei memoriam' (*tot een eeuwigdurende herinnering aan het gebeuren*).²⁶ Ruim drie jaar later keerde Willem Nieupoort als laatste van de drie Staatse gezanten die te Westminster hadden onderhandeld in de Republiek terug. Op 5 januari 1658 verscheen Nieupoort in de vergadering van de Staten-Generaal om zijn rapport te presenteren. Ook bracht hij twee van de zestien in augustus 1654 bestelde medailles mee terug, omdat deze onuitgereikt waren gebleven. Daarop besloten de Hoog Mogende Heren om bij goudsmid Van der Maa nog een derde exemplaar te bestellen en de medailles te vereren aan Nieupoort en de beide andere onderhandelaars (*bijlage I, 1658-1a/c*). Als reden voor de verlening wezen zij erop dat de drie ambassadeurs na sluiting van de vrede 'sich mede als borgen voor de voorschreve penningen ende als contreborgen voor

24 Heringa, *Eer en hoogheid*, 19.

25 NA, SG, inv.nr. 3260, fol. 300 (22 april 1654) en fol. 329 (4 mei 1654).

26 *Ibid.*, fol. 611 (14 augustus 1654). Zie over de Nederlandse kooplieden in Londen Mitchell, 'Make money'.

GRAFIEK 3.1 Aandeel van de vier categorieën gedecoreerden in het totaal aantal verleningen (in procenten)

Bron: bijlage I.

de gemelte coopluijden hebben geconstitueert'.²⁷ Ofschoon alle vereringen te maken hebben met een en hetzelfde traktaat, zijn de edellieden die het traktaat brachten, gerekend tot de categorie vereringen wegens het overbrengen van belangrijke berichten, terwijl de medailles aan de kooplieden en aan de drie Staatse ambassadeurs zijn opgenomen in de categorie vereringen vanwege verdiensten. Opmerkelijk is vooral de opname in deze categorie van de Staatse gezanten. Heel verleidelijk zou het zijn geweest om deze presenten te rekenen tot de categorie van het diplomatieke present. Toch zou dat laatste niet juist zijn geweest, omdat het bij deze categorie uitsluitend gaat om gezanten van buitenlandse vorsten in de Nederlanden én niet om Staatse gezanten aan buitenlandse hoven. Deze laatste categorie werd door de Staten-Generaal vrijwel nooit met ketens, kettingen of medailles vereerd.

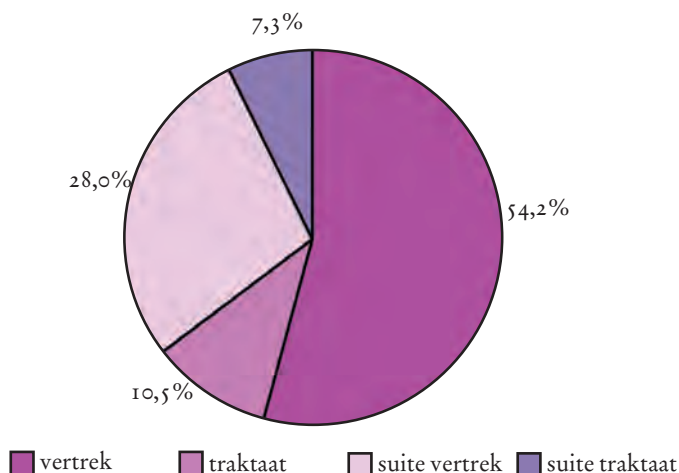
Het relatieve aandeel van de vier groepen in het totaal aantal verleende presenten is af te lezen uit grafiek 3.1. Duidelijk blijkt dat het grootste deel van de geschenken inderdaad aan buitenlandse gezanten werd gegeven. Het aandeel van deze groep bedraagt ruim 70 %. Anderzijds is bijna één op de drie vereringen geen diplomatiek present.

Het diplomatieke present

De presenten aan buitenlandse gezanten vormen verreweg de belangrijkste categorie vereringen van de Staten-Generaal. Zowel de eerste keten, die de Hoog Mogen-

²⁷ NA, SG, inv.nr. 3264, fol. 8 (5 januari 1658).

GRAFIEK 3.2 Aandeel van de vier categorieën diplomatieke presenten (in procenten)

Bron: bijlage I.

de Heren in 1588 verleenden, als ook de laatste, die zij op 10 november 1795 schonken, waren bestemd voor gezanten van buitenlandse hoven. In bijna alle gevallen werd het diplomatieke present gegeven bij het aanstaande vertrek van de gezant, hetzij huiswaarts omdat hij werd teruggeroepen, hetzij naar een ander land in geval van overplaatsing.

Het diplomatieke present is onder te verdelen in de volgende categorieën:

- het ‘ordinaris afscheidspresent’ aan de gezant in engere zin;
- het present aan een gezant die met de Staten-Generaal een verdrag sluit;
- het afscheidspresent aan de secretaris van de gezant en/of aan andere leden van zijn suite;
- het present aan de secretaris wiens meester met de Staten-Generaal een verdrag sluit.

Uit grafiek 3.2 blijkt dat het ‘ordinaris afscheidspresent’ met ruim 54 % de meest voorkomende vorm van het diplomatieke present is. Als we daarbij het afscheidspresent aan de secretaris en de suite van de gezant meerekenen, dan bedraagt het aandeel zelfs ruim 82 %. Op een totaal van 1.234 vereringen resulteert dit in een percentage van bijna 58 %. Ook het aantal vereringen dat aan buitenlandse gezanten werd gedaan nadat zij met de Staten-Generaal een verdrag hadden afgesloten, mag met 91 gevallen beslist hoog worden genoemd. Overigens behoort ook in dit geval enige verwarring tot de mogelijkheden. Omdat de vertrekkende gezant én de gezant die met de Hoog Mogende Heren een verdrag heeft gesloten, beiden een

verering ontvangen op het moment van vertrek, is het onderscheid tussen beide categorieën niet altijd even duidelijk. Te meer daar in de resoluties niet altijd consequent wordt verwezen naar het gesloten verdrag.

De verschillende soorten gezanten

Vooraleer dieper in te gaan op het diplomatieke present, is het zaak uitgebreider stil te staan bij de verschillende categorieën van gezanten. Toen de Republiek aan het einde van de zestiende eeuw een rol van betekenis op het internationale toneel begon te spelen, had Europa op diplomatiek gebied al een langdurige ontwikkeling achter de rug.²⁸ Bij het uitgaan van de Middeleeuwen waren tussen de verschillende staten steeds intensievere contacten ontstaan. In eerste instantie werden deze onderhouden door buitengewone gezantschappen, die voor een korte periode met een bijzondere missie werden uitgezonden. Voor dergelijke extraordinaris gezantschappen wees de vorst leden van zijn raad of uit zijn omgeving aan, die na terugkeer hun functie weer gewoon opnamen. Tot in de zeventiende eeuw blijft het diplomatieke verkeer voor een belangrijk deel het werkterrein van dergelijke 'extraordinaris bezendingen'.

Maar naast onderhandeling en bespreking nam ook de behoefte aan ononderbroken informatie en aan langdurige vertegenwoordiging ter plekke toe. Naast de extraordinaris gezantschappen ontstonden er dan ook al snel vaste of ordinaris gezantschappen. Anders dan de extraordinaris vertegenwoordiger verbleef de vaste of residerende vertegenwoordiger langdurig aan een buitenlands hof. Een gevolg daarvan was dat hij zijn plaats en invloed thuis verloor. Constantijn Huygens spreekt in dit verband van 'een meest vergeten t'huys of half verschimmelt block'.²⁹ Het waren dan ook niet zozeer de hofgroten die als vaste gezanten in het buitenland dienden, maar personen van lager rang.

In de Middeleeuwen werden alle gezanten aangeduid met de term 'legatus' of ambassadeur. Daarbij werd een onderscheid gemaakt tussen de ordinaris ambassadeur die langere tijd aan een buitenlands hof resideerde en alle lopende zaken afhandelde en de extraordinaris ambassadeur, die met een vastomlijnde opdracht verscheen en vertrok zodra deze vervuld of onhaalbaar gebleken was. Voor het overige bestond er volgens Heringa tussen beide geen wezenlijk verschil 'noch in instructie, noch in geloofsbrieven, noch in volmacht. Zij onderscheidden zich slechts van elkaar door de duur van hun zending en door het feit, dat de extraordinaris ambassadeur meer eerbewijzen ontvangt, en dus een grotere staat moet voeren, en in rang voor den ordinaris gaat, dwz. wanneer beiden van denzelfden vorst of van vorsten van gelijke rang komen'.³⁰ Uiteindelijk betekende de benoeming tot extraordinaris ambassadeur alleen nog een bevordering voor de ordinaris ambassadeur.

²⁸ Zie voor het navolgende: Heringa, *Eer en hoogheid*, 17 e.v.; Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, x e.v.

²⁹ Geciteerd in Heringa, *Eer en hoogheid*, 19 en 32.

³⁰ *Ibid.*, 22.

In de loop van de zestiende eeuw ontstond er naast de klasse van ordinaris en extraordinaris ambassadeurs een tweede klasse van residerende gezanten als agenten en residenten. Deze vertegenwoordigers waren lager in rang dan de ambassadeur. Geleidelijk aan ontstond tussen beide categorieën in nog een andere rang: die van extraordinaris envoyé. Rond het midden van de zeventiende eeuw was de extraordinaris envoyé verworpen tot een residerend gezant. Sindsdien bestonden er drie rangen van gezanten:

- de gezanten van de eerste rang, te weten de ordinaris en extraordinaris ambassadeurs. Zij waren de persoonlijke vertegenwoordiger van de vorst, zij werden ontvangen als waren zij de principaal zelf en zij oefenden dezelfde rechten en prerogatieven uit als hun lastgever.
- de gezanten van de tweede rang, te weten de extraordinaris envoyés. Zij vertegenwoordigden niet de vorst, maar diens regering.
- de gezanten van de derde rang: residenten, ministers, chargé d'affaires. Ook zij vertegenwoordigden niet de vorst, maar diens regering.

Op den duur verdrong de extraordinaris envoyé de ambassadeur vrijwel volledig.³¹ Daarvoor bestaan verschillende redenen. Anders dan bij de ambassadeur het geval is, was het optreden van de extraordinaris envoyé veel minder omgeven met ceremonie en praal. Waar de ambassadeur een audiëntie moest aanvragen, werd aan de extraordinaris envoyé gemakkelijker en sneller toegang verleend. Hij kon zijn werk in stilte uitvoeren en was zonder enig bezwaar in staat om ook met lagere ambtenaren te overleggen. Maar daarnaast was er ook een financiële kant aan de zaak: het zenden van een extraordinaris envoyé was aanzienlijk goedkoper dan het sturen van een ambassadeur. De envoyé had een kleiner en minder kostbaar gevolg dan de ambassadeur, hij had minder uitgaven en genoot als gezant van de tweede rang bovendien een geringer traktement.

Het 'ordinaris afscheidspresent'

Zoals reeds uit de aanduidingen 'ordinaris afscheidspresent' en 'ambassadeurspenning' kon worden opgemaakt, vormden vertrekkende gezanten én hun secretarissen de belangrijkste categorie ontvangers van de presenten van Staat. Het feit dat deze aanduidingen na de val van de Republiek in gebruik bleven, wordt nog begrijpelijker wanneer we inzoomen op de achttiende eeuw: van de 231 vereringen die na het einde van de Spaanse Successieoorlog in 1714 werden gedaan, werden er 198 (85,7 %) aan buitenlandse gezanten gegeven, 21 (9,1 %) aan personen die belangrijke berichten overbrachten en 12 (5,2 %) vanwege verdienste. Van de 198 diplomatieke vereringen hebben er vier betrekking op gesloten traktaten³²; het restant werd

³¹ Heringa plaats deze ontwikkeling zowel in de achttiende, als ook in de zeventiende eeuw: cf. Heringa, *Eer en hoogheid*, 20 (achttiende eeuw) en 30 (zeventiende eeuw).

³² In 1734 ontvingen de graaf van Sinzendorf, extraordinaris ambassadeur en plenipotentiaris van de Duitse keizer, en zijn secretaris Siegman een keten van respectievelijk f 6.000 en f 600 (*bijlage I, 1734-1a/b*), terwijl de

gegeven aan vertrekkende gezanten en hun secretarissen. Daarbij dient nog te worden opgemerkt dat de vereringen vanwege verdienste betrekking hebben op niet meer dan twee gelegenheden: de slag bij Doggersbank in 1781 toen één keten en zes medailles werden geschonken en de verering in 1793 van vijf ketens aan de Engelse kapitein Berkeley en vier van zijn luitenanten.

Al direct vanaf 1588 is er sprake van een scala aan gezanten dat in Den Haag zijn opwachting komt maken. Naast de ordinaris en extraordinaris ambassadeurs van de eerste rang komen er gezanten van lager rang met uiteenlopende benamingen als agenten, residenten, gedeputeerden, commissarissen, envoyés en chargé d'affaires of zaakgelastigden. Soms wordt alleen de neutrale benaming gezant³³ gebruikt, terwijl het ook geregeld voorkomt dat zij worden aangeduid met de titel van de functie die zij bekleden aan het hof of in de stad, waardoor zij zijn gezonden: zoals hofraad, kanselier, burgemeester, raadsheer, syndicus en secretaris. Als gezegd nestelt zich in de loop van de zeventiende eeuw de extraordinaris envoyé als minister van de tweede rang tussen beide klassen in.

In het diplomatieke verkeer is het gebruikelijk dat de gezant op zijn vertrek een verering ontvangt. Tot het midden van de zeventiende eeuw lijkt in de vereringen die de Staten-Generaal geven elk patroon te ontbreken. Dat blijkt duidelijk als we kijken naar de vereringen die aan vertrekkende Engelse en Franse ambassadeurs worden gegeven (zie tabel 3.2): tot 1650 fluctueert de waarde van de gegeven geschenken sterk, waarbij er ook in chronologische zin geen sprake is van een eenduidige ontwikkeling. En de voor Engeland en Frankrijk gesignaleerde trend van het ontbreken van een patroon, doet zich ook voor bij vereringen aan ambassadeurs uit andere landen.

In dit verband is het goed te wijzen op de opmerkingen van Heringa die stelt dat 'de waarde van de geschenken wordt bepaald naar de rang van den vorst, die den diplomaat heeft gezonden, de stand en de diplomatieke rang van den gezant, het belang van zijn zending en de duur van zijn verblijf'.³⁴ In de hierboven gegeven voorbeelden van de Franse en Engelse ambassadeurs zijn de rang van de vorst en van de gezonden diplomaat gelijk, zodat het onderscheid wellicht gezocht moet worden in belang en duur van de zending.

Na het midden van de zeventiende eeuw is er sprake van standaardisatie van het afscheidspresent. Niet langer spelen belang en duur van de missie een rol. Het enige dat vanaf dat moment telt is de rang van de gezant; daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen ministers van de eerste en de tweede rang. De minister van de eerste

graaf van Sandwich en diens secretaris Keith (*bijlage I, 1749-1a/b*) in 1749 vereringen van eenzelfde waarde ontvingen.

³³ Met de aanduiding gezant kunnen niet alleen ambassadeurs, maar ook alle overige diplomatieke vertegenwoordigers worden bedoeld. In dit verband wijst Heringa, *Eer en hoogheid*, 21 met recht op de 'grote onnauwkeurigheid in de aanduiding' van de verschillende soorten gezanten in het begin van zeventiende eeuw.

³⁴ Heringa, *Eer en hoogheid*, 473.

TABEL 3.2 Waarde van de ketens tussen 1593 en 1651 aan Engelse en Franse ambassadeurs te Den Haag geschonken

jaar	waarde	aard	Engelse ambassadeur	Franse ambassadeur
1593	1.400	km		De Morlans
1601	5.000	km		Buzenval
1613	4.000	km	Winwood	
1614	4.000	km		De Refuge
1615	3.000	km		Le Maurier
1617	4.000	km		De la Noue
	3.000	k		Le Maurier
1618	3.000	km	Carleton	
	4.000	k		De Boissise
1622	2.000	km		Le Maurier
1624	600	k	Anstruther	
1625	600	k	Anstruther	
	1.100	km	Morton	
1628	3.000	k	Carleton	
	3.000	k		D'Espesses
	1.500	k	Hay	
1630	3.750	km	Vane sr.	
1633	2.000	k	Arundell	
	2.000	k	Anstruther	
1642	2.000	k	Roe	
1646	5.000	k		De La Thuillierie
1651	6.500	k		De Bellière

km = keten; k = ketting; m = medaille

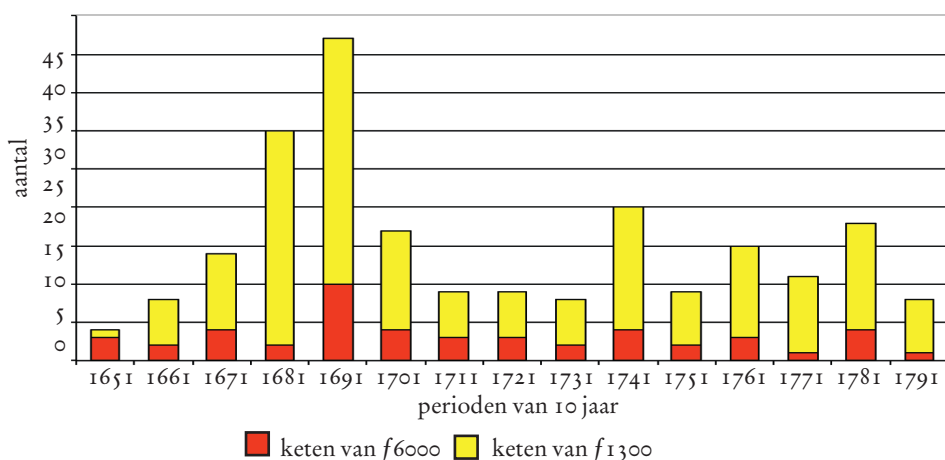
Bron: bijlage I.

rang ontvangt een keten van f 6.000. Dat geldt zowel voor de ordinaris ambassadeur als voor de extraordinaris ambassadeur.³⁵ De minister van de tweede rang ontvangt een keten van f 1.300. Uit verschillende resoluties uit die jaren blijkt dat het present oorspronkelijk bestond uit een ketting van f 1.200 en een medaille van f 100.³⁶ Dat deze verhouding niet meer gehandhaafd bleef toen later nieuwe medaillestempels werden gesneden, bleek reeds uit de betaling aan goudsmid Jan de Thomese voor de keten die hij in 1764 vervaardigde ten behoeve van de Hessische

35 Anders Heringa, *Eer en hoogheid*, 22: 'zij onderscheiden zich slechts van elkaar door [...] dat de extraordinaris ambassadeur meer eerbewijzen ontvangt'.

36 Zie bijvoorbeeld de verleningen aan Von Sinzendorf (*bijlage I, 1664-1*), Hottinger (*bijlage I, 1664-2*), Müller (*bijlage I, 1665-1*), de verschillende Deense en Duitse gezanten met wie in 1666 werd onderhandeld (*bijlage I, 1666-2a/e en 8a/f*), Charisius (*bijlage I, 1669-1*), Müller (*bijlage I, 1670-1a*) etc.

GRAFIEK 3.3 Vergelijking van het aantal ketens van f6.000 en f1.300 tussen 1651 en 1796 uitgereikt

Bron: bijlage I.

minister plenipotentiaris Von Moser (*bijlage I*, 1764-2): de door hem geleverde medaille had een waarde van bijna f300 (*bijlage II*, 157). De enige uitzondering op dit patroon vormen drie verleningen aan Russische ambassadeurs, één in 1663 en de beide andere in 1697. Maar de Russische ambassades vertonen gedurende de hele zeventiende- en een deel van de achttiende eeuw een afwijkend patroon, waarop in het navolgende dieper zal worden ingegaan.

De door Heringa voor de achttiende eeuw waargenomen trend dat het aantal ambassadeurs afneemt, terwijl het aandeel van de extraordinaris envoyé groeit, blijkt ook duidelijk uit de door de Staten-Generaal gegeven vereringen: in vergelijking met het aantal ketens van f1.300, bestemd voor gezanten van de tweede rang, is het aantal ketens met een waarde van f6.000 dat tussen 1650 en 1796 wordt uitgereikt ruim 3½ keer kleiner (zie grafiek 3.3).³⁷

Vereringen aan gezanten vanwege het sluiten van traktaten

Naast het ‘ordinaris afscheidspresent’ was er nog een reden waarom de Staten-Generaal diplomatieke vereringen deden. Niet alleen gaven zij geschenken aan de vertrekkende gezant, maar ook aan gezanten met wie zij een verdrag hadden gesloten én aan gezanten die daarbij een belangrijke rol hadden gespeeld. Hiermee conformeerden de Hoog Mogende Heren zich aan het internationale gebruik. De com-

³⁷ Het gaat om 47 verleningen aan ambassadeurs uit Frankrijk (17), Engeland (12), Denemarken (6), Zweden (4), Spanje (3), Rusland (3), de Duitse keizer (1) en Brunswijk-Lüneburg.

pendia die vanaf het laatste kwart van de zeventiende eeuw werden opgesteld, bevatten dan ook richtlijnen aangaande het present dat in dergelijke gevallen behoorde te worden gegeven (*bijlage II*, 147).³⁸ De waarde ervan was gelijk aan die van het afscheidspresent: was de gezant een ordinaris of een extraordinaris ambassadeur, dan ontving hij een keten van f 6.000 en zijn secretaris een keten van f 600. De extraordinaris envoyé en zijn secretaris ontvingen ketens van f 1.300 en f 300. Incidenteel kon hiervan worden afgeweken.

Omdat de gezant na sluiting van het verdrag in veel gevallen vertrok, blijkt uit de resoluties niet altijd of we met het 'ordinaris afscheidspresent' van doen hebben of met een verering naar aanleiding van een gesloten verdrag. Daar komt bij dat het onderscheid niet altijd even duidelijk is: dat tot deze categorie de Deense en Duitse waarnemers gerekend moeten worden die in 1608 de bestandsonderhandelingen bijwoonden, moge duidelijk zijn. Maar gecompliceerder liggen de zaken bij de Vrede van Rijswijk in 1697: alleen de drie Franse onderhandelaars en hun secretarissen én de beide Zweedse mediateurs en hun secretaris ontvingen van de Staten-Generaal vereringen in verband met de gesloten vrede. Maar ook enkele buitenlandse vertegenwoordigers die in Rijswijk de vredesbesprekingen hadden bijgewoond, ontvingen een keten. Toch ging het in het laatste geval om een 'ordinaris afscheidspresent'. Dat de Hoog Mogende Heren dit onderscheid inderdaad hanteerden, blijkt uit het feit dat aan elk van de drie Franse ambassadeurs een verering werd gegeven, ofschoon slechts twee van hen in december 1697 in de vergadering verschenen om afscheid te nemen. De reeds naar Frankrijk teruggekeerde Harlay de Bonneuil (*bijlage I*, 1697-9c) ontving dezelfde verering als zijn beide collega-onderhandelaars. Anders ligt het bij de andere buitenlandse gezanten: alleen degenen die persoonlijk in de vergadering van de Staten-Generaal compareerden en afscheid namen, ontvingen van de Hoog Mogende Heren een verering.³⁹

Met 91 verleningen is het aantal vereringen dat aan gezanten met wie een verdrag wordt gesloten én aan gezanten die daarbij betrokken zijn, beslist aanzienlijk te noemen. Op twee na werden alle vereringen gedaan in de zeventiende eeuw.⁴⁰

Overigens werd niet altijd de hand gehouden aan de regel dat een ambassadeur die een verdrag sloot een keten van f 6.000 ontving en een extraordinaris envoyé een present van f 1.300. Zo ontvingen de beide Spaanse gezanten Pedro Fernandez de Jouar en Velasco, markies del Fresno en Don Bernardo de Salinas, die een bemiddelende rol hadden gespeeld bij de totstandkoming van de Vrede van Westminster, hoge geldbedragen van respectievelijk f 30.000 en f 15.000.⁴¹ Opmerkelijk zijn

38 Cf. supra, hoofdstuk II, 119-124.

39 Cf. supra, hoofdstuk III, 290-291.

40 In 1734 ontvingen de graaf Von Sinzendorf, extraordinaris ambassadeur van de Duitse keizer, en zijn secretaris (*bijlage I*, 1734-1a/b) een keten na het sluiten van een verdrag, in 1749 de Engelse minister plenipotentiaris John Montagu, graaf van Sandwich, en zijn secretaris (*bijlage I*, 1749-1a/b).

41 NA, SG, inv.nr. 3290, fol. 147 (6 augustus 1674).

in dit verband ook de beide ketens van f 2.600 die de Hoog Mogende Heren in 1685 en 1686 vereerden aan de Brandenburgse en de Spaanse extraordinaris envoyés Paul von Fuchs (*bijlage I, 1685-8a*) en Don Balthazar de Fuenmayor y la Sazon, markies van Castel Moncayo (*bijlage I, 1686-1a*). Wellicht moet uit de merkwaardige bedragen worden opgemaakt dat het bij deze vereringen om vertrekpresent én verering vanwege het gesloten traktaat tegelijk ging.⁴²

Vereringen aan secretarissen, tolken en andere leden van de suite van de gezant:
afscheidspresent en verering in verband met een gesloten verdrag

Naast de gezant deelden ook leden uit diens suite mee in de verering. Daarbij ging het zowel om het 'ordinaris afscheidspresent', als ook om het present dat gegeven werd ter gelegenheid van het sluiten van verdragen. Het eerste kwam verreweg het meest voor: van de 305 vereringen die aan secretarissen en andere leden van de suite werden gegeven ging het in 242 gevallen (79,3 %) om het afscheidsgeschenk en in 63 gevallen (20,7 %) om vereringen die te maken hebben met het afsluiten van een overeenkomst.

De eerste keer dat op enige schaal van betekenis aan het gevolg van een gezant vereringen werden gegeven, was tijdens de onderhandelingen die uiteindelijk tot het Twaalfjarig Bestand zouden leiden. In augustus en november 1608 werden aan leden uit het gevolg van de omvangrijke Deense en Duitse gezantschappen die de besprekingen bijwoonden, vereringen gegeven. Bij het Deense gezelschap ging het om de hofmeester, de secretaris-penningmeester, de grootkanselier en twee edellieden. Zij ontvingen kettingen van f 300 à f 350 en een medaille (*bijlage I, 1608-2c/g*), vereringen met een aanzienlijk geringere waarde dan de kettingen van f 2.500 die aan de gezanten Ulfeldt en Charisius (*bijlage I, 1608-2a/b*) werden gegeven. De leden uit het gevolg van de Duitse gezanten lijken ieder slechts een medaille te hebben gekregen (*bijlage I, 1608-5d/j*). Het jaar daarop ontvingen ook verschillende leden uit het gevolg van de Engelse en Franse mediateurs (*bijlage I, 1609-1e/u*) kostbare vereringen.⁴³

Ook in de jaren daarna worden nog wel grote aantallen vereringen aan het gevolg van gezanten gegeven: zo ontvangen dertien leden van een Venetiaans gezantschap in mei 1610 elk een medaille van f 80 (*bijlage I, 1610-2c/o*), terwijl elf leden uit het gevolg van ambassadeur Trevisano, die in 1620 de ratificatie van het verdrag tussen beide republieken naar Den Haag overbracht, exemplaren van een speciaal voor deze gelegenheid geslagen triomfpenning ontvingen ter waarde van f 60 (*bijlage I, 1620-5c/m*).⁴⁴

⁴² Deze vereringen zijn niet gerekend tot het 'ordinaris afscheidspresent', maar onder de vereringen aan gezanten vanwege het sluiten van een traktaat met de Staten-Generaal. Dat geldt eveneens voor de vereringen aan Rijksgraaf von Sinzendorf (*bijlage I, 1734-1a*) en aan de graaf van Sandwich (*bijlage I, 1749-1a*).

⁴³ Cf. *infra*, 277-282.

⁴⁴ Zie voor deze triomfpenning *infra*, hoofdstuk IV, 366-369.

Na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand lijkt de gewoonte om grote aantallen leden van een gezantschap te vereren sterk af te nemen. Vaak wordt alleen de gezant vereerd, soms ook zijn secretaris of een lid uit het gevolg. Dat laatste is vooral het geval bij gezanten uit zuidelijke landen als Frankrijk, Venetië en Portugal. Van vrijwel alle Franse en Venetiaanse gezanten die na de sluiting van het Bestand de Republiek verlieten, ontving ook de secretaris een verering. Hetzelfde geldt voor alle secretarissen van de gezanten van Portugal waarmee de Republiek sinds 1641 contacten onderhield en sinds 1679 voor die van Spanje.

Overigens is het goed om in dit verband stil te staan bij de twee verschillende soorten secretarissen die Heringa onderscheidde: de 'secrétaire de l'ambassade' en de 'secrétaire de l'ambassadeur'.⁴⁵ De eerste was een door de vorst of diens regering benoemde diplomaat, die van geloofsbriefven werd voorzien en qua rang niet veel lager werd aangeslagen dan een resident. Soms werden dergelijke secretarissen met een ambassadeur meegezonden, in andere gevallen bekleedden zij zelfstandig een post. Dergelijke secretarissen vormden een kleine minderheid. Voorbeelden zijn David Foulis (*bijlage I, 1594-3*), secretaris van de Schotse koning, de Spaanse secretaris Vincent Richard (*bijlage I, 1655-1*) en de Engelsman Roger Meredith (*bijlage I, 1680-1*). Maar in verreweg de meeste gevallen was de secretaris een 'secrétaire de l'ambassadeur', een door de ambassadeur zelf benoemde, persoonlijke dienaar. Overigens konden beide soorten secretarissen in afwezigheid van de ambassadeur met de waarneming van de zaken worden belast en als chargé d'affaires optreden, maar uiteindelijk had de 'secrétaire de l'ambassade' een veel onafhankelijker positie dan de door de ambassadeur zelf aangestelde assistent.⁴⁶

Uit een vergelijking van de waarde van de vereringen die de Franse en Venetiaanse gezanten ontvingen met de waarde van de presenten aan hun secretarissen (zie tabel 3.3) blijkt dat de verering die de secretarissen in eerste instantie ontvingen tamelijk gering was maar met de loop van de tijd toenam.

Een uitzondering op de regel vormen de gezantschappen uit Rusland. Vooral de grotere bezendingen werden geleid door twee of drie ambassadeurs, die vergezeld gingen van tolken, priesters, familieleden en een grote stoet aan bedienden en personeel. Tussen 1614 en 1783 vertrokken 26 Russische gezantschappen vanuit Den Haag huiswaarts. In het totaal gaven de Hoog Mogende Heren 98 vereringen, hetgeen neerkomt op een gemiddelde van bijna 3,8 verering per gezantschap. Bij de negen gezantschappen uit de achttiende eeuw werden uitsluitend aan de gezant en zijn secretaris vereringen gegeven. Laten we de achttiende-eeuwse verleningen buiten beschouwing dan stijgt het gemiddelde aantal vereringen per gezantschap zelfs tot ruim 4,7 (zie tabel 3.4). Vooral in 1663 en bij het grote gezantschap in 1697 wer-

45 Heringa, *Eer en hoogheid*, 30.

46 Zie voor een goed voorbeeld van een dergelijke 'secrétaire de l'ambassade' aan Staatse zijde Groenveld, *Unie*, 143 en 149 over de rol van Jacob van der Burch, secretaris van de ambassadeurs bij de onderhandelingen te Munster.

TABEL 3.3 Waarde van de vereringen aan Franse en Venetiaanse gezanten en hun secretarissen in de zeventiende eeuw

<i>vereringen aan Franse gezanten en hun secretarissen</i>			
jaar	gezant	secretaris	percentage
1614	4.000	m	2,5 %*
1618	4.000	100	2,5 %
1628	3.000	104	3,3 %
1644	10.000	800	8 %**
1646	5.000	600	12 %
1648	6.000	600	10 %
1655	6.000	600	10 %
1662	6.000	600	10 %
1671	6.000	600	10 %
1684	6.000	600	10 %
1697	6.000	600	10 %***
1699	6.000	600	10 %
<i>vereringen aan Venetiaanse gezanten en hun secretarissen</i>			
jaar	gezant	secretaris	percentage
1624	3.000-3.200	100+m	6,25-6,7 %
1626	3.179:14	ca. 400	12,6 %
1626	2.000	200	10 %
1629	84 once	11 once	13 %****
1632	3.146:2	415:18	13,2 %
1634	3.000	400	13,3 %
1637	3.000	400	13,3 %
1641	3.000	400	13,3 %

* De waarde van de medaille is gesteld op f 100.

** De gegevens hebben betrekking op drie kettingen van f 10.000 en drie van f 800.

*** De gegevens hebben betrekking op drie kettingen van f 6.000 en drie van f 600.

**** Tegen de in die jaren gebruikelijke goudprijs van f 36 per once en het fatsoen van 28 stuivers per once komt een keten van 84 once op ongeveer f 3.150 en een keten van 11 once op ongeveer f 410. Deze bedragen zijn in de tabel gebruikt.

Bron: bijlage I.

den veel vereringen gegeven. Pas sinds 1712 bestonden de Russische gezantschappen uit een ambassadeur en een secretaris. Vanaf 1728 maakte de ambassadeur plaats voor een extraordinaris envoyé. Wat de reden is dat de standaardisatie die in de relaties met andere staten al aan het eind van de zeventiende eeuw inzette, in de betrekkingen met Rusland langer op zich lieten wachten, is onduidelijk.

Een telkens terugkerend punt bij de ontvangsten van de Russische gezantschappen was de discussie over de hoogte van de geschenken én over het aantal gegeven vereringen. Geregeld werd om meer en hoger geschenken gevraagd. Zo werd op 19

TABEL 3.4 Verleningen aan Russische gezantschappen (in aantallen vereringen en in waarde van de vereringen in guldens)

jaar	standaard vereringen				afwijkende vereringen						
	6.000	1.300	600	300	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
1614						2					2
1616										5	5
1618						1			2		3
1630									1		1
1632						2	1	3	2		8
1645								1	1		2
1647				1		2		2	2		7
1654								3	3		6
1655								1	1		2
1663				1		2		3	9		15
1667								1	1		2
1670								2	2		4
1673								1	2		3
1676								1	2		3
1682								1	1		2
1687								1	2		3
1697	1			1	1	1			7		11
1712	1		1								2
1725	1		1								2
1728		1		1							2
1762		1		1							2
1764		1		1							2
1768		1		1							2
1769		1		1							2
1782		1		1							2
1783		1		1							2
totaal	3	7	2	10	1	10	1	20	38	5	97

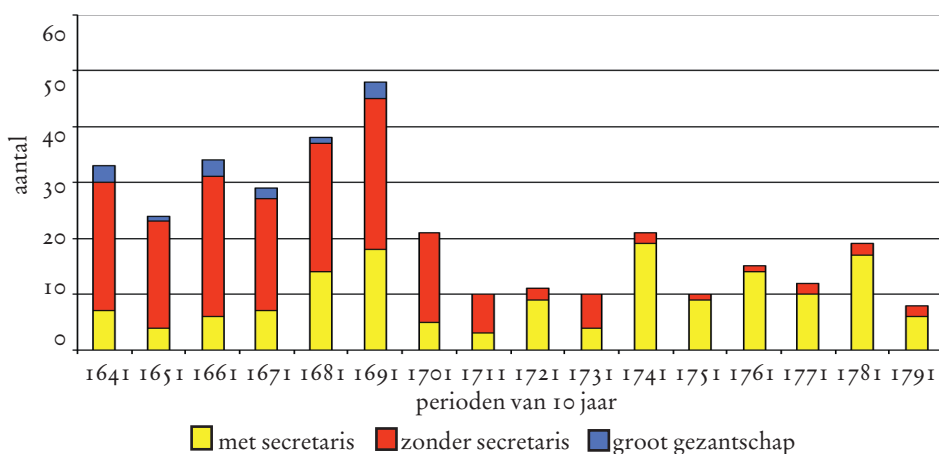
(1): > f 6.000; (2): f 1.300 tot f 6.000; (3): f 600 tot f 1.300; (4): f 300 tot f 600; (5): < f 300; (6): vereringen waarvan de hoogte niet bekend is; (7): totaal.

Bron: bijlage I.

en 21 juni 1632 gevraagd om vereringen voor de orthodoxe priesters.⁴⁷ En op 11 juli 1647 deelden de ambassadeurs de agent die de geschenken overhandigde hun ontevredenheid mee over het feit dat ‘den ambassadeur ende cantzler van sijne Zaar-

47 NA, SG, inv.nr. 3181, fol. 289 (19 juni 1632) en fol. 294 (21 juni 1632).

GRAFIEK 3.4 Verering aan gezanten met én zonder secretaris tussen 1651 en 1796 uitgereikt

Bron: bijlage I.

sche Majesteijt annis 1631 & 1632 hier geweest sijnde, meerder ende grooter vereeringen hadden genooten, als hun nu wierde gepresenteert'.⁴⁸ Zeven jaar later op 7 juli 1654 wordt om twee extra medailles voor de secretarissen van het gezantschap gevraagd.⁴⁹ In juni 1663 werd opnieuw om meer gevraagd.⁵⁰ En op 8 september 1687 tenslotte weigerde de Russische envoyé Wasili Timophowitz Polinkof (*bijlage I, 1687-1a*) de hem vereerde keten van f 400 aan te nemen, waarbij hij zich laatdunkende beklaagde over het feit 'dat soodanigen present voor desen aen briefdragers off posten was gegeven'.⁵¹

In de jaren tachtig en negentig van de zeventiende eeuw komt het steeds vaker voor dat gezant én secretaris op hun vertrek worden vereerd, maar pas na de Spaanse Successieoorlog wordt het regel dat de gezant vergezeld gaat van een secretaris, die eveneens een present ontvangt. Gezanten zonder secretaris zijn dan de uitzondering (zie grafiek 3.4).

In het laatste kwart van de zeventiende eeuw doen de compendia met richtlijnen aangaande vereringen hun intrede. Tot aan het einde van de Republiek vormen deze de leidraad bij de verlening van presenten.⁵² In de richtlijnen komen ook de taken van de secretaris van de gezant ter sprake. Bij het vertrek ontvangt de secretaris van de ambassadeur als 'ordinaris afscheidspresent' een keten ter waarde van f 600;

⁴⁸ NA, SG, inv.nr. 3253, fol. 402 (11 juli 1647).

⁴⁹ *Ibid.*, inv.nr. 3260, fol. 523 (7 jul. 1654).

⁵⁰ *Ibid.*, inv.nr. 3269, fol. 389 (25 juni 1663).

⁵¹ *Ibid.*, inv.nr. 3316, fol. 227 (8 september 1687).

⁵² Cf. *supra*, hoofdstuk II, 119-124.

bekleedt zijn meester de rang van extraordinaris envoyé dan ontvangt hij een keten van f 300.

Doorgaans wordt de naam van de secretaris in de resoluties niet genoemd.⁵³ En ook de Hoog Mogende Heren zelf lijken hier lang niet altijd van op de hoogte te zijn geweest. Dat blijkt uit enkele curieuze voorvallen. Op 31 juli 1667 sloten Engeland en de Republiek in het kasteel van Breda een vredesverdrag dat een einde maakte aan de Tweede Engelse Oorlog (1665-1667). De Vrede van Breda kwam tot stand mede dankzij Zweedse bemiddeling. De eerste Zweedse mediateur, mr. Peter Julius Coyet, overleed op 11 juni 1667, op het moment dat de onderhandelingen nog in volle gang waren. Hij werd vervangen door Christoph Delphicus, graaf zu Dohna. De andere mediateur, Jöran vrijheer Fleming, overleed op 17 september, kort na het afsluiten van het verdrag. Op 27 september besloten de Staten-Generaal om aan Zu Dohna en aan de erfgenamen van Fleming elk een verering te doen in de vorm van een geldbedrag van f 10.000.⁵⁴ Aan de secretaris van de mediateurs schonken zij een gouden keten van f 800. Goudsmid Verdijn kreeg opdracht de keten te maken, agent Van der Heyde om die te overhandigen.⁵⁵ In de vergadering van 14 november meldde Van der Heyde echter dat hij de keten voor de Zweedse secretaris onverrichter zake mee teruggenomen had, omdat ambassadeur Zu Dohna, aan wie hij het present had aangeboden zich 'beswaert hadde gevonden, deselven kettingh aen te nemen, voor ende alleer dat hare Hoog Mogenden gedefinieert souden hebben aan wie van beijde der secretarissen, die de voornoemde heeren Sweedsche mediateurs gedient hadden, denselven kettingh ende medaille gegeven soude werden'. Immers Coyet en Fleming hadden gezamenlijk een secretaris gehad, terwijl ook Zu Dohna door een eigen secretaris werd bijgestaan. En naar zeggen van Zu Dohna hadden beiden tijdens de onderhandelingen 'gelijke diensten gedaen'.⁵⁶ Uiteindelijk restte de vergadering weinig anders dan elk van beide secretarissen met een keten te vereren, niet van f 800, maar met een waarde van f 600 elk (*bijlage I, 1667-9ab*). In geen van de resoluties worden de Zweedse secretarissen bij naam genoemd.⁵⁷

Nog curieuzer was het voorval dat zich zes jaar eerder had voorgedaan. Op 7 augustus 1661 had de vergadering het besluit genomen om de Portugese ambassadeur Dom Henrique de Sousa Tavares de Arronches de Miranda do Corvo, met wie zojuist een traktaat was afgesloten, te vereren met een keten ter waarde van f 6.000

⁵³ Ongetwijfeld zou onderzoek in de 'liassen buitenland' in het archief van de Staten-Generaal (NA, SG, inv. nrs. 5880-7471) én in de archieven Fagel en Fagel Supplement een groot aantal namen van secretarissen op hebben geleverd. Vanwege het uitermate tijdrovende karakter van een dergelijk onderzoek en het vrij beperkte nut ervan is hiervan afgezien.

⁵⁴ NA, SG, inv.nr. 3276, fol. 335 (27 september 1667).

⁵⁵ *Ibid.*, fol. 362 (4 oktober 1667).

⁵⁶ *Ibid.*, fol. 484 (14 november 1667).

⁵⁷ Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, 501 noemt Johan Svanehielm tot Svanås als legatiesecretaris van Zu Dohna.

(*bijlage I, 1661-1a*). Tegelijkertijd besloten zij een keten van f 800 te schenken aan Jeronimo Nunes da Costa, agent van de koning van Portugal en secretaris van De Sousa Tavares. Vier dagen later echter werd in de vergadering het request gelezen van Ludovico Alvares Vibeiro, 'secretaris van de ambassade extraordinaris van Portugal' die eveneens om een present verzocht.⁵⁸ Op 16 augustus werden de declaraties van Verdijn en Van der Maa gelezen, die elk een van beide ketens hadden geleverd. De Hoog Mogende Heren zonden agent Van der Heyde met de grootste ketting naar Sousa Tavares om hem deze te overhandigen en tevens 'denselven heer ambassadeur aff te vragen, wie hij voor secretaris erkent, ende aen dengenen die hij daervoor erckent den cleijnste kettingh te behandigen'.⁵⁹ Desgevraagd liet de ambassadeur weten dat Alvares Vibeiro zijn secretaris was, maar dat Nunes da Costa hem bij het sluiten van het traktaat had bijgestaan.⁶⁰ Uiteindelijk werd de keten aan Nunes da Costa toegekend, al moest hij nog meer dan een jaar op zijn present wachten: pas op 11 december 1662 besloten de Hoog Mogende Heren om het geschenk aan hem te overhandigen.⁶¹

De herkomst van de gezanten

Aan de hand van de door de Staten-Generaal gegeven presenten valt op te maken met welke landen en hoven de Republiek contacten onderhield, wanneer deze contacten begonnen, hoe lang ze duurden en hoe intensief ze waren. Daarbij doet zich het probleem voor dat in de jaren 1588-1796 veelvuldig staatkundige en politieke verschuivingen plaats vonden die ertoe leidden dat bestaande staten zich uitbreidden, van staatsvorm en naam veranderden of zelfs helemaal verdwenen, dat nieuwe staten ontstonden en dat gebieden werden samengevoegd of onder een andere vorst kwamen. Om in dergelijke omstandigheden vergelijking mogelijk te maken, is gekozen voor een indeling in grotere entiteiten, zoals bijvoorbeeld het Duitse Rijk, de Turks-Arabische wereld, Scandinavië, de Italiaanse staten, het Iberische schiereiland (zie tabel 3.5). Buiten beschouwing gelaten zijn de vereringen aan secretarissen en andere leden van het gevolg van de gezant. Hiervoor is gekozen omdat in sommige gevallen verschillende leden uit de suite van de gezant werden vereerd, waardoor een vertekend beeld van aantallen ontstaat. Dat is het geval bij de gezantschappen uit de republiek Venetië en bij het grootste deel van de zeventiende-eeuwse gezantschappen uit Rusland.

Het grootste aantal gezanten dat een verering ontving, is afkomstig uit het Duitse Rijk (195); daarna volgen Scandinavië (88), Groot-Brittannië (58) en Frankrijk (52). De uitkomst is geen verrassing: het betreft hier de omringende landen, waarmee de Republiek de meeste, de meest intensieve en de meest langdurige contacten onder-

⁵⁸ NA, SG, inv.nr. 3267, fol. 424 (11 augustus 1661).

⁵⁹ *Ibid.*, fol. 433 (16 augustus 1661).

⁶⁰ *Ibid.*, fol. 446 (23 augustus 1661).

⁶¹ *Ibid.*, inv.nr. 3268, fol. 760 (11 december 1662).

TABEL 3.5 Aantal vereringen aan gezanten, ingedeeld naar herkomst én jaar van eerste en laatste verlening

gebied	aantal	eerste/laatste verlening	
De Turks-Arabische wereld			
Algiers, Tunis en Tripoli	1	1710	
Marokko	10	1610	1700
Perzië	2	1626	1691
Salih	3	1659	
Turkije	1	1641	
	17		
De Baltische Staten			
Danzig	5	1627	1705
Koerland	1	1698	
Polen	13	1621	1793 [*]
	19		
Het Heilige Roomse rijk			
Anhalt	1	1618	
Ansbach	1	1608	
Beieren	4	1592	1697
Brandenburg/Pruisen			
Brandenburg	31	1605	1699
Pruisen	10	1701	1788
Brunswijk			
Brunswijk [stad]	2	1616	
Brunswijk-Wolffenbüttel	8	1596	1731
Brunswijk-Lüneburg	13	1665	1745
Duitse Keizer	17	1592	1793
Frankische en Overrijnse Kreits			
en hertogen van Saksen	1	1684	
Hanzesteden ^{**}	24	1616	1691
Hessen-Kassel	10	1606	1769
Holstein-Gottorp	1	1691	
Kleef	2	1609	1611
keurvorstendom Keulen	16	1632	1794
Magdeburg	1	1594	
Mainz	2	1691	
Ernst, graaf Von Mansfeld	2	1622	
Mecklenburg-Schwerin	1	1640	
Munster	6	1666	1720
Osnabrück	1	1699	

gebied	aantal	eerste/laatste verlening	
Paderborn	1	1666	
Palts			
keurvorstendom Palts	13	1595	1729
Palts-Neuburg	6	1605	1625
Palts-Zweibrücken	1	1620	
Palts-Simmern	1	1633	
Saksen			
keurvorstendom Saksen	5	1609	1766***
Saksen-Gotha	3	1691	1706
Saksische Kreits	2	1696	
Schaumburg-Pinneberg	1	1622	
keurvorstendom Trier	1	1777	
Protestantse Unie van 1608	2	1614	
Württemberg	4	1598	1743
Würzburg	1	1747	
	195		
Frankrijk			
Frankrijk	47	1593	1792
Lotharingen	3	1677	1698
de hertog van Bouillon	1	1596	
de hertog van Lesdiguières	1	1624	
	52		
Groot-Brittannië			
Engeland	54	1588	1794
Schotland	4	1590	1603
	58		
De Balkan			
Hongarije	2	1747	1748
Transsylvanië	2	1624	1627
	4		
Het Iberisch Schiereiland			
Portugal	11	1644	1787
Spanje	11	1655	1796
	22		
De Italiaanse staten			
Genua	4	1637	1710
Mantua	1	1697	
Modena	1	1714	
Savoye	6	1615	1713
Sardinië	10	1733	1790

gebied	aantal	eerste/laatste verlening	
Sicilië	3	1745	1766
Toskane	1	1745	
Venetie	20	1596	1745
	46		
Rusland	33	1614	1783
Scandinavië			
Denemarken	49	1597	1789
Sleeswijk-Holstein	2	1684	1739
Zweden	37	1599	1787
	88		
De Verenigde Staten van Amerika	2	1788	1795
De Zuidelijke Nederlanden			
Luik	6	1633	1693****
Zuidelijke Nederlanden	4	1609	1610
	10		
Zwitserland			
Bazel	1	1616	
Genève	1	1662	
Zwitserland	4	1654	1706
	6		

n.b.: gevallen waarbij de eerste verlening tegelijkertijd de laatste was, zijn vet en cursief weergegeven.

* In 1694 werd Frederik Augustus I, keurvorst van Saksen, gekozen tot koning van Polen. Tot 1763 regeerden hij en zijn zoon als August II en August III over Polen. In 1697 en opnieuw in 1699 kwamen extraordinaris envoyés, die uit naam van de koning van Polen en de keurvorst van Saksen verschenen. Beiden zijn alleen bij Polen meegeteld.

** Hamburg, Bremen en Lübeck.

*** Tussen 1694 en 1763 waren de keurvorsten Frederik Augustus I en Frederik Augustus II tevens koningen van Polen. In 1697 en opnieuw in 1699 kwamen extraordinaris envoyés, die uit naam van de koning van Polen en de keurvorst van Saksen verschenen. Beiden zijn alleen bij Polen meegeteld.

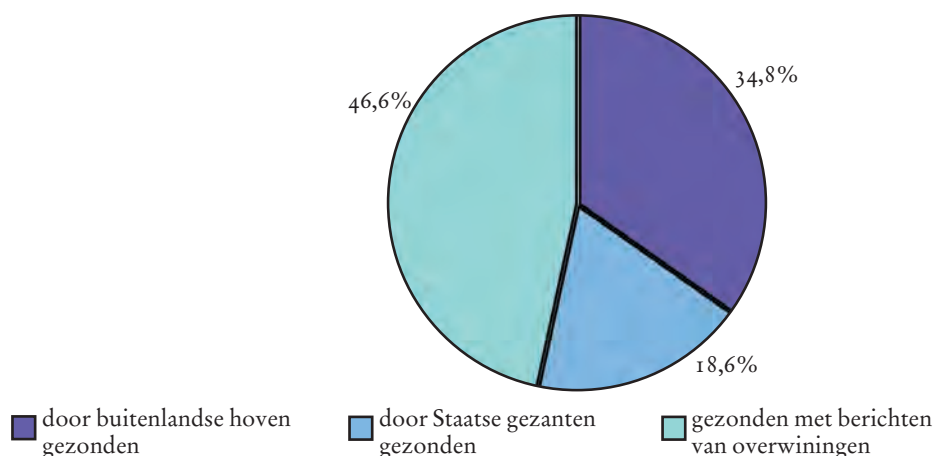
**** Zie voor Luik na 1693 onder keurvorstendom Keulen.

Bron: bijlage I.

hield. Daarbij is het enorme aandeel van uit Duitsland afkomstige gezanten niet alleen een teken van intensieve contacten, maar vooral ook een gevolg van de politieke en staatkundige versnippering. Van alle Duitse staten waren de contacten met Brandenburg/Pruisen het meest intensief.

Wat ook opvalt, zijn de grote aantallen vereringen aan gezanten afkomstig uit Rusland en van het Italiaanse schiereiland. Die laatste zijn met name het gevolg van de betrekkingen met de republiek Venetië. Daar staat het veel geringere aantal vereringen tegenover dat werd gegeven aan gezanten afkomstig van het Iberische schiereiland. Dat heeft alles te maken met het feit dat als gevolg van de oorlog de di-

GRAFIEK 3.5 Aandeel van de drie categorieën vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrachten (in procenten)

Bron: bijlage I.

plomatieke betrekkingen met Portugal en Spanje lange tijd verstoord waren en er na 1648 tijd nodig was om deze te normaliseren. Daardoor zonden beide landen minder gezanten. En daar komt bovendien bij dat de eerste Spaanse en Portugese vertegenwoordigers in een tijd kwamen dat het diplomatieke verkeer een meer routinematig karakter had verkregen, terwijl de gemiddelde verblijfsduur van de gezant sterk was toegenomen.

Vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen

Een belangrijke categorie gedecoreerden vormen de personen die belangrijke berichten aan de Staten-Generaal overbrachten. Van de 1.234 vermeldingen zijn er 161 die tot deze categorie gerekend kunnen worden. Al naar gelang de aard van de overgebrachte berichten en het karakter van degenen door wie de boodschappers worden gestuurd, is een onderverdeling in drie soorten te maken.

- vereringen aan hovelingen en andere hoog geplaatste personen die door buitenlandse vorsten worden gestuurd;
- vereringen aan bodes die door in het buitenland residerende Staatse gezanten naar de Republiek worden gestuurd;
- vereringen aan bodes die de vergadering op de hoogte stellen van behaalde overwinningen.

De onderlinge verhouding van de drie categorieën is in grafiek 3.5 te zien.

Geregeld zenden buitenlandse vorsten en hoven vertegenwoordigers om de Staten-Generaal op de hoogte te stellen van voorvallen die betrekking hebben op de

vorst en zijn Huis, zoals de geboorte van prinsen en prinsessen, gesloten huwelijken, troonsbestijgingen en sterfgevallen. Ook worden door buitenlandse vorsten geregeld personen gezonden om melding te maken van behaalde overwinningen en gesloten verdragen. In veel gevallen zijn de brengers van dergelijke berichten hovelingen, zoals kamerheren, hofjonkers, stalmeesters, koninklijke secretarissen of soms niet nader aangeduide edellieden.

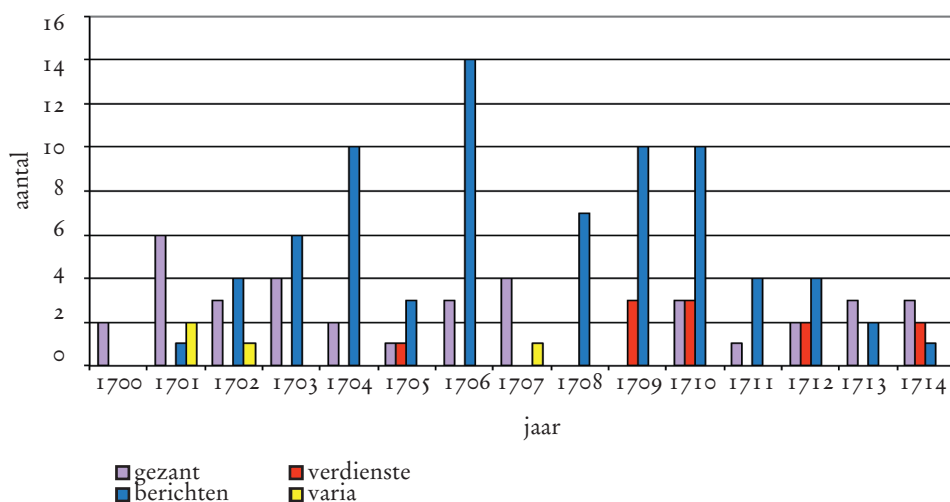
Een aantal verleningen verdient bijzondere vermeldingen: het betreft vier medailles van f 300 elk en een keten van f 500 die tussen 1688 en 1706 werden geschonken aan gezanten die melding kwamen maken van de aankomst te Wesel of Kleef van de regerende vorst.⁶² In alle gevallen ging het om dezelfde vorst: keurvorst Frederik III, die vanaf 1701 als Frederik I in Pruisen regeerde. Sinds 1654 maakte het hertogdom Kleef deel uit van het keurvorstendom Brandenburg, dat in 1701 werd omgevormd tot het koninkrijk Pruisen.

Een tweede categorie betreft door in het buitenland residerende Staatse gezanten huiswaarts gezonden bodes. In vrijwel alle gevallen komen zij naar Den Haag om er de met buitenlandse hoven gesloten traktaten en de door buitenlandse vorsten ondertekende ratificaties van dergelijke verdragen af te leveren. De brengers zijn vaak in dienst van de ambassadeur of behoren tot zijn gevolg. Onder hen vinden we secretarissen, huispersoneel en zonen van gezanten. Vooral in de beide laatste decennia van de achttiende eeuw wordt de verering aan de boodschappers door de Hoog Mogende Heren bij secrete resolutie verleend. Een mogelijke reden hiervoor is dat zij verdragen overbrengen, waar de Staten-Generaal nog hun goedkeuring aan moeten hechten.

Het derde soort verleningen betreft boodschappers die de vergadering op de hoogte stelden van behaalde overwinningen. In numeriek opzicht is deze categorie het best vertegenwoordigd: van de 161 verleningen vallen er 75 (46,6 %) in deze categorie. De eerste twee verleningen hebben betrekking op belangrijke overwinningen die nog steeds tot de verbeelding spreken: op 11 juli 1600 ontving ritmeester Louis du Bois f 500 voor een keten, vanwege het overbrengen van de tijding van de slag bij Nieuwpoort (*bijlage I, 1600-5*) en op 16 november 1628 vereerde de vergadering kapitein Salomon Willemsz. (*bijlage I, 1628-12*) met een keten van f 250 voor het bericht van de verovering van de zilvervloot door Piet Heyn. De overige 73 verleningen houden allemaal verband met de oorlogen tegen Frankrijk, waarbij maar liefst 70 verleningen werden gedaan tijdens de Spaanse Successieoorlog. Tussen 1701 en 1713 werden vaker ketens geschonken aan boodschappers die de Hoog Mogende Heren op de hoogte brachten van behaalde overwinningen dan aan vertrekkende diplomaten (zie grafiek 3.6). Zo schonken de Staten-Generaal in het jaar

62 Het betreft verleningen op 21 december 1688 aan Carnitz (*bijlage I, 1688-5*), op 21 juni en 22 oktober 1689 aan legatieraad Van Bloemendaal en adjudant-generaal De Rosey (*bijlage I, 1689-7* en -11) en twee verleningen aan luitenant-generaal Daniël von Tettau, kamerheer van de koning, op 22 april 1702 (*bijlage I, 1702-2*) en op 29 juni 1706 (*bijlage I, 1706-4*).

GRAFIEK 3.6 Aandeel van de vier categorieën gedecoreerden in het totaal aantal verleningen, 1700-1714

Bron: bijlage I.

1706 zeventien presenten: elf ketens én zes medailles. Slechts drie ketens waren bestemd voor vertrekkende envoyés, de resterende veertien vereringen werden geschonken vanwege het overbrengen van berichten. En twee jaar later in 1708 waren zelfs alle zeven verleende ketens bestemd voor boodschappers.

De bodes zijn doorgaans officieren en militairen die vanuit het leger naar de Staten-Generaal worden gestuurd. Soms door de opperbevelhebbers onder wier leiding de overwinning is behaald, vaak ook door de gedeputeerden te velde die met het leger mee werden gestuurd. En met enige regelmaat gebeurde het dat door verschillende opdrachtgevers gezonden bodes kort na elkaar hun opwachting maakten om bericht te brengen van een en dezelfde overwinning. Iets dergelijks geschiedde in september 1709, toen generaal-majoor Frederik Sirtema van Grovestins, Godard Philip baron van Lynden d'Aspremont en commissaris van de approches Willem Vleertman melding kwamen maken van de overwinning van de geallieerde legers in de slag bij Malplaquet. Van Grovestins was gestuurd door de gedeputeerden te velde, Van Lynden d'Aspremont door Claude Frederic t'Serclaes, graaf van Tilly, generaal in Staatse dienst. Door wie Vleertman werd afgezonden, is niet bekend. Alle drie ontvingen zij een verering: Sirtema van Grovestins kreeg de reeds eerder vermelde gouden pokaal,⁶³ Van Lynden d'Aspremont en Vleertman (*bijlage I, 1709-6a/b*) een keten van respectievelijk f 1.500 en f 1.000.

63 Cf. supra, hoofdstuk II, 107-109.

In feite was het geven van een present aan de eerste persoon die een bericht overbracht niets nieuws. Al tijdens de beginjaren van de Tachtigjarige Oorlog ontving de bode die als eerste een belangrijk bericht overbracht een beloning. Snelheid was daarbij van groot belang. Vrijwel altijd ging het om een geldbedrag, dat werd aangeduid als 'bodenbrood'. Het bodenbrood bedroeg soms een aantal guldens, maar kon oplopen tot bedragen van een of enkele honderden guldens. Zo ontvingen Pieter Rutgers en Jehan Philips in juni 1591 bijvoorbeeld *f* 50 voor het overbrengen van het bericht van de inname van Zutphen, jonker Pypenpoy *f* 100 voor het bericht van de inname van Steenwijk en postillon Jan Theunisz. *f* 24 voor het eerste bericht van het akkoord met Groningen.⁶⁴ Het is niet bekend waarom tijdens de Spaanse Successieoorlog op zo'n grote schaal ketens en medailles werden gegeven in plaats van het vroegere bodenbrood in geld.

Vereringen vanwege verdienste

Van de 1.234 in bijlage I bijeengebrachte vermeldingen zijn er 178 die betrekking hebben op vereringen die werden gegeven vanwege bijzondere verdiensten. Dat komt neer op bijna 14½ % van het totaal. Binnen deze categorie is een onderverdeling te maken in beloningen aan zeelieden, aan militairen en aan overige verdienstelijke personen. Met 73 verleningen (41 %) is de eerste categorie het omvangrijkst, gevolgd door beloningen voor militaire verdienste en overige verdienste met respectievelijk 55 en 50 verleningen (30,9 en 28,1 %) (zie grafiek 3.7).

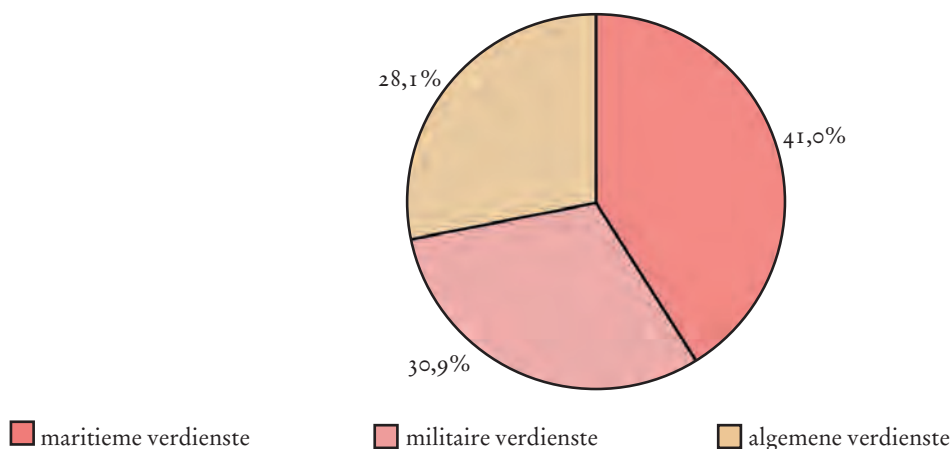
Dat het gros van de vereringen voor maritieme verdienste uit het eerste, tweede en derde kwart van de zeventiende eeuw dateert, zal weinig verbazing wekken. Het was immers vooral na 1653 dat de Staatse oorlogsvloot op zijn sterkst was. Wel opvallend is dat verreweg het grootste aantal verleningen plaats vond in de eerste helft van die eeuw, de periode die aan de grote zeeoorlogen tegen de Engelsen voorafging. De meeste verleningen hadden te maken met de strijd tegen de Duinkerker kapers. Totdat Duinkerken in 1646 in Franse handen viel, berokkende de Duinkerker kaapvaart de Nederlandse scheepvaart grote schade. Voor de eclatante overwinning die Maarten Harpertsz. Tromp in 1639 in de slag bij Duinkerken op een bijna twee maal zo sterke vloot boekte, verleenden de Staten-Generaal in februari en april van dat jaar maar liefst veertien gouden ketens (*bijlage I, 1639-2a/l en -3a/b*).⁶⁵ Daarnaast werden ook verschillende beloningen gegeven voor wapenfeiten van de West-Indische Compagnie in Zuid-Amerika. Zo ontving Piet Heyn in 1625, 1627 en 1629 van de Hoog Mogende Heren ketens van respectievelijk *f* 300 (*bijlage I, 1625-9*), *f* 700 (*bijlage I, 1627-6*) en *f* 1.500 (*bijlage I, 1629-1a*). De laatste verering werd gegeven vanwege de verovering van de zilvertvloot.

Alleen tijdens de Tweede Engels-Nederlandse Oorlog vereerden de Staten-Ge-

⁶⁴ NA, SG, inv.nr. 12503, fol. 61 (juni 1591): Zutphen; *ibid.*, fol. 84 (17 juli 1592): Steenwijk; *ibid.*, fol. 134 (30 juli 1594): Groningen.

⁶⁵ De Boer, *Duinkerkers*.

GRAFIEK 3.7 Aandeel van de drie categorieën vereringen wegens verdienste (in procenten)

Bron: bijlage I.

neraal gouden ketens aan de vlootofficieren. In verband met de tocht naar Chatham ontving kapitein Jan van Brakel op 28 juni 1667 een keten van f 1.200 (*bijlage I, 1667-3*), terwijl luitenant-admiraal Willem Joseph baron van Ghent, viceadmiraal Johan de Liefde, schout-bij-nacht David Vlugh en kapitein Thomas Tobiasz. (*bijlage I, 1667-10a/d*) op 24 december van dat jaar ketens ter waarde van respectievelijk f 2.500, f 2.000, f 1.500 en f 1.000 ontvingen. Voor de successen behaald tijdens de Derde Engels-Nederlandse Oorlog in de slagen bij Schooneveld en Kijkduin reikten de Hoog Mogende Heren geen vereringen uit. Wat daarvan de reden is, is niet duidelijk. De door Prud'homme van Reine geopperde suggestie dat hierin de hand van stadhouder Willem III zou zijn te herkennen, lijkt niet erg waarschijnlijk: slechts één enkele maal blijkt uit de resoluties van de Staten-Generaal dat de stadhouder zich bemoeide met de door de Hoog Mogende Heren verleende vereringen.⁶⁶ Dat was ruim een eeuw later, toen de Staten-Generaal op voorspraak van stadhouder Willem V vereringen schonken aan de commanderende officieren van de zeven schepen die in augustus 1781 bij Doggersbank tegen de Engelsen hadden gevochten (*bijlage I, 1781-2a/g*).⁶⁷ Samen met de ketens die de Hoog Mogende Heren op 3 april 1793 schonken aan de Engelse kapitein Berkeley en vier van zijn luitenants (*bijlage I, 1793-1a/e*), zijn dit overigens de enige vereringen voor maritieme verdienste die in de achttiende eeuw werden verleend.

⁶⁶ Prud'homme van Reine, *Schittering*, 332 en id., *Zeehelden*, 113.

⁶⁷ Cf. *infra*, 305 e.v.

Het grootste deel van de vereringen voor militaire verdienste werd verleend tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Naast de vereringen voor jhr. Frederik van Dorp (*bijlage I, 1603-4*) en Daniël de Hartaing, heer van Marquette (*bijlage I, 1604-4*), die in 1603 en 1604 respectievelijk gouverneur van Oostende en Sluis waren, valt vooral het grote aantal medailles op dat na het aflopen van het Twaalfjarig Bestand werd verleend aan ingenieurs die betrokken waren geweest bij de door Frederik Hendrik geleide belegeringen. In de jaren 1623-1630 worden negen van dergelijke vereringen gedaan, alle bestaande uit medailles met een waarde van ongeveer f 100.⁶⁸ In vrijwel alle gevallen verzoeken de gedecoreerden zelf om een 'recompense'. Zo behandelde de vergadering op 19 december 1629 het rekwes van Jan van den Bosch en Thomas Humfrey voor hun 'extraordinaris moeijsje' tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch om 'gelijke penninge ofte medaille als vereert is geweest aen den genen die na de groote schans hebben geapprocheert'.⁶⁹ Dat niet alle verzoeken werden gehonoreerd, blijkt uit het voorbeeld van Anthonette de Heije, weduwe van ingenieur Johan van Holst, die tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch sneuvelde. Op 5 april kwam haar verzoek ter tafel om voor haar zoon 'tot een gedachtenisse vande goede diensten van sijnen vader' een zelfde gouden penning te mogen ontvangen als aan de andere ingenieurs was geschonken. De Hoog Mogende Heren wezen het voorstel van de hand en bleven bij hun besluit toen de weduwe Van Holst op 16 en 17 april haar verzoek herhaalde.⁷⁰

Na de Tachtigjarige Oorlog zal het meer dan een halve eeuw duren, vooraleer de Staten-Generaal opnieuw aan militairen vereringen geven: tussen 1705 en 1712 reiken zij zes ketens en drie medailles voor militaire verdienste uit, waaronder een keten van f 1.000 aan Willem Vleertman (*bijlage I, 1710-9a*). De commissaris van de approches ontving zijn verering op hetzelfde moment als de 'majors de tranchée' Johan Balfour en Johan Verhoeff (*bijlage I, 1710-9b/c*), die in de zomer tijdens de belegeringen hadden gediend. Vleertman werd beloond vanwege niet nader gespecificeerde 'extraordinaris diensten'.

Naast verleningen voor militaire en maritieme verdienste is er nog een vrij omvangrijke categorie verdienste van algemene aard. Soms betreft het vereringen voor langdurige dienst, zoals de medailles aan de pensionarissen Van de Warcke en De Sille (*bijlage I, 1599-2/3*) in 1599, aan De Saily, Damman en Van Bilderbeke (*bijlage I, 1603-1a/c*), Staatse agenten in Calais, Schotland en Keulen, in 1603, aan ds. Johannes Bogerman (*bijlage I, 1619-3*), die in de jaren 1618 en 1619 de synode van

68 Op 26 juni 1623 aan Hendrik Oom Kees (*bijlage I, 1623-1*); op 17 augustus 1628 en 9 januari 1630 aan Jan van den Bosch (*bijlage I, 1628-8 en 1630-1a*); eveneens op 9 januari 1630 aan Thomas Humfrey (*bijlage I, 1630-1b*); op 9 maart 1630 aan Mathijs Voort en Jacob Slyp (*bijlage I, 1630-2a/b*); op 30 maart 1630 aan David Portius (*bijlage I, 1630-5*); op 30 april 1630 aan Theodorus Niels (*bijlage I, 1630-7*) en op 18 mei 1630 aan Jacob Schouten (*bijlage I, 1630-9*).

69 NA, SG, inv.nr. 3188, fol. 631 (19 december 1629).

70 *Ibid.*, inv.nr. 3189, fol. 155 (5 april 1630); *ibid.*, fol. 173 (16 april 1630); *ibid.*, fol. 175 (17 april 1630) = www.historici.nl/Onderzoek/Projecten/BesluitenStatenGeneraal1626-1651, 5 april 1630, nr. 11, 16 april 1630, nr. 10 en 17 april 1630, nr. 2 (geraadpleegd 2 september 2011).

Dordrecht voorzat en in 1625 aan griffier Aerssens (*bijlage I, 1625-7*). In andere gevallen gaat het om duidelijker omschreven daden, zoals de bevrijding van christelijke slaven door Carel Carelsz. van Cracauw in 1608 en 1616 (*bijlage I, 1608-3 en 1616-2*) en door Thomas Rodenburg in 1616 (*bijlage I, 1616-1*), het maken van vertalingen of het optreden als tolk door Lucas van der Linden in 1654 (*bijlage I, 1654-7*) en de Leidse hoogleraar Arabische talen Jacob Gool die in 1659 assistentie verleende bij de ontvangst van de ambassadeurs uit Salih (*bijlage I, 1659-4d*), of het assisteren van Staatse onderhandelaars door zestien niet bij naam genoemde Nederlandse kooplieden te Londen (*bijlage I, 1654-6a/o*) in 1654 en door de kooplieden Mortier en Courtier in 1714 (*bijlage I, 1714-3a/b*).

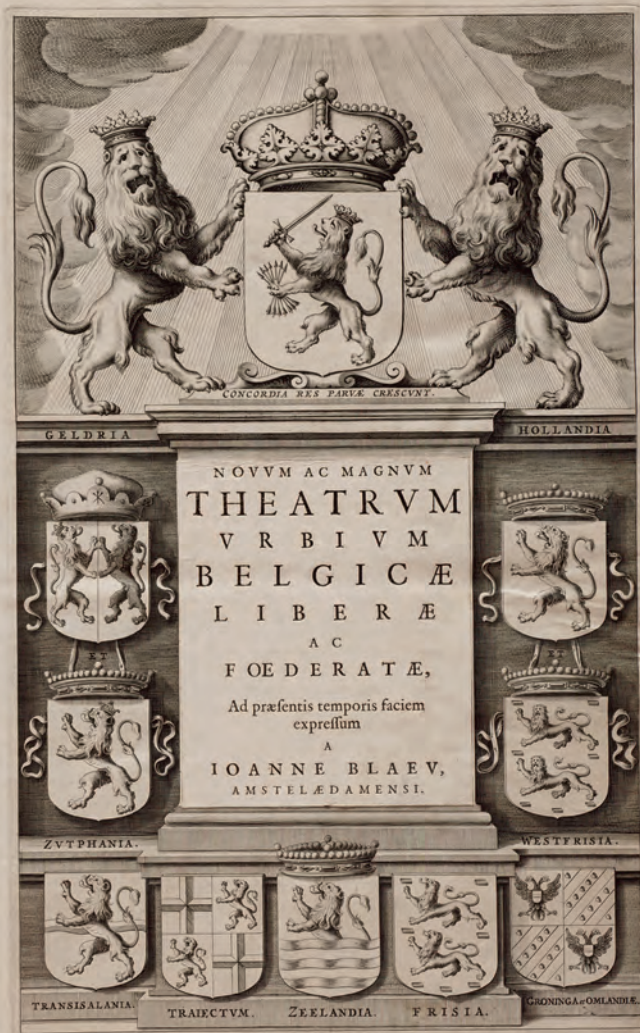
Overige vereringen

Het aantal vereringen dat niet onder een van de drie voorgaande categorieën kan worden opgenomen, is met 30 stuks betrekkelijk gering. In de helft van de gevallen (15) gaat het om vereringen die werden gegeven als dank voor het aanbieden of opdragen van boeken of gedichten. In deze categorie komen we beroemde namen tegen als Hugo de Groot, Galileo Galilei en Joan Blaeu (afb. 3.2). Het merendeel van deze vereringen stamt uit de zeventiende eeuw en de aard en de waarde ervan loopt sterk uiteen. Soms werden medailles geschonken van f 100 à f 200, maar er zijn uitschieters naar onder en naar boven. Zo ontving de toen vijftien jaar oude Hugo de Groot (*bijlage I, 1598-4*) voor het aanbieden van zijn *Pontifex Romanus, Rex Galliarum, Rex Hispaniarum, Albertus Cardinalis, Regina Angliæ, Ordines Federati* in december 1598 een medaille van f 72, terwijl aan Nicolaes van Kinschot (*bijlage I, 1600-7*), de zestienjarige zoon van Jaspar van Kinschot, tesorier van prins Maurits, in oktober 1600 voor een gedicht op de slag bij Nieuwpoort een medaille van f 36 werd vereerd. De medaille die in december 1701 aan de Duitse oriëntalist Hiob Ludolf (*bijlage I, 1701-7*) werd geschonken voor de presentatie van zijn *Psalterium Davidis aethiopice et latine* had daarentegen een waarde van f 600. Van invloed op de hoogte van Ludolfs verering was ongetwijfeld het feit dat de auteur kosten noch moeite had gespaard en 'alle Athopische [Ethiopische] letters op sijne kosten expres heeft laten gieten'.⁷¹

Naast medailles werden ook kettingen en ketens vereerd. Ook hiervan kon de waarde sterk uiteenlopen. Zo ontving de Amsterdamse kapitein Joris de Caulery (*bijlage I, 1663-1*) een keten ter waarde van 100 zilveren dukatons voor de aanbieding van vier geschilderde stadsgezichten van Algiers, Tunis, Tripoli en Malta. Vermoedelijk gaat het om de vier doeken van de hand van Reinier Nooms (ca. 1623-1664), die zich tegenwoordig in het Rijksmuseum bevinden (afb. 3.3ad).⁷² De schilderijen vormen een getuigenis van de expeditie die de Staatse vloot onder lei-

71 NA, SG, inv.nr. 3345, fol. 676 (28 december 1701).

72 Rijksmuseum Amsterdam, inv.nrs. SK-A-1396 t/m SK-A-1399. Het gezicht op Malta is ten onrechte beschreven als een gezicht op Salih in Marokko.

Afb. 3.2 *Novum ac magnum Theatrum Urbium Belgicae Regiae*. Door dr. Joan Blaeu, 1649.
[Universiteit Amsterdam. Afdeling Bijzondere Collecties]

ding van Michiel de Ruyter vanaf de zomer van 1661 in het Middellandse Zeegebied maakte.⁷³ Op het gezicht op Algiers zijn twee Nederlandse schepen zichtbaar, waaronder De Ruyters schip *De Liefde*. Begin april 1662 zette De Ruyter koers naar Algiers, waar hij enkele maanden bleef. In het najaar keerde hij terug, om er op 17 november een vredesverdrag te sluiten. Medio april 1663 kwam De Ruyters' vloot terug in de Republiek. Wellicht voer Nooms, die langs de kusten van Noord-Afrika reisde, met de vloot mee terug naar patria. Daarbij is het niet ondenkbaar dat hij op het schip van De Caulery reisde. Al enkele weken na terugkeer presenteerde De Caulery de vier doeken aan de Hoog Mogende Heren.

Aanzienlijk groter in waarde waren de vereringen die Galileo Galilei (*bijlage I, 1637-3*) en Joseph Athias (*bijlage I, 1667-2*) van de Hoog Mogende Heren ontvingen. Bij Galilei ging het om een ketting van f 500 die hem in april 1637 werd toegekend vanwege zijn mededelingen 'int regart vande nieuwe observantie in den loop des hemels', die het mogelijk maakten om op zee de geografische breedte te bepalen. Onder druk van de Inquisitie, die hem vier jaar tevoren had veroordeeld en hem sinds die tijd nauwgezet in de gaten hield, zou Galilei zijn verering evenwel nooit in ontvangst nemen.⁷⁴ Athias ontving in juni 1667 een keten van f 600 voor de presentatie van een exemplaar van zijn Hebreeuwse bijbel, die volgens de hoogleraren in Leiden, Utrecht, Franeker en Groningen 'de correcxte ende exacxte druck als noijt voor desen uijtgekomen' was.⁷⁵

Een tweetal vereringen doet in dit verband enigszins wonderlijk aan: het betreft twee gouden kettingen die als pillegift werden geschonken. In de zeventiende en de eerste decennia van de achttiende eeuw geschiedde het met regelmaat dat de Staten-Generaal van verschillende hoven mededeling ontvingen van de geboorte van een prins of prinses. Meer dan eens werd daarbij het verzoek gedaan of de Hoog Mogende Heren het peterschap over de jonggeborene wilden aanvaarden. Doorgaans werden dergelijke verzoeken ingewilligd. Ter gelegenheid van de geboorte schonken de Staten-Generaal gewoonlijk pillegiften. Meestal werd goud- of zilverwerk gegeven in de vorm van coppetassen of lampetstellen en in sommige gevallen lijfrentes die in een fraai versierde gouden doos werden aangeboden. Het benodigde goud- en zilverwerk werd besteld bij dezelfde goudsmeden die ook de ketens, kettingen en medailles leverden. Soms kon de waarde van dergelijke pillegiften oplopen tot wel f 12.000. Naast het goud- en zilverwerk werd ook bijna altijd een bedrag in geld geschonken ten behoeve van de kraamkamer.

Op 7 juli 1615 werd in de vergadering gesproken over het schrijven van Alexander, hertog van Sleeswijk-Holstein. Hierin deed hij bericht van de geboorte van een

73 Prud'homme van Reine, *Rechterhand*, 114-122.

74 Zie voor het niet aanvaarden van de keten onder druk van de Inquisitie: *Le Opere*, XVII, 315, nr. 3707, 351, nr. 3755 en 371, nr. 3780; *id.*, XIX, 288-289, nr. 28 en 396-397, nrs. 94 en 95. Met dank aan A. Poelwijk, Nationaal Archief Den Haag en Margriet Agricola.

75 NA, SG, inv.nr. 3275, fol. 584 (10 juni 1667).

Afb. 3.3ab Schilderijen door kapitein Joris de Caulery geschonken aan de Staten-Generaal. Door Reinier Nooms.

(a) gezicht op Algiers, 63 x 110 cm, 1662-1663; (b) gezicht op Tunis, 63 x 110 cm, 1662-1663. [Rijksmuseum Amsterdam]

Afb. 3.3cd Schilderijen door kapitein Joris de Caulery geschonken aan de Staten-Generaal.
Door Reinier Nooms.

(c) gezicht op Tripoli, 63 x 110 cm, 1662-1663; (d) gezicht op Malta, 65,5 x 110 cm, 1662-1663.
[Rijksmuseum Amsterdam]

dochter, waarbij hij de Staten-Generaal het peterschap aanbood. De vergadering besloot de hertog te bedanken en hem twee verguld zilveren coppetassen met een gezamenlijke waarde van f 1.000 te vereren. Vier dagen later werd zonder opgaaf van reden besloten de verering om te zetten in een keten van dezelfde waarde (*bijlage I, 1615-6*). Vijf jaar later werd opnieuw besloten om een ketting als pillegift te schenken, ditmaal aan Anna Catharina, gravin van Nassau-Wiesbaden-Idstein (*bijlage I, 1620-8*), een kleindochter van Jan VI de Oude, een jongere broer van Willem van Oranje. Ook nu werd de Staten-Generaal verzocht om het peterschap over de pasgeboren zoon te aanvaarden. Daarop schonken de Hoog Mogende Heren de gravin een gouden ketting van f 1.000. Of het weinig gebruikelijke kraamgeschenk in de smaak viel, vermelden de resoluties niet.

Onder deze restcategorie vallen ook die vereringen, waarvan onduidelijk is wat de precieze reden van verlening was. En tenslotte zijn in de restcategorie ook de op voorraad gemaakte ketens opgenomen, al moet daarbij onmiddellijk in herinnering worden geroepen dat ze in de tellingen niet zijn meegerekend. Zeven maal is sprake van dergelijke ketens. Ze hebben alle een waarde van f 1.300, omdat dit de ketens waren die het meest courant waren. De reserveketens werden in de secrete kas opgeborgen.⁷⁶ Het eerste exemplaar werd zonder enige toelichting op 30 maart 1685 bij Adriaen van Hoecke besteld. Daarna volgden nog drie ketens in de periode 1691-1693 en drie in 1695. Van een aantal is bekend aan wie ze werden gegeven (zie tabel 3.6). Tussen 1691 en 1693 leek het systeem goed te werken: als de op voorraad gemaakte keten werd uitgereikt, werd meteen weer een nieuwe besteld. Maar in 1695 stokte de praktijk: na 4 september 1695 werden geen nieuwe ketens meer op voorraad gemaakt.

Ketens, kettingen of medailles

De Staten-Generaal vereerden kettingen, medailles of een combinatie van beide. Tot aan het midden van de zeventiende eeuw komen alle drie de vormen door elkaar voor. In de periode 1588-1656 worden 588 vereringen gegeven: 224 kettingen, 182 ketens en 153 medailles. In 29 gevallen is niet met zekerheid vast te stellen waaruit de verleende verering precies bestond. Tot 1621 is het aandeel verleende kettingen niet erg groot. In het decennium 1601-1610 gaat het bij minder dan 15 % van de gegeven vereringen om kettingen. In de beide volgende decennia neemt het aandeel toe tot 22,7 % en 30,8 %, om vanaf 1631 explosief te stijgen tot ruim 80 % (zie grafiek 3.8 en tabel 3.7).

Er lijkt een duidelijk samenhang te bestaan tussen het groeiende aandeel vereerde kettingen in de jaren 1630-1655 en de verdwijning van de triomfpenning. Tot aan

⁷⁶ NA, SG, inv.nr. 3331, fol. 463 (26 april 1695).

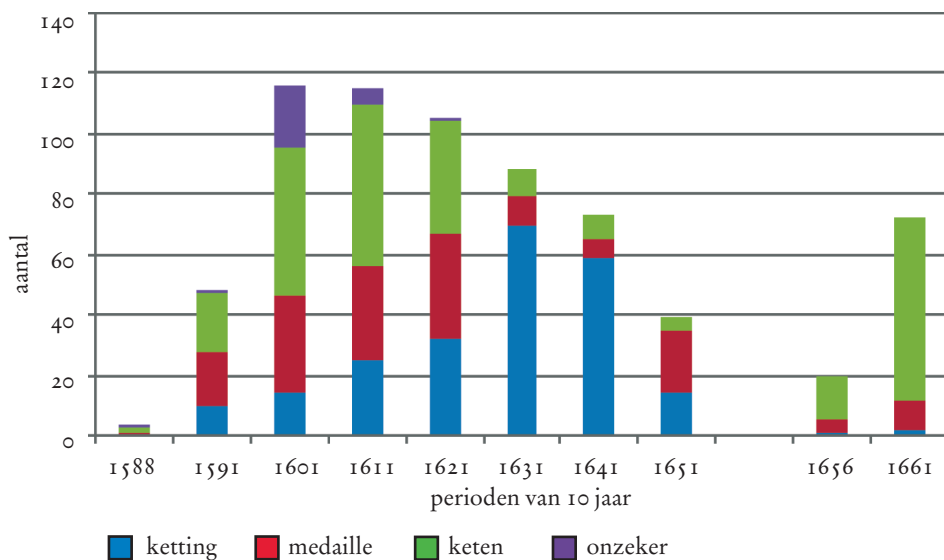
TABEL 3.6 Op voorraad gemaakte ketens en gegevens aan wie ze zijn uitgereikt

bestelling	verlening	naam ontvanger
30 mrt. 1685	onbekend	onbekend
24 dec. 1691	14 jul. 1692	Von Prielmayer
14 jul. 1692	29 jan. 1693	Von Baumgarten
29 jan. 1693	13 mrt. 1693	Von Schlitz genannt von Görtz
1 apr. 1695	onbekend	onbekend
1695	4 sept. 1695	bode die de overgave van het kasteel van Namen berichtte
4 sept. 1695	onbekend	onbekend

Bron: bijlage I.

de sluiting van het Bestand grepen de Staten-Generaal en andere colleges de door de Republiek behaalde successen aan om in de munthuizen grote gouden herdenkingspenningen of triomfpenningen te laten slaan. In eerste instantie waren de bestelde afslagen bedoeld voor de Hoog Mogende Heren zelf, maar nadien liet men met grote regelmaat exemplaren bijslaan om ze als vereringen te schenken. Na 1609

GRAFIEK 3.8 Aandeel van ketens, kettingen en medailles in het totale aantal verleningen, 1588-1655 en 1656-1670

Bron: bijlage I.

TABEL 3.7 Vergelijking van het aantal vereringen van ketens, kettingen en medailles uitgereikt tussen 1631 en 1660

decennium	(1)		(2)		(3)		(4)		(5)	(6)
	aant.	%	aant.	%	aant.	%	aant.	%		
1621/30	32	30,8	35	33,7	37	35,6	72	69,2	1	105
1631/40	70	79,5	9	10,2	9	10,2	18	20,5	0	88
1641/50	59	80,8	6	8,2	8	11	14	19,2	0	73
1651/60	15	23,9	25	39,7	23	36,5	48	76,2	0	63
1651/55	14	35,9	21	53,8	4	10,3	25	64,1	0	39
1656/60	1	5	4	20	19	75	23	95	0	24

(1) = kettingen; (2) = medailles; (3) = ketens; (4) = totaal van de kolommen 2 en 3; (5) = onzeker; (6) = totaal van de kolommen 1, 2, 3 en 5.

Bron: bijlage I.

werden nog maar sporadisch nieuwe opdrachten verstrekt om triomfpenningen te slaan.

Tot nu toe is altijd gedacht dat de triomfpenning aan het eind van de jaren twintig plaats maakte voor een nieuw soort beloningspenning met de wapens van de zeven gewesten op de ene, en de Generaliteitsleeuw op de andere zijde, waarvoor essayeur-generaal Laurens van Teylingen in 1628 de stempels sneed.⁷⁷ Inderdaad bestelden de Staten-Generaal exemplaren van deze nieuwe penning. Maar beslist niet in de mate die men altijd heeft verondersteld. Immers in het daarop volgende decennium daalt het aandeel van de medailles scherp. Uit tabel 3,7 valt goed op te maken hoezeer de relatieve achteruitgang in dit geval ook een numerieke afname betekende.

Daar komt bij dat niet alle medailles die na 1628 werden verleend van het door Van Teylingen geïntroduceerde type waren. Zo werden in de jaren 1645-1650 drie losse en vijf aan kettingen bevestigde medailles vereerd. De zeven militairen die in 1646 waren betrokken bij de actie tegen Tienen, ontvingen niet Van Teylingens medaille, maar een speciaal voor die gelegenheid geslagen beloningspenning met de Generaliteitsleeuw op de ene en een stadsgezicht op de andere zijde.⁷⁸ Hoe de medaille eruit zag, die aan de ketting hing die in 1649 werd vereerd aan de beroemde cartograaf Blaeu is niet bekend.

In de jaren vijftig verandert het beeld ingrijpend: in de tien jaar tussen 1641 en 1650 worden 59 kettingen verleend, in de vijf jaar die daarop volgen nog maar veertien. Percentueel is de teruggang nog opzienbarender: van bijna 80,8 % van alle vereringen naar 35,9 %. En in de jaren daarna zet de trend zich voort. Het gevolg is dat

⁷⁷ Cf. infra, hoofdstuk IV, 380-387.

⁷⁸ Cf. infra, hoofdstuk IV, 378-380.

na 1656 slechts bij hoge uitzondering kettingen worden verleend.⁷⁹ De omslag hangt ten nauwste samen met de verlening in augustus 1654 van zestien medailles aan Nederlandse kooplieden in Londen (*bijlage I, 1654-6a/o*), waarvoor Van der Maa in oktober een nieuw model leverde. Na 1655 is de medaille een standaard onderdeel van de door de Staten-Generaal gegeven vereringen, die nu alleen nog uit ketens of losse medailles bestaan.

Hiermee hangt de standaardisatie van het diplomatieke present samen, die in deze jaren zijn beslag krijgt. Vanaf deze tijd ontvingen ambassadeurs een keten ter waarde van f 6.000, extraordinaris envoyés een keten van f 1.300, de secretaris van de ambassadeur een keten van f 600 en de secretaris van de extraordinaris envoyé een keten van f 300. Deze praktijk bleef voortbestaan tot aan de val van de Republiek in 1795.

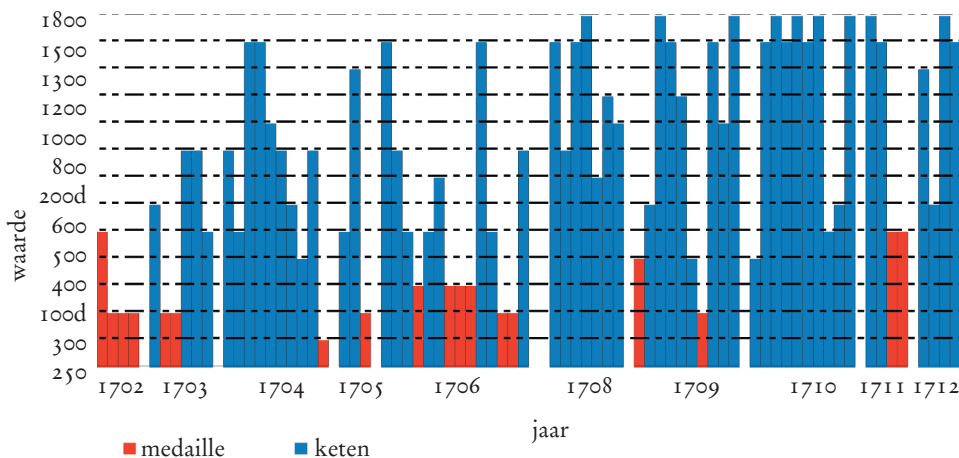
Heel wat minder eenduidig is de situatie bij de vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen en bij de vereringen voor verdienste. Anders dan bij het diplomatieke present het geval is, lijkt het in deze gevallen aan duidelijke richtlijnen te hebben ontbroken. Ter illustratie kan worden gewezen op de vereringen aan de helden van Doggersbank in 1781 én die aan de Engelse kapitein Berkeley en vier van de onder hem dienende luitenants. Zoutman ontving een keten van f 2.400, bestaande uit een ketting van f 900 en een medaille van f 1.300, terwijl aan de overige zes kapiteins medailles van f 1.300 werden vereerd. De zeven medailles waren alle van de eerste grootte.⁸⁰ Berkeley en de luitenants daarentegen ontvingen allen een keten, Berkeley een exemplaar van f 1.300, de luitenants van f 300. De medaille die bij de keten van Berkeley hoorde, was van de tweede grootte, die van de luitenants van de derde grootte. Onduidelijk is waarom aan de zes kapiteins onder Zoutman een medaille werd vereerd, terwijl de luitenants van Berkeley ketens ontvingen.

Hetzelfde verschijnsel doet zich in nog veel extremere mate voor bij de vereringen aan personen die zich met belangrijke berichten bij de Hoog Mogende Heren aandienen: terwijl bij het diplomatieke present vrijwel niet wordt afgeweken van de ketens van f 6.000, f 1.300, f 600 en f 300, komen we bij vereringen uit deze categorie door elkaar ketens én medailles tegen van de meest uiteenlopende waarden. Zo werden in de jaren waarin de Spaanse Successieoorlog werd uitgevochten 54 ketens en achttien medailles vereerd. De waarde van de ketens varieerde van f 1.800, f 1.500, f 1.300, f 1.200, f 1.000, f 800, f 600, f 500, f 400 en 200 dukatons, terwijl de medailles waarden hadden van f 500, f 400, f 300, f 250 en van 100 dukatons (zie

79 Op 3 juli 1659 aan de Engelse resident Sir George Downing (*bijlage I, 1659-2*), die weigerde de ketting aan te nemen; op 10 juli 1666 aan de Brandenburgse kamerjonker Podewils (*bijlage I, 1666-6*); op 4 juli 1670 aan de secretaris van de Lorenz Müller, gezant van Brunswijk-Lüneburg (*bijlage I, 1670-1b*); op 2 oktober 1673 aan de Spaanse secretaris Buckentoff (*bijlage I, 1673-3*); op 26 juni 1681 aan de Engelse secretaris Thomas Plott (*bijlage I, 1681-2b*); op 30 augustus 1681 aan de secretaris van de Deense extraordinaris envoyé Meyercrone (*bijlage I, 1681-3b*) en op 29 mei 1688 aan de Brandenburgse kamerjonker Boddeswinck (*bijlage I, 1688-1*).

80 Cf. over de verschillende formaten beloningsmedailles hoofdstuk IV, 406 e.v.

GRAFIEK 3.9 Ketens en medailles aan bodes en boodschappers en de waarde ervan, 1702-1712

Bron: bijlage I.

grafiek 3.9). Een patroon in de aard en de waarde van de gegeven verering lijkt moeilijk te ontdekken. Mogelijk speelden verschillende factoren hierbij een rol, zoals de rang en positie van degene door wie de bode werd gezonden, de rang en positie van de bode zelf, het belang van de door hem overgebrachte boodschap en de snelheid waarmee dat geschiedde. Zo bedraagt de waarde van meer dan de helft van de presenten vereerd aan bodes, die door de gedeputeerden te velde zijn afgezonden, f 1.800. Uitzonderingen hierop vormen de keten van f 600 verleend aan thesaurier Wicher van Swinderen (*bijlage I, 1710-7b*) voor het bericht van de capitulatie van Sint Venant en de beide vereringen aan commissaris van de approches Willem Vleertman, die voor het bericht van de capitulatie van Bethune een medaille van 100 zilveren dukatons ontving (*bijlage I, 1706-7c*) en voor het bericht van de capitulatie van Gent een medaille van f 400 (*bijlage I, 1709-1*). Dat bij de laatste vermoedelijk diens vrij lage positie een rol moet hebben gespeeld, blijkt wel uit het feit dat geen van de dertien vereringen die Vleertman ontving een hogere waarde had dan f 1.000. Te meer wanneer we bedenken dat Vleertman ook de berichten overbracht van de eclatante overwinningen in de slagen bij Blenheim/Hochstädt (*bijlage I, 1704-3d*) en Malplaquet (*bijlage I, 1709-7b*). In beide gevallen ontvingen andere bodes die hetzelfde bericht overbrachten eveneens een verering en telkens was Vleertman degene, aan wie de laagste present werd gegeven.⁸¹

81 Cf. *bijlage I, 1704-3a/d* en *1709-6a/c*.

De waardering voor het geschenk

Al eerder is gebleken dat de goudsmeden die aan de Staten-Generaal leverden met enige regelmaat uitgereikte ketens, ketting en medailles terugkochten van degenen aan wie zij waren gegeven. Een dergelijke praktijk is voor de zeventiende én de achttiende eeuw aangetoond.⁸² Daarbij ging het om een veel voorkomend gebruik, dat geschiedde met instemming van de griffiers van de Hoog Mogende Heren. Een gebruik dat duidelijk laat zien dat velen de voorkeur gaven aan contant geld boven een tastbaar present.

Uit de voorbeelden blijkt dat het uitsluitend buitenlandse gezanten waren, die ketens of gedeelten ervan doorverkochten.⁸³ Het lijkt bepaald niet te ver gezocht om te veronderstellen dat velen de van de Staten-Generaal ontvangen verering vooral zagen als een aanvulling op een mogelijk niet toereikend traktement en veel minder, of in het geheel niet, als een memento aan een zojuist voltooide opdracht.⁸⁴ Maar niet alle gezanten sprongen op dezelfde wijze om het present dat zij ontvingen. Dat blijkt uit het feit dat verschillende medailles die aan gezanten werden vereerd bewaard zijn gebleven. Zo zijn er de medailles van de Geneefse gezant Francesco Turretini (*bijlage I, 1662-1*), de Franse ambassadeur Louis Auguste Augustin, graaf d’Affry (*bijlage I, 1762-2a*) en van de eerste Amerikaanse gezant John Adams (*bijlage I, 1788-3*). Bovendien bleef één van de medailles van Sir William Temple bewaard én de keten van de Luikse gezant François de Sélys (*bijlage I, 1669-2b*).⁸⁵ Wat opvalt, is dat het vooral de medailles zijn die bewaard bleven, terwijl de bijbehorende kettingen op één uitzondering na verloren gingen. Dat sluit tot op zekere hoogte aan bij het beeld dat we uit de achttiende-eeuwse es-sairapporten hebben: van de negentien (onderdelen van) presenten die de verschillende goudsmeden door koop machtig waren geworden én die dus niet geëssaieerd behoefden te worden, gaat het om vier medailles, zeven kettingen en acht ketens.⁸⁶ Meestal werd dus het hele present doorverkocht, maar als de buitenlandse gezant er iets van behield dan was het in twee van de drie gevallen de medaille. Op zich is dat niet vreemd: per slot van rekening leende de medaille met de emblemata van de Staten-Generaal en van de verbonden gewesten zich als memoriestuk en de uit schakels bestaande gouden ketting niet. Bovendien was het voor een gezant die om geld verlegen zat veel lucratiever om de ketting te laten smelten daar

82 Cf. *supra*, hoofdstuk II, 159-164.

83 *Ibid.* Uit de zeventiende-eeuwse voorbeelden is goed op te maken, wie degenen waren die hun presenten bij de goudsmid omwisselden voor contant geld.

84 Als voorbeeld kan in dit verband worden gewezen op Sir William Temple. De Engelse ambassadeur had bij voortdurend geldgebrek, zo zeer dat hij in 1668 de hulp van zijn superieuren inriep om voor zijn bemiddelende rol bij de Vrede van Aken van de Staten-Generaal een verering te verkrijgen. Cf. Haley, *English diplomat*, 257.

85 Cf. voor deze medailles en deze keten, 660-661.

86 Alleen in het geval van John Adams staat vast dat de bijbehorende kettingen werd omgesmolten. Cf. *infra*, 419-420.

Afb. 3.4 Walpole beker met deksel. Door David Willaume (II). H. 32 cm, 3.354 gram, 1739-1740. Vervaardigd uit het goud van de keten die Horatio Walpole in oktober 1739 ontving. Afbeelding van de keerzijde van de penning. [Christie's Images Ltd © 2005]

deze letterlijk veel meer gewicht in de schaal legde dan de medaille.

Een wel heel bijzonder lot was de keten beschoren die de Engelse ambassadeur Horatio Walpole (*bijlage I, 1739-3a*) ontving. Aan Walpole, die in 1733 Willem Karel Hendrik Friso, de latere stadhouder Willem IV, naar Engeland had vergezeld ter gelegenheid van diens huwelijk met de Engelse 'princes royal' Anna van Hannover, werd bij zijn vertrek op 13 oktober 1739 een gouden keten toegekend ter

Afb. 3.5 Walpole beker met deksel. Door David Willaume (II). H. 32 cm, 3.354 gram, 1739-1740. Vervaardigd uit het goud van de keten die Horatio Walpole in oktober 1739 ontving. Detail met afbeelding van de keerzijde van de penning.[Christie's Images Ltd © 2005]

waarde van 6.000 gulden. Johan du Vignon (III) kreeg opdracht deze te maken. Na terugkeer in Engeland werd de keten op last van de gelijknamige zoon van de ambassadeur versmolten en door de Londense goudsmid David Willaume (II) (1693-1762) omgewerkt tot een beker met twee oren en een deksel (afb. 3.4). Bij wijze van herinnering aan het geschenk van de Staten-Generaal is op de buik van de vaas een afbeelding van voor- en keerzijde van medaille en ketting gegraveerd (afb. 3.5). De beker draagt de jaarletter voor 1739-1740 en het meesterteken D.W.⁸⁷

Dat voor de beker het goud van de aan de Britse ambassadeur verleende keten toereikend was, blijkt als we kijken naar de nota van Jan de Thomese voor het afscheidspresent voor de Hessische extraordinaris envoyé Von Moser (afb. 2.16): de voor hem gemaakte medaille woog 5 ons 15 engels à *f* 50 per ons, de ketting 22 ons 2 engels à *f* 46 per ons. De Walpole beker weegt 3.354 gram, iets meer dan 109 ons. Als we ervan uitgaan dat ook in dit geval de medaille ongeveer 1/5 deel van het gewicht van de keten uitmaakte en de ketting 4/5, dan komt de goudwaarde van de medaille tegen *f* 50 per ons op *f* 1.100 en van de ketting tegen *f* 46 per ons op *f* 4.002. Na aftrek van kosten als maakloon en essaai zal wellicht nog een deel van het goud van de keten zijn overgebleven.

In schrill contrast met het present voor de buitenlandse gezant staat de verering aan verdienstelijke Nederlanders. Vrijwel alle door de Staten-Generaal gegeven vereringen aan zeelieden dateren uit het eerste, tweede en derde kwart van de ze-

⁸⁷ De beker werd door Willaume tussen november 1739 en mei 1740 gemaakt. De Walpole-cup werd op dinsdag 25 november 2003 bij Christie's te Londen geveild. Zie de veilingcatalogus onder lotnummer 315 voor provenance en uitgebreide literatuurverwijzing.

ventiende eeuw. Uit de talrijke geschilderde en gegraveerde afbeeldingen uit dit tijdvak rijst het beeld dat de keten onderdeel uitmaakt van het archetypische zeeheldenportret. Overigens gaat het daarbij beslist niet in alle gevallen om vereringen van de Staten-Generaal: soms zijn de afgebeelde ketens gegeven door de gewestelijke Staten, door de admiraliteiten en in een enkel geval zelfs door buitenlandse vorsten. En in sommige gevallen is onduidelijk wie de schenker was.

Maar ook het aantal bewaard gebleven stukken, dat door de Staten-Generaal aan zeelieden werd geschonken, is opmerkelijk hoog: naast de medailles uit 1667 van Vlugh en Van Ghent (*bijlage I, 1667-10a en -10c*), zijn ook de in 1781 aan Bentinck en Zoutman (*bijlage I, 1781-2a en -2g*) gegeven vereringen bewaard gebleven, als ook de medaille in het Geldmuseum, waarvan niet bekend is wie van de helden van Doggersbank de ontvanger was.⁸⁸ In het totaal gaat het om één keten en vier medailles. Daarmee is het aantal bewaard gebleven vereringen aan verdienstelijke zeelieden even hoog als het aantal bewaard gebleven diplomatieke presenten. Maar deze cijfers dienen te worden gezien in relatie tot het totale aantal in beide categorieën verleende vereringen: met ruim 69 % van het totaal was het aantal diplomatieke vereringen meer dan vier keer zo hoog als het aantal vereringen voor verdienste, dat bijna 14,5 % bedroeg.

Het zijn duidelijke aanwijzingen dat het present van de Staten-Generaal voor verdienstelijke Nederlanders een veel grotere waarde had dan voor de buitenlandse gezant.

Opmerkelijke verleningen

Het Twaalfjarig Bestand, 1609

Na onderhandelingen die meer dan een jaar hadden geduurd, sloten de Staatse onderhandelaars met de vertegenwoordigers van de aartshertogen Albrecht en Isabella én die van de Spaanse koning Filips III op 9 april 1609 in Antwerpen een bestand met een looptijd van twaalf jaar. Het Twaalfjarig Bestand of Treves, dat mede dankzij bemiddeling van Frankrijk en Engeland totstand was gekomen, werd door sommigen gezien als een zekere mate van erkenning van de Republiek der Verenigde Nederlanden als vrije en zelfstandige staat (afb. 3.6).⁸⁹

De sluiting van het bestand was de eerste gelegenheid, waarbij door de Republiek op grote schaal geschenken werden ontvangen én uitgedeeld. De geschenken uit de Zuidelijke Nederlanden werden in juni 1609 in Den Haag bezorgd en waren bestemd voor de negen onderhandelaars van Staatse zijde en hun gevolg. Van Staatse

88 Cf. voor deze medailles en deze keten hoofdstuk IV, 313-318 en 396-401.

89 Zie voor het Twaalfjarig Bestand: Van Eysinga, *Sluiting en Groenveld, Twaalfjarig Bestand*.

Afb. 3.6 Akte van Ratificatie van het Twaalfjarig Bestand door de Aartshertogen, 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

Mémoire de ce que Sonstle se envoie de la part
 de Sa Ma^{te} Cath^{le}, et de la Reine a Monsieur le
 Comte Guillaume de Nassau, Et a Messieurs les Deputés
 des Provinces unies qui ont assisté au dernier Traicté,

A Monsieur le Comte Guillaume deux ballins
 marqués des brs. I. K.

Deux Aiguières marquées des brs. L. M.

Une Table comerte marquée de la br. L.

Une Tapissérie des ailes de Apostres en neuf
 pièces,

A Monsieur de Bredende deux ballins marqués
 des brs. L. M.

Deux Aiguières marquées des brs. I. K.

Une Table comerte marquée de la br. R.

Une Tapissérie de l'histoire de Cadmus
 en huit pièces,

A Monsieur de Barmenelt deux ballins
 et deux aiguières marqués des brs. N. O.

Deux Tables comertes marquées des
 brs. S. T.

(487)

Afb. 3.7 Lijst van de presenten voor de Staatse onderhandelaars, juni 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Van Oldenbarnevelt]

zijde werden geschenken gegeven aan de aartshertogelijke onderhandelaars, aan de Franse en Engelse mediateurs én aan vertegenwoordigers van buitenlandse vorsten die uitgenodigd waren de onderhandelingen bij te wonen.

De geschenken van Filips III en de aartshertogen aan de Staatse onderhandelaars.

In de eerste week van juni 1609 werden in Den Haag presenten bezorgd die door de aartshertogen uit hun eigen naam én formeel ook uit naam van de koning van Spanje aan de Staatse onderhandelaars werden geschonken. Op dat moment was de ratificatie van het bestand door de aartshertogen al wel ontvangen, maar liet die van Spaanse zijde nog op zich wachten. De geschenken gingen vergezeld van aanbiedingsbrieven van Spinola en Richardot aan Willem Lodewijk en van Richardot aan Van Oldenbarnevelt. Uit een bijgevoegde memorie (afb. 3.7) blijkt dat het ging om Vlaamse tapijten, om goudwerk in de vorm van lampetkannen en bekkens, coppetassen en kettingen en om baar geld (*bijlage II*, 43). De verdeling over de negen onderhandelaars en hun gevolg was als volgt:

- voor Willem Lodewijk, de eerste gedelegeerde namens de Staten-Generaal, twee lampetkannen gemerkt met de letters L en M, twee bekkens gemerkt I en K, een ‘verdeckte coppetasse’ gemerkt Q⁹⁰ en een serie van negen tapijten met voorstellingen uit de Handelingen der Apostelen;⁹¹
- voor Walraven van Brederode, heer van Vianen, de tweede afgevaardigde van de Staten-Generaal, twee lampetkannen gemerkt met de letters I en K, twee bekkens gemerkt L en M, een ‘verdeckte coppetasse’ gemerkt R⁹² en een serie van acht tapijten met voorstellingen uit de geschiedenis van Cadmus;⁹³
- voor de Hollandse landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt twee lampetkannen en bekkens gemerkt met de letters N en O en twee ‘verdeckte coppetassen’ gemerkt S en T;
- achttien grote gouden kettingen, bestemd voor de zes overige onderhandelaars, te weten Cornelis van Gent, heer van Loenen en Meynerswijck namens Gelderland, Jacques de Malderée namens Zeeland, Gerardt van Renesse van der Aa namens Utrecht, Johan Sloeth uit Overijssel, dr Gellius Hillama uit Friesland en de Groninger gedeputeerde Abel Coenders van Helpen. Iedere onderhandelaar ontving drie kettingen. Naar het lijkt hingen aan de kettingen gouden medailles, al worden deze in de resolutie niet genoemd.⁹⁴

⁹⁰ Anders: NA, SvH, inv.nr. 44, 206-207 (22 augustus 1609) waar sprake is van twee ‘verdeckte coppetassen’.

⁹¹ De tapijtenserie met als onderwerp de Handelingen der Apostelen, oorspronkelijk naar ontwerpen van Rafael, was tot ver in de achttiende eeuw uitermate populair. Delmarcel, *Vlaamse wandtapijt*, 143 noemt bijna vijftig heredities.

⁹² Anders: NA, SvH, inv.nr. 44, 206-207 (22 augustus 1609) waar sprake is van twee ‘verdeckte coppetassen’.

⁹³ Delmarcel, *Vlaamse wandtapijt*, 131.

⁹⁴ Volgens Van Loon, *Historipenningen*, II, 51-52 hingen aan de kettingen medailles met het portret van Filips III op de voorzijde en dat van Margaretha van Oostenrijk op de keerzijde. De auteur had een dergelijk exemplaar gezien in het penningkabinet van Willem Lormier te Den Haag.

- een ‘middelbare’ gouden ketting, bestemd voor griffier Cornelis Aerssens;
- een kleine ketting, bestemd voor Daniel van Tressel, die de onderhandelaars als secretaris had gediend;
- 50 dubbele Albertijnen, gouden munten van f 5 per stuk met de beeltenis van de aartshertogen, bestemd voor agent Robbert Falckenburg ‘pour les employer en quelque vasselé d’argent’.⁹⁵

Op 4 juni werden de aanbiedingsbrieven van Spinola en Richardot zowel in de vergadering van de Staten-Generaal, als ook in die van de Staten van Holland voorgelezen (*bijlage II*, 42). In de vergadering van de Hoog Mogende Heren vroeg Willem Lodewijk de gedeputeerden of de geschenken aanvaard behoorden te worden. Tegen aanvaarding pleitten twee overwegingen: de ophef waartoe het aannemen zou kunnen leiden én de noodzaak dat men in dat geval ook geschenken aan de gezanten van de aartshertogen en de Spaanse koning zou moeten geven. In verband met de afwezigheid van enkele gedeputeerden uit Groningen werd vooralsnog geen besluit genomen.⁹⁶ De Staten van Holland stelden een besluit uit tot de volgende dag.⁹⁷ Die dag bepaalde de Hollandse vergadering dat men de presenten ‘om veel consideratien’ niet kon aanvaarden en dat men ‘met de glimpighste redenen het selve sal soecken te excuseren’ (*bijlage II*, 44). In plaats daarvan wilde men de Staatse onderhandelaars zelf vereringen geven.⁹⁸

Op 12 juni 1609 kwam de zaak van de presenten opnieuw in de vergadering van de Staten-Generaal aan de orde. De Franse en Engelse mediateurs, die de vergadering bijwoonden, pleitten er nu met klem voor dat men de geschenken in ontvangst zou nemen ‘verclarende, dat tselve zeer dienstelyck is, diewijle het eenen seecker mercteecken is, dat den Coninck van Spaingen ende die Ertzhertogen dese landen erkennen voir eenen vrijen staet, overmits zij anders egheen sulcke presenten publicquelyck en souden doen’. Zij betoogden dat de openlijk gegeven geschenken feitelijk als een ‘halve ratificatie’ beschouwd konden worden. Hiermee gaven de mediateurs een wel heel eigen draai aan de zaak. Tenslotte gaven zij de Staten het advies om hunnerzijds de onderhandelaars van de koning van Spanje en van de aartshertogen met geschenken te vereren.⁹⁹

Nog dezelfde dag werd het punt van ‘de vereeringhe van den vyand gekomen’ opnieuw in de vergadering van de Staten van Holland besproken (*bijlage II*, 45). De gedeputeerden besloten het advies van de mediateurs op te volgen en de presenten te aanvaarden, maar uitdeling ervan aan de Staatse onderhandelaars was op dat moment nog een brug te ver. In plaats daarvan besloot men de geschenken in bewa-

⁹⁵ De opmerking dat de gouden Albertijnen bedoeld zijn om er zilveren vaatwerk van te laten maken, doet enigszins merkwaardig aan.

⁹⁶ Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 682, nt. 2 (5 juni 1609).

⁹⁷ NA, SvH, inv.nr. 44, 159 (4 juni 1609).

⁹⁸ *Ibid.*, 160 (5 juni 1609).

⁹⁹ Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 683 (12 juni 1609).

ring te houden in afwachting van de ratificatie van het bestand door Filips III. Zodra deze zou zijn ontvangen, zou men de 'convertibele' presenten omsmelten en de overige verkopen en de opbrengst gebruiken om de vereringen voor de onderhandelaars van de koning van Spanje en de aartshertogen te bekostigen. Zo de ratificatie zou uitblijven, zou men de ontvangen geschenken naar Brussel terug sturen. Tenslotte besloot de vergadering om de eigen onderhandelaars 'naer elcks sijn moeyte ende meriten, ende naer vermogen vanden staet van 't land' te vereren.¹⁰⁰

De volgende dag namen de Staten-Generaal het advies 'met pluraliteit van stemmen' over (*bijlage II*, 46). Zij besloten de presenten aan graaf Willem Lodewijk over te dragen en de bringer van de geschenken te defroyeren en te vereren. Alleen de Friese gedeputeerden lieten aantekenen dat zij 'sonder nairder last van heure principalen' niet met aanvaarding van de presenten in konden stemmen.

Toch zouden de geschenken van de aartshertogen uiteindelijk wel degelijk terecht komen bij de Staatse onderhandelaars voor wie zij bestemd waren. Nadat audencier Lodewijk Verreycken op 28 juli 1609 de Spaanse ratificatie van het bestand had overgebracht, kwam de kwestie van de verdeling van de aartshertogelijke presenten en de door de Staten te geven contrapresenten in de daaropvolgende maanden nog herhaaldelijk aan de orde. De eerste maal in de vergadering van de Staten van Holland op 22 augustus 1609 (*bijlage II*, 51). Van doorslaggevend belang was daarbij opnieuw het advies van de Franse en Engelse mediateurs, die de raad gaven om 'de praesenten van d'andere zyde gekomen [te] laten gaen, daer de selve zijn ghedestineert'.¹⁰¹ Opnieuw nam de vergadering het advies over. Drie dagen later stemden ook de Hoog Mogende Heren hiermee in, waarna de presenten werden gegeven aan degenen voor wie men ze oorspronkelijk had bestemd.¹⁰²

Met het oog op de hoogte van de door de Staten-Generaal te geven contravereringen, werden de aartshertogelijke presenten gewogen en getaxeerd. Op 23 augustus 1609 werd een lijst van de gewichten van de vaisselles en kettingen opgesteld (afb. 3.8), waaruit tevens viel af te lezen wat aan elk van de verschillende Staatse onderhandelaars werd vereerd (tabel 3.8) (*bijlage II*, 52).

Uit een inliggende kladaantekening blijkt dat bij het taxeren van de waarde van de geschenken werd uitgegaan van een goudprijs en een fatsoen van respectievelijk f 33 en 30 stuivers per once. Dit waren de bedragen die de Hoog Mogende Heren in 1609 zelf aan goudsmiden betaalden, die de door hen bestelde kettingen en medailles leverden.¹⁰³ Gerekend tegen f 34:10 per once hadden de aan de Staatse onderhandelaars geschonken gouden presenten een gezamenlijke waarde van bijna f 137.500 (zie tabel 3.9).

100 NA, SvH, inv.nr. 44, 163 (12 juni 1609).

101 NA, SvH, inv.nr. 44, 206-207 (22 augustus 1609).

102 NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 471 (25 augustus 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 695.

103 Voor de volledigheid zij opgemerkt dat in 1609 in sommige gevallen ook 28 stuivers per once aan fatsoen werd betaald. Bijvoorbeeld voor de kettingen die aan de onderhandelaars van de aartshertogen en de koning van Spanje werden vereerd.

Den 23. August 1609

Numero . 1.

		mar.	one.	Sch.
Scheyde	_____	18	5	5.
	N ^o 2.			
Scheyde	_____	18	5	0
	N ^o 3.			
Scheyde	_____	10	5	0
	N ^o 4.	57	15	21.
Scheyde	_____	10	5	30.
	N ^o 5.			
Scheyde	_____	10	5	0
	N ^o 6.			
Scheyde	_____	10	5	30
	N ^o 7.	57	15	20
Scheyde	_____	10	5	7
	N ^o 8.			
Scheyde	_____	10	5	0
	N ^o 9.			
Scheyde	_____	10	5	0
	N ^o 10.	57	15	65
Scheyde	_____	10	5	2

(44)

Afb. 3.8 Lijst met getaxeerde waarde van de presenten voor de Staatse onderhandelaars, augustus 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Van Oldenbarnevelt]

TABEL 3.8 Gewicht van de gouden presenten geschonken aan de Staatse onderhandelaars

naam	gewicht
Willem Lodewijk, graaf van Nassau	
bekken (gemerkt I)	103:5:0
lampetkan (merk L)	49:15:0
bekken (merk K)	100:0:0
lampetkan (merk M)	50:4:0
coppetasse (merk Q)	72:12:0
	375:16:0*
Walraven van Brederode, heer van Vianen:	
bekken (merk M)	111:12:0
lampetkan (merk I)	42:17:0
bekken (merk L)	112:10:0
lampetkan (merk K)	46:0:0
coppetasse (merk R)	81:15:0
	394:14:0
Johan van Oldenbarnevelt:	
bekken (merk N)	100:11:0
lampetkan (merk N)	42:10:0
bekken (merk O)	102:10:0
lampetkan (merk O)	42:2:0
coppetasse (merk S)	72:15:0
coppetasse (merk T)	72:5:0
	432:13:0
Eerste van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 1)	149:5:0
ketting (nummer 2)	149:8:0
ketting (nummer 3)	149:8:0
	448:1:0
Tweede van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 4)	149:10:0
ketting (nummer 5)	149:8:0
ketting (nummer 6)	149:10:0
	448:8:0
Derde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 7)	149:7:0
ketting (nummer 8)	149:8:0
ketting (nummer 9)	149:0:0
	447:15:0
Vierde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 10)	149:2:0
ketting (nummer 11)	149:0:0
ketting (nummer 12)	149:2:0
	447:4:0

naam	gewicht
Vijfde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 13)	149:0:0
ketting (nummer 14)	149:8:0
ketting (nummer 15)	149:8:0
	447:16:0
Zesde van de overige onderhandelaars:	
ketting (nummer 16)	149:11:0
ketting (nummer 17)	149:8:0
ketting (nummer 18)	149:10:0
	448:9:0
Griffier Aerssens	78:7:0
Klerk Daniel van Tressel	15:16:0

* In de lijst is het aantal marken, oncen en engels bij elkaar opgesteld. Deze optelling heeft als som 45 mark 14 once 36 engels [11,56 kilogram].

Bron: NA, Van Oldenbarnevelt, inv.nr. 2245.

TABEL 3.9 Gewicht en waarde van de gouden presenten geschonken aan de Staatse onderhandelaars

	gewicht	waarde
Willem Lodewijk, graaf van Nassau	375:16:0	f 12.965:2
Walraven van Brederode, heer van Vianen	394:14:0	f 13.617:3
Johan van Oldenbarnevelt	432:13:0	f 14.926:9
Eerste van de overige onderhandelaars	448:1:0	f 15.457:15
Tweede van de overige onderhandelaars	448:8:0	f 15.469:16
Derde van de overige onderhandelaars	447:15:0	f 15.447:8
Vierde van de overige onderhandelaars	447:4:0	f 15.428:8
Vijfde van de overige onderhandelaars	447:16:0	f 15.449:2
Zesde van de overige onderhandelaars	448:9:0	f 15.471:11
Griffier Cornelis Aerssens	78:7:0	f 2.703:2
Klerk Daniel van Tressel	15:16:0	f 545:2
Totaal	3.984:19:0	f 137.480:18

n.b.: alle bedragen zijn uitkomsten van berekeningen door de auteur.

Bron: NA, Van Oldenbarnevelt, inv.nr. 2245.

Uiteindelijk viel de totale waarde van de presenten nog hoger uit, dan uit bovenstaande berekening blijkt. Hierin is immers niet de waarde opgenomen van de wandtapijten die Willem Lodewijk en Van Brederode ontvingen. Deze werd gerekend per el, waarbij de prijs tevens afhankelijk was van de aard en hoeveelheid verwerkte kostbare stoffen als goud- en zilverdraad. Ervan uitgaande dat Willem Lodewijk en Van Brederode beslist niet minder mochten ontvangen dan de overige onderhandelaars, mogen we aannemen dat de totale waarde van de presenten beslist boven de f 140.000 moet zijn uitgekomen.

De geschenken van de Staten-Generaal aan de onderhandelaars van de aartshertogen

Tijdens de bestandsonderhandelingen in Antwerpen kreeg de Noord-Nederlandse delegatie met de volgende gesprekspartners te maken: Ambrogio Spinola (afb. 3.9), Juan de Mancicidor, secretaris van Staat en Oorlog van de koning van Spanje in Brussel,¹⁰⁴ Jean Richardot, president van de Geheime Raad in de Zuidelijke Nederlanden, pater Jan Maertensz. Neyen¹⁰⁵ en audencier Lodewijk Verreycken. Nadat de Staten-Generaal op advies van de Franse en Engelse mediateurs hadden besloten om de aartshertogelijke en Spaanse onderhandelaars voor hun werk te belonen, zou het nog geruime tijd duren voordat dit daadwerkelijk geschiedde. Een rol daarbij speelde wellicht dat ook na de sluiting van het Bestand nog werd onderhandeld over een aantal aanvullingen. Pas in januari 1610 werden deze onderhandelingen afgesloten.

Onderwijl kwam het punt van de contravereringen in de maanden augustus, september en oktober 1609 verschillende malen ter sprake in de vergadering van de Hoog Mogende Heren, maar tot een beslissing kwam het al die keren niet. In augustus waren het de Friese gedeputeerden die een beslissing tegenhielden, in september de Groningers en in oktober de gedeputeerden uit Utrecht en opnieuw de Friezen.¹⁰⁶ Het enige concrete voorstel van belang dat ter tafel kwam, was de op 24 augustus 1609 besproken propositie (*bijlage II*, 53) om aan de contravereringen niet meer uit te geven dan 2/3 van de waarde van de uit Brussel ontvangen presenten. Hierop viel echter vooralsnog geen besluit.

Ondertussen hadden de Hoog Mogende Heren wel aan twee andere vertegenwoordigers van het aartshertogelijk bewind vereringen gedaan. Op 13 juni 1609 hadden zij besloten om de niet bij naam genoemde edelman, die de geschenken uit

104 De Mancicidor was na Spinola de hoogste autoriteit in militaire aangelegenheden. Tijdens de onderhandelingen vertegenwoordigde hij de Spaanse koning.

105 Neyen was commissaris-generaal van de Minderbroeders in de Nederlanden.

106 NA, SG, inv.nr. 3162, fol. 468 (24 augustus 1609); fol. 471 (25 augustus 1609); fol. 497 (14 september 1609); fol. 501 (15 september 1609); fol. 507 (18 september 1609) en fol. 643 (28 oktober 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 695, nt. 4.

Afb. 3.9 Ambrogio Spinola. Door Michiel Jansz. van Mierevelt, 1609. Olieverf op doek, 119 x 87,5 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

Brussel had gebracht, te defroyeren en te vereren (*bijlage II, 46*). Drie dagen later werd in de vergadering de voor hem bestemde ketting van *f* 1.200 getoond (*bijlage I, 1609-3*) en nog eens drie dagen daarna werd een betalingsordonnantie van *f* 400 geslagen op ontvanger-generaal Philips Doubleth, bedoeld ter dekking van de kosten die de edelman tijdens zijn verblijf in Den Haag had gemaakt.¹⁰⁷ En op 21 augustus 1609 werd aan audencier Lodewijk Verreycken, die op 28 juli de Spaanse ratificatie van het bestand had gebracht, de Spaanse tekst in het Nederlands had vertaald en over enkele punten in de tekst van het Bestand met de Hoog Mogende Heren had onderhandeld, als 'eerste gesante alhier bijden Ertzhertoge gesonden, na den trefues, als vrient' een gouden ketting van *f* 1.500 vereerd (*bijlage I, 1609-7*). Tevens werd aan Dirck Gool, kastelein van het Hof te Den Haag, een bedrag van *f* 953:4 betaald voor de door Verreycken en zijn gevolg gemaakte verblijfskosten.¹⁰⁸

Pas nadat in januari 1610 met Verreycken, thesaurier Balthasar de Robiano en fiscaal Jean Baptiste Maes het aanvullend verdrag was gesloten, werden de Hoog Mogende Heren het eens over de te vereren contrapresenten. Op de achtste van die maand besloten zij om Verreycken, Maes en De Robiano (*bijlage I, 1610-1a/c*), vanwege het zojuist gesloten, aanvullende verdrag, te onthalen op een maaltijd en te vereren met gouden kettingen van *f* 2.000. Tegelijkertijd werd ook een besluit genomen over de vereringen aan de onderhandelaars die in april 1609 het Bestand hadden gesloten (*bijlage II, 56*). Uit een naderhand in het kladregister van de resoluties van de Staten-Generaal bijgeschreven specificatie blijkt dat daarbij nog steeds het besluit van augustus 1609 als uitgangspunt gold, dat de totale waarde van de aan de onderhandelaars van de aartshertogen te vereren geschenken niet meer mocht bedragen dan 2/3 van de waarde van de uit Brussel ontvangen presenten.¹⁰⁹ In de specificatie worden eerst de vereringen voor Spinola en de zijnen én vervolgens die voor Verreycken, De Robiano en Maes genoemd. Het blijkt dat de geschenken aan de onderhandelaars van april 1609 bestonden uit damast en goudwerk in de vorm van een lampetkan met bekken en verschillende coppetassen, terwijl de onderhandelaars van januari 1610 en hun gevolg gouden kettingen ontvingen. De verdeling van de presenten was als volgt:

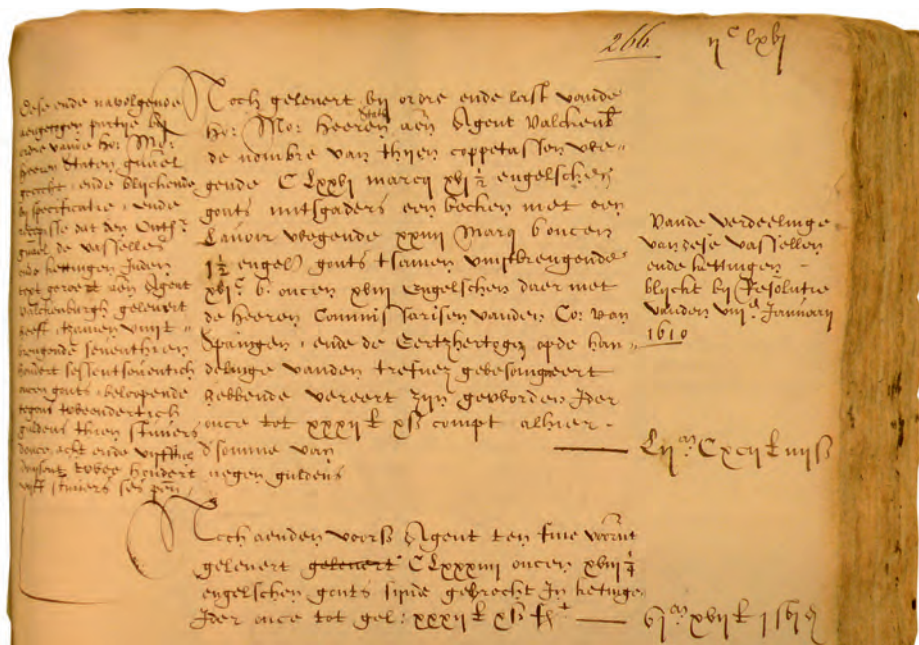
Voor de onderhandelaars van april 1609:

- aan Ambrogio Spinola een gouden lampetkan en bekken, twee gouden coppetassen en damasten tafelgoed ter waarde van *f* 3.675:10;
- aan de erfgenamen van Jean Richardot, die in de tussentijd op 3 oktober 1609 te Atrecht was overleden, twee coppetassen;
- aan Juan de Mancicidor eveneens twee coppetassen;

¹⁰⁷ NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 222 (19 juni 1609): defroyement.

¹⁰⁸ *Ibid.*, fol. 231 (17 september 1609).

¹⁰⁹ *Ibid.*, inv.nr. 3164, fol. 7 (8 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, nr. 28. Vergelijk: inv.nr. 35, fol. 7: de nadere specificatie is hier in een andere hand bijgeschreven. De nauwkeurig aangegeven waarde en de specificatie van de gewichten van de presenten maken duidelijk dat dit geschiedde, nadat deze waren vervaardigd.

Afb. 3.10 Betalingsordonnantie voor tien gouden coppetassen en een lampetkan met bekken, bestemd voor de onderhandelaars van de aartshertogen, januari 1610. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

- aan pater commissaris-generaal Jan Maertensz. Neyen twee coppetassen;
- en aan audencier Lodewijk Verreycken eveneens twee coppetassen.

Voor de onderhandelaars van januari 1610:

- aan audencier Lodewijk Verreycken een gouden ketting¹¹⁰;
- aan thesaurier De Robiano een gouden ketting;
- aan fiscaal Jean Baptiste Maes een gouden ketting;
- aan Augustin de Gottignies en Guillaume van Liedekercke (*bijlage I, 1610-1d/e*), respectievelijk secretaris en klerk van Verreycken, ieder een gouden ketting.

Uit de specificatie van 8 januari 1610 blijkt niet alleen dat de geschenken voor de onderhandelaars van april 1609 én voor die van januari 1610 tezamen een waarde van f 64.583:16:6 vertegenwoordigden, maar ook is het gewicht van de gouden presenten nauwkeurig aangegeven. Bovendien bevatten de rekeningen die in het Ordonnantieboek zijn opgetekend (*bijlage II, 58*) gegevens over de vervaardigers en de door hen gedeclareerde kosten (afb. 3.10), die het mogelijk maken om de waarde van de afzonderlijke geschenken vrij nauwkeurig vast te stellen (zie tabel 3.10).

¹¹⁰ Dit is een andere keten dan het exemplaar dat Verreycken reeds in augustus 1609 had ontvangen. Cf. supra, 273.

TABEL 3.10 Gewicht en waarde van de gouden vereringen en het damastwerk

<i>a. vaisselles voor de onderhandelaars van april 1609</i>			
naam	soort	gewicht	waarde
Spinola	2 coppen	288:8:0	f 9.373
	lampet	196:1:16	f 6.405
Richardot	2 coppen	280:18:16*	f 9.130
De Mancicidor	2 coppen	284:19:16	f 9.262
Neyen	2 coppen	279:6:16	f 9.078
Verreycken	2 coppen	275:4:0	f 8.944
Totaal vaisselles		1.606:18:0	f 52.192:4:0**
<i>b. damastwerk voor Ambrogio Spinola</i>			
Spinola			f 3.675:10
<i>c. kettingen voor de onderhandelaars van januari 1610</i>			
De Robiano	1 ketting	57:17:16	f 1.881
Verreycken	1 ketting	56:2:16	f 1.824
Maes	1 ketting	56:2:16	f 1.824
De Gottignies	1 ketting	8:17:8	f 288
van Liedekercke	1 ketting	5:18:16	f 192
Totaal kettingen		184:18:8	f 6.017:1:6**
Fatsoen vaisselles			f 2.314:15:17
Fatsoen kettingen			f 384:5:0
Totaal presenten			f 64.583:16:6

n.b.: cursief weergegeven bedragen zijn uitkomsten van berekeningen door de auteur.

* NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 7: in de tekst zijn de halve engelsen bij de gewichten van de coppetassen van Richardot, De Mancicidor en Neyen weggelaten. In de minuut, *ibid.*, inv.nr. 35, staan ze wel aangegeven.

** NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 266: de tien copen wogen 176 mark 16½ engels [1408:16:16] en het lampetstel 24 mark 6 once 1½ engels [198:1:16]. tezamen 1606 once 18 engels. Tegen 32:10 per once kostten de vaisselles 52.192:4:0. De kettingen wogen tezamen 184:18:8 en kostten tegen 32:10 per once 6.017:1:6.

Bron: NA, SG, inv.nr. 3164, 8 januari 1610 en *ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 266.

In de rekening van het goudwerk was geen betaling voor fatsoen opgenomen. Het maakloon voor de kettingen werd in vier aparte posten opgevoerd. Pieter Jansz. van Saenen ontving f 80:19 voor het vervaardigen van de ketting van thesaurier De Robiano, terwijl Hendrik van der Mijle en Simon Adriaensz. van Rottermont elk een bedrag van f 78:10 ontvingen voor de kettingen van Verreycken en Maes, die exact hetzelfde gewicht hadden. Ten slotte ontving Jan Gerritsz. Oosterlingh een bedrag van f 146:6 als fatsoen voor het verwerken van 104 once 11 engels goud 'bij hem gewrocht

tot maeckinge van de goude kettingen'.¹¹¹ Voor welke kettingen de goudsmid dit maakloon precies ontving, is niet geheel duidelijk. Vermoedelijk leverde Oosterlingh de beide kleine kettingen voor De Gottignies en Van Liedekercke, maar met een gezamenlijk gewicht van nog geen 15 once maakten deze net iets meer dan een tiende deel uit van het door de goudsmid verwerkte goud. Overigens werd in de vergadering van de Staten-Generaal van 13 januari 1610 naast de drie grote kettingen die aan De Robiano, Verreycken en Maes werden uitgereikt nog een vierde exemplaar getoond met een gewicht 55 once 17 engels. Deze laatste ketting werd niet uitgereikt, maar in bewaring gegeven aan commies Thymen van Volbergen.¹¹² Het ligt voor de hand te veronderstellen dat Oosterlingh de maker van deze vierde ketting was. Alle goudsmeden brachten aan fatsoen *f* 1:8 per once verwerkt goud in rekening.

Met de bedragen voor het fatsoen van de kettingen erbij opgeteld, beliepen de kosten van de door de Staten-Generaal geschonken vereringen *f* 62.269:0:6. Het verschil van ruim *f* 2.300 tussen dit bedrag en de definitieve, in de resolutie van 8 januari 1610 aangegeven kostprijs van de vereringen is gelegen in het fatsoen van de gouden vais-selles: met een totaalgewicht van 1.605 once en 18 engels en gerekend tegen *f* 1:8 per once, bedroeg dit bijna *f* 2.250.¹¹³ Het is niet bekend waarom een dergelijke betalingsordonnantie voor het maakloon van de lampetkan, het bekken en de tien coppetassen in het ordonnantieboek ontbreekt.

Het aan Spinola geschonken tafelgoed werd betrokken van de befaamde damastwever Passchier Lammertijn (ca. 1562-1620). Op 13 januari 1610 berichtten de gedeputeerden Cromhout, Magnus en Oenema dat zij in de werkplaats van Lammertijn voor Spinola bestemde tafellakens en servetten hadden bekeken die naar hun mening 'soo fijn ende wel in punten [waren], datmen die eere van het Lant daer mede sal mogen bewaren'.¹¹⁴ Voor de tafellakens vroeg Lammertijn een bedrag van *f* 24 per el, voor de servetten *f* 16. De gedeputeerden waren van mening dat de prijs van lakens en servetten *f* 4 per el te hoog was. Daarbij beriepen zij zich op de opinie van 'enige vrouwen kennisse van lijnwaet hebbende'. De vergadering gaf de gedeputeerden opdracht het fijnste werk van Lammertijn 'ten meesten profijte vande lande' te kopen. De volgende dag kochten zij van Lammertijn zes tafellakens, 24 dozijn servetten en twaalf handdoeken 'van het fijnste damastwerck van zijne nieuwe inventie'. Welk bedrag de gedeputeerden uiteindelijk per el betaalden, blijkt uit de betalingsordonnantie

111 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 267.

112 NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 13 (13 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, nr. 28, nt. 3: weging van vier kettingen bestemd voor de 'heeren gedeputeerde van de Ertzhertogen'. De ketting voor De Robiano kostte *f* 1.976:15, de beide kettingen voor Maes en Verreycken hadden exact hetzelfde gewicht en kostten elk *f* 1.908:10. Volgens de resolutie werd *f* 34 per once gerekend en aan fatsoen voor de ketting van De Robiano *f* 81:4 en voor elk van beide andere kettingen *f* 78:8. De in de resolutie opgegeven goudprijs is echter te hoog: er lijkt veeleer met een goudprijs van *f* 32:15 én een fatsoen van 28 stuivers per once te zijn gerekend.

113 In 1609 werd aan fatsoen ook wel 30 stuivers per once betaald, hetgeen het maakloon voor de 1605 once 18 engels op iets meer dan *f* 2.400 zou brengen.

114 NA, SG, inv.nr. 3164, fol. 13 (13 januari 1610) = Van Deursen (ed.), *RSG 1610-1612*, nr. 28, nt. 1.

niet.¹¹⁵ Dat door de Staten-Generaal aan Spinola tenslotte ook een serie van acht tapijten, voorstellende de triomf van Pompeius de Grote, naar een ontwerp van de schilder Rafaël zou zijn geschonken, zoals Heringa stelt, blijkt nergens.¹¹⁶

Op 1 april 1610 werden de vereringen door agent Falckenburg naar Brussel gebracht. Voor de door hem gemaakte kosten ontving hij een bedrag van f 246:18.¹¹⁷

De geschenken van de Staten-Generaal aan de Franse en Engelse mediateurs

Terwijl de besprekingen over de geschenken aan de onderhandelaars van de aarts-hertogen voortsleepten, leek het besluit over de vereringen die men de Franse en Engelse mediateurs mee zou geven welhaast een hamerstuk.

Nadat de strijdende partijen in april 1607 een tijdelijke wapenstilstand van acht maanden overeengekomen waren om met elkaar over vrede te spreken, stroomden uit alle hoeken van Europa vertegenwoordigers naar Den Haag om bij de vredesbesprekingen aanwezig te zijn. De onderhandelingen verliepen traag en moeizaam. Herhaaldelijk moest ruggespraak gehouden worden met Brussel en met de Spaanse koning Filips III, die eigenlijk niets met de besprekingen op had. Onbedoeld namen de Franse en Engelse ambassadeurs vanaf augustus steeds meer de rol van mediateur op zich. Onder leiding van de bekwame Franse jurist Pierre Jeannin zouden zij meer en meer hun stempel op de onderhandelingen en de uiteindelijke uitkomst drukken.

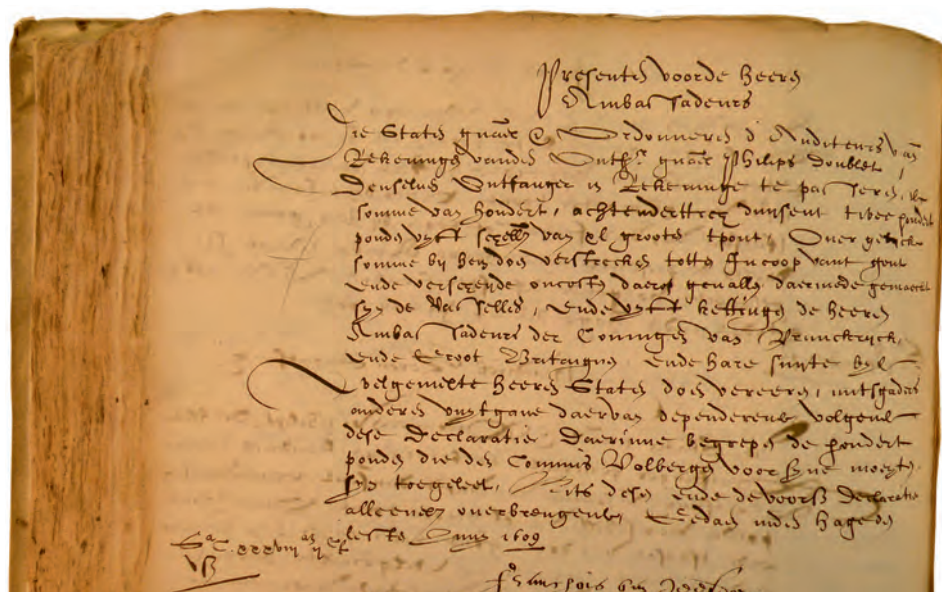
Op 18 mei 1609 besloten de Hoog Mogende Heren om de Staatse onderhandelaars te verzoeken gezamenlijk een voorstel op te stellen aangaande de vereringen die gedaan behoorden te worden aan Jeannin en Elie de la Place, heer van Russy, aan de beide Engelse mediateurs Sir Richard Spencer en Sir Ralph Winwood en aan hun gevolg (*bijlage II, 40*). Exact een week later was het advies van de Staatse onderhandelaars gereed. Toen zij dit ter bespreking wilden voorleggen, verleende de vergadering hun met het oog op het grote formele belang van de zaak terstond volledige vrijheid van handelen, zonder het voorstel evenwel in de notulen op te laten nemen (*bijlage II, 41*). In elk geval is zeker dat de mediateurs en de leden van hun gevolg, net als Spinola en de andere onderhandelaars, kostbaar gouden vaatwerk, een groot aantal kettingen en damasten tafelgoed ontvingen, terwijl aan Jeannin ook tapijten werden geschonken.

Op 30 juni 1609 werd in de vergadering de declaratie voorgelezen van commies Thymen van Volbergen, die aan verschillende juweliers het goud had geleverd om er de benodigde vaisselles, kettingen en medailles van te maken. Voor diens inspanningen om het benodigde edelmetaal bijeen te brengen, besloten de Staten-Generaal om hem de niet geringe beloning van f 100 toe te kennen. Vervolgens werden ook de door

115 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 238 (14 januari 1610).

116 Heringa, *Eer en hoogheid*, 475.

117 NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 246 (1 april 1610).

Afb. 3.11 Betalingsordonnantie voor de gouden presenten bestemd voor de Franse en Engelse mediateurs en hun gevolg, 30 juni 1609. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

de goudsmiden ingediende declaraties van hun maakloon gelezen.¹¹⁸ Nog diezelfde dag werden op ontvanger-generaal Doubleth vier betalingsordonnanties geslagen:¹¹⁹

- een ordonnantie ten bedrage van f 138.200:5 voor het door Van Volbergen ingekochte goud, waarvan de vaisselles en vijf kettingen waren gemaakt. In dit bedrag was ook de verering van f 100 opgenomen die de Staten aan de commies hadden toegekend (afb. 3.11);
- een tweede ordonnantie die betrekking had op het fatsoen, dat door de goudsmiden Hendrik van der Mijle ‘cum suis’ voor de vervaardiging van de vaisselles en de vijf kettingen in rekening was gebracht. Dit bedroeg maar liefst f 6.432:14;
- een derde ordonnantie van f 5.041:4 ten name van goudsmid Hendrik Mirou voor goud en fatsoen van drie kettingen, bestemd voor leden uit het gevolg van de mediateurs;
- de laatste ordonnantie ten behoeve van de goudsmiden Jacques Mirou en Marcus Duvoet, aan wie f 3.062:4:6 werd betaald voor goud en fatsoen van een onbekend aantal kettingen, bestemd voor leden uit het gevolg van de mediateurs.

Naast deze betalingsordonnanties die opgeteld op een bedrag van f 152.736:7:6 uitko-

¹¹⁸ NA, SG, inv.nr. 3162, fols. 359 en 361 (30 juni 1609) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 681, nt. 3.

¹¹⁹ *Ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 225 (30 juni 1609).

men, bestaat er van de gouden presenten bestemd voor de mediateurs en hun gevolg ook een vrij gedetailleerde specificatie. Deze werd in 1846 door Dodt van Flensburg in het vijfde deel van zijn *Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen* opgenomen.¹²⁰ In feite is de specificatie de schriftelijke verslaglegging van het wegen van de gouden presenten op 23 juni 1609 in aanwezigheid van enkele gedeputeerden. Om wat voor soort voorwerpen het ging, valt uit de specificatie niet op te maken. Aangegeven is slechts de hoeveelheid goud waaruit de geschenken bestonden én de verdeling ervan over de verschillende leden van het Franse en het Engelse gezantschap. Daar komt bij dat de door Dodt van Flensburg gegeven transcriptie van de specificatie bij narekening tal van grove onnauwkeurigheden blijkt te bevatten. De opgave bestaat uit twee gedeelten: een lijst van de presenten vereerd aan de mediateurs én een lijst met presenten bestemd voor de suite. Aan het einde van de specificatie zijn de totale gewichten van de presenten aan de mediateurs (450 mark 17½ engels) bij elkaar opgeteld én vervolgens ook de totale gewichten van de presenten aan de suite (60 mark 1 once 13½ engels).¹²¹ Het in de specificatie opgegeven totaal van 510 mark 2 once 10 engels 14 aas is op enkele asen na correct. Bijgevolg dient te worden aangenomen dat de beide opgaven van de totale gewichten van 450 mark 17½ engels én van 60 mark 1 once 13½ engels eveneens juist zijn, maar dat de onnauwkeurigheden gevonden dienen te worden in de optellingen die tot de beide totalen leiden. De aan de vier mediateurs geschonken vereringen lijken alle in twee sessies te zijn gewogen; tenminste de aanduidingen ‘eerste balance’ en ‘tweede balance’ lijken hierop te wijzen (zie tabel 3.11).

Uiteindelijk komt in de door Dodt van Flensburg gepubliceerde opgave de waarde van de aan de mediateurs én hun suite geschonken vereringen iets lager uit: van het bedrag van f 139.010:14 dient immers de waarde van de aan Zweedse vertegenwoordiger dr. Jacob van Dijck vereerde ketting (*bijlage I, 1609-4*) afgetrokken te worden.¹²² Dat brengt het totale bedrag op f 138.357:14, waarvan f 122.633:15 voor de presenten aan de Franse en Engelse mediateurs en f 15.723:19 voor de presenten, geschonken aan de leden van hun suite.¹²³ Uit een vergelijking van de vier betalingsordonnanties van 30 juni met de door Dodt gepubliceerde specificatie van een week eerder blijkt dat de laatste niet volledig is: uiteindelijk werden op 30 juni voor de gouden presenten ordonnantie uitgeschreven ten bedrage van f 152.736:7. Deze

120 Dodt van Flensburg, *Archief*, V, 14. Het stuk was opgenomen in een bundel gedrukte en geschreven stukken uit de jaren 1609-1610 in het bezit van Klaas Jansze Slagt, van 1809 tot 1845 notaris te Utrecht. Het werd door de eigenaar aan Dodt van Flensburg ter beschikking gesteld. De huidige verblijfplaats is onbekend.

121 Omgerekend in oncen bedragen de beide totalen respectievelijk 3.600 once 17½ engels en 481 once 13½ engels.

122 De aan de Zweedse ambassadeur geschonken verering heeft niets te maken met de geschenken aan de mediateurs en hun suite. De enige reden dat deze keten in de door Dodt weergegeven lijst voorkomt, is wellicht gelegen in het feit dat deze samen met de presenten voor de Engelsen en de Fransen werd gewogen.

123 De mediateurs ontvingen ook geschenken van de aartshertogen. Zie NA, Van Aerssen Supplement, inv.nr. 8, François Aerssen aan Duplessis Mornay, 7 juli 1609: ‘ils [de mediateurs] ont eu chacun la valeur de vingt mille livres de l’archiducq et trente mille livres de messeigneurs les etats’

TABEL 3.11 Gewicht en waarde van de gouden vereringen

<i>a. de mediateurs</i>		
naam	gewicht	waarde°
Pierre Jeannin		
1 ^{ste} balans	395:0:0	f 13.430
2 ^{de} balans	508:15:0	f 17.298
totaal	903:15:0	f 30.728
Elie de la Place, heer van Russy		
1 ^{ste} balans	428:5:0	f 14.560
2 ^{de} balans	474:15:0	f 16.142
totaal	903:0:0	f 30.702
Sir Richard Spencer		
1 ^{ste} balans	475:15:0	f 16.176
2 ^{de} balans	427:13:16	f 14.541
totaal	903:8:16	f 30.717
Sir Ralph Winwood		
1 ^{ste} balans	476:10:0	f 16.201
2 ^{de} balans	420:0:0	f 14.280
totaal	896:10:0	f 30.481
totaal gewicht	3.600:17:16	f 122.633:15:0**
<i>b. de suite van de mediateurs</i>		
naam	gewicht	waarde°
Monsieur Pignot	15:3:0	f 515
Cormer	41:0:0	f 1.394
Den soone van den president Jeannin	45:0:0	f 1.530
Monsieur Catharine	23:18:0	f 813
De jonge Catharine	23:18:0	f 813
Monsieur De Preaux	88:13:½	f 3.015
De soone vanden voorsz. hr. De Russy	45:0:0	f 1.530
Den hoffmeester	15:3:0	f 515
Den secretaris Franchimont	12:2:0	f 411
La Barriere	9:2:0	f 309
Den soone vanden heere Spensser voorsz.	43:0:0	f 1.462
Den cousyn vanden voorsz. heere Spensser	36:0:0	f 1.224
Hottingam	12:2:0	f 411
Pestelly	9:2:0	f 309
Crauly	9:2:0	f 309
Den secretaris des voorsz. heer Winwodts	15:3:0	f 515
De Ringhem	2:10:0	f 85

Adj. primo july 1609. In de camer vande heeren Staeten Generael vereert aen den advocat Van Dijck, als ambassadeur van de coninck van Sweeden	19:4:0	f 653 ^{***}
Totaal gewicht	481:13:16	f 16.376:19 ^{****}
Totaal gewicht vereringen	510:2:10:14	f 139.010:14

n.b.: bij cursief weergegeven bedragen gaat hem om uitkomsten van berekeningen door de auteur.

* Bij de vaststelling van de prijs is uitgegaan van een goudprijs van f 32:10 en een fatsoen van f 1:10 per once.

** Bij narekening zou het totale gewicht van de presenten uitkomen op 450 mark 6 once 1 3/2 engels [3.606 once 1 3/2 engels]. Gerekend tegen een goudprijs van f 32:10 en fatsoen van f 1:10 per once zou de totale waarde van de presenten uitkomen op f 122.628. Op grond van het in de tekst gestelde, is echter de door Dodt van Flensburg gegeven uitkomst van 450 mark 17 1/2 engels aangehouden.

*** Op 1 juli 1609 werd aan de Zweedse ambassadeur Van Dijck een ketting van f 600 vereerd. Deze verering heeft niets te maken met de presenten verleend aan de mediateurs en hun suite. Het gewicht van de aan Van Dijck verleende ketting werd later bijgeschreven.

**** Bij narekening zou het totale gewicht van de presenten uitkomen op 58 mark 1 once 2 engels [465 once 2 engels]. Gerekend tegen een goudprijs van f 32:10 en fatsoen van f 1:10 per once zou de totale waarde van de presenten uitkomen op f 15.813. Op grond van het in de tekst gestelde, is echter de door Dodt van Flensburg gegeven uitkomst van 60 mark 1 once 1 3/2 engels [481 once 1 3/2 engels] aangehouden.

Bron: Dodt van Flensburg, *Archief*, V, 14.

som lag ruim f 14.300 hoger dan het in de specificatie vermelde bedrag. Niet duidelijk is, wat de reden van dit bijzonder hoge verschil is.

Maar behalve het in de vier betalingsordonnanties en bij Dodt vermelde goudwerk ontvingen de mediateurs ook tapijten en tafelgoed. Voor Pierre Jeannin kochten de Staten bij de Delfter tapijtwerker François Spiering voor een bedrag van f 7.425 twaalf stukken tapijt.¹²⁴ En bij Passchier Lammertijn werd voor hem ook tafelgoed besteld: voor 270 el fijn damasten tafelgoed à f 24 per el betaalden de Staten-Generaal op 24 juni 1609 f 6.480.¹²⁵

De geschenken van de Staten-Generaal aan de vertegenwoordigers van buitenlandse vorsten

Omdat de strijd tegen de Spaanse Habsburgers niet louter een Nederlandse aangelegenheid was, maar ook verschillende omringende staten betrokken waren geraakt, nodigden de Staten-Generaal gezanten van buitenlandse vorsten uit om de vredesbesprekingen in Den Haag bij te wonen. Naast de Franse en Engelse gezanten, die uiteindelijk de rol van mediateurs op zich zouden nemen, werd het Haags vredescongres bijgewoond door gezanten van Christiaan IV, koning van Denemarken en door vertegenwoordigers van verschillende Duitse vorsten.¹²⁶

¹²⁴ NA, SG, inv.nr. 12504, fol. 265 (december 1610). In de ordonnantie wordt verwezen naar een receptisse van 16 juli 1609 en een receptisse van François Spiering van 16 april 1609.

¹²⁵ *Ibid.*, fol. 223 (24 juni 1609).

¹²⁶ Groenveld, *Twaalfjarig Bestand*, 42; Van Eysinga, *Wording*, 97-98.

Als eerste arriveerde het Deense gezantschap onder leiding van Jakob Jakobsen Ulfeldt en dr. Jonas Charisius. Zij maakten op 6 december 1607 hun opwachting in de vergadering van de Staten-Generaal. De gezanten lieten weten gezonden te zijn ‘omme de heeren Staten Generael in de aenstaende vredehandelinge met raedt ende daet te assisteren’.¹²⁷ De belangrijkste Duitse vorsten die vertegenwoordigers naar Den Haag stuurden, waren de keurvorsten van de Palts, van Brandenburg en van Keulen. Op 31 december 1607 werden Hippolythus von Colli, geheimraad van de keurvorst van de Palts en Hieronimus von Diskau zu Luers en Lunhun, geheimraad van de keurvorst van Brandenburg in audiëntie ontvangen.¹²⁸ Tijdens de bestandsonderhandelingen zou Von Colli tot woordvoerder van de Duitse gezanten uitgroeien. Daarnaast zonden ook enkele kleinere Duitse vorsten vertegenwoordigers, zoals de landgraaf van Hessen, de markgraaf van Brandenburg-Ansbach, de hertog van Kleef, Gulik en Berg en de hertog van Württemberg. Andere vorsten lieten zich vertegenwoordigen door reeds aanwezige gezanten: zo overlegden de beide keurvorstelijke gezanten Von Colli en Von Diskau tijdens hun audiëntie van 31 december 1607 ook geloofsbrieven van Johan II, graaf van Palts-Zweibrücken en van de vier vorsten van Anhalt.

Nog vóór het afbreken van de onderhandelingen keerde het Deense gezantschap in de eerste dagen van augustus 1608 vrij plotseling huiswaarts. Ulfeldt, Charisius en vijf leden van hun gevolg ontvingen kettingen en medailles op de verovering van Sluis (*bijlage I, 1608-2a/g*), waarvoor de Hoog Mogende Heren een bedrag van f 9.000 à f 10.000 uittrokken.¹²⁹ Drie maanden later vertrok ook een groot aantal Duitse gezanten. Op 27 november besloot de vergadering aan Von Colli en Von Diskau kettingen van f 3.000 te schenken, aan Johan Baptista Lencken, gezant van Brandenburg-Ansbach een ketting van f 2.500 en aan Bernhard von den Hoevel, gezant van Hessen een ketting van f 1.500 (*bijlage I, 1608-5a/c en -j*), welke laatste verering enkele dagen later werd verhoogd tot f 2.000. Ook bestelden de Staten-Generaal twaalf triomfpenningen op de verovering van Sluis, elk ter waarde van f 120, waarvan zij de vier gezanten een exemplaar schonken én nog zes medailles aan leden van hun gevolg vereerden.¹³⁰

Uiteindelijk werd aan de buitenlandse gezanten een bedrag van f 20.273:9:0 uitgegeven: f 8.225:11:0 voor de vereringen aan Ulfeldt, Charisius en hun gevolg en f 12.047:18:0 aan de Duitse gezanten.

127 Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 98 (6 december 1607).

128 *Ibid.*, 108 (31 december 1607).

129 NA, SG, inv.nr. 3160, fol. 421-423 (1 augustus 1608) = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 437-439; *ibid.*, inv.nr. 12504, fol. 214 (1 december 1608).

130 *Ibid.*, fol. 631 (26 november 1608): bestelling triomfpenningen; fol. 631 (27 november 1608): verlening; fols. 644-645 (1 december 1608): declaratie kettingen; fol. 646 (2 december 1608) verhoging present gezant Hessen en *id.*: declaratie triomfpenningen = Japikse (ed.), *RSG 1607-1609*, 466, nt. 1.

Het totaal van de vereringen

Voor de vereringen die de Staten-Generaal in 1609 en 1610 aan de onderhandelaars van de aartshertogen, aan de mediateurs en aan de gezanten van buitenlandse vorsten schonken, moesten zij wel heel diep in de buidel tasten. In het totaal werd voor meer dan een kwart miljoen gulden aan gouden vaisselles, kettingen en medailles, tapijten en damast geschonken.

Wat opvalt is dat de de Hoog Mogende Heren voor de vereringen aan de vier mediateurs en hun gevolg uiteindelijk ruim tweeëneenhalf maal zo veel geld uittrokken als voor de presenten aan de vijf Zuid-Nederlandse onderhandelaars (zie tabel 3.12). Ook bij latere gelegenheden waren de presenten die men aan de mediateurs gaf kostbaarder dan de geschenken die de onderhandelaars ontvingen, al was het verschil nooit zo groot als in 1609. Zo ontvingen de Zweedse gezanten die in 1667 een bemiddelende rol speelden bij de totstandkoming van de Vrede van Breda een bedrag van f 10.000 en 31 jaar later werd elk van beide Zweedse gezanten die tijdens de vredesbesprekingen te Rijswijk als bemiddelaars optraden, met een gouden lampetstel van f 10.000 vereerd.¹³¹ De Engelse ambassadeur Temple daarentegen (*bijlage I, 1668-2a*) en de Franse ambassadeurs De Crécy, De Callières en Harlay de Bonneuil (*bijlage I, 1697-9a/c*) moesten het doen met het present dat gewoonlijk aan een gezant werd gegeven die een verdrag met de Staten-Generaal afsloot: een keten van f 6.000.

Voor de gouden presenten moest in het totaal zo'n 200 kilogram edelmetaal worden verwerkt tot lampetstellen, coppetassen, kettingen en medailles, die in de maanden augustus en november 1608, juni 1609 en januari 1610 werden geleverd. In het licht van het korte tijdsbestek waarin de presenten opgeleverd dienden te worden, is het goed te begrijpen dat de Hoog Mogende Heren gebruik maakten van de diensten van zeven verschillende goudsmeden: naast vaste leverancier Hendrik Mirou, die als enige bij alle vier de gelegenheden gouden presenten leverde, werd een beroep gedaan op Marcus Duvoet, Jacques Mirou, Hendrik van der Mijle, Simon Adriaensz. van Rottermont, Jan Gerritsz. Oosterlingh en Pieter Jansz. van Saenen.

Maar het meest opmerkelijk van al was toch wel de wijze waarop de Hoog Mogende Heren omsprongen met de geschenken die in juni 1609 uit Brussel waren ontvangen en de contrapresenten waarmee men in januari 1610 de onderhandelaars van de aartshertogen en de koning van Spanje vereerde. Zo besloot men in eerste instantie de presenten uit Brussel eenvoudigweg te weigeren en terug te sturen. Na overleg met de Franse en Engelse mediateurs werd evenwel bepaald om ze voorlopig onaangeroerd te laten blijven. En uiteindelijk besloot men, opnieuw op advies van de mediateurs, om ze gewoon te doen toekomen aan degenen voor wie zij oorspronkelijk bestemd waren. En ook het geven van contravereringen had de nodige

131 NA, SG, inv.nr. 3276, fol. 335 (27 september 1667): mediateurs Vrede van Breda; *ibid.*, inv.nr. 3337, fol. 366 (10 april 1698): mediateurs Vrede van Rijswijk.

TABEL 3.12 Vergelijking van het gewicht en de waarde van de presenten aan de Staatse onderhandelaars, aan de onderhandelaars van de aartshertogen, aan de Franse en Engelse mediateurs en aan de Deense en Duitse gezanten

<i>aan de Staatse onderhandelaars</i>		<i>gewicht</i>	<i>waarde</i>
Willem Lodewijk	goud	375:16:0	f 12.965:2
	tapijten		?
Van Brederode	goud	394:14:0	f 13.617:3
	tapijten		?
Van Oldenbarnevelt		432:13:0	f 14.926:9
Eerste onderhandelaar		448:1:0	f 15.457:15
Tweede onderhandelaar		448:8:0	f 15.469:16
Derde onderhandelaar		447:15:0	f 15.447:8
Vierde onderhandelaar		447:4:0	f 15.428:8
Vijfde onderhandelaar		447:16:0	f 15.449:2
Zesde onderhandelaar		448:9:0	f 15.471:11
suite	goud	94:3:0	f 3.248:4:0
	geld		?
Totaal		3.984:19:0	f 137.480:18
<i>aan de onderhandelaars van de aartshertogen</i>			
Spinola	goud	485:9:16	f 15.778
	damast		f 3.675.10
Richardot		280:18:16	f 9.130
De Mancicidor		284:19:16	f 9.262
Neyen		279:6:16	f 9.078
Verreycken		331:6:16	f 10.768
fatsoen			f 2.699:0:17
suite		128:15:24	f 4.185
Totaal		1.790:16:8	f 64.583:15:3
<i>aan de Franse en Engelse mediateurs</i>			
waarde van het door Van Volbergen ingekocht			
	goud		f 138.200:5:0
	fatsoen		f 6.432:14:0
	goud en fatsoen aan Hendrik Mirou		f 5.041:4:0
	goud en fatsoen aan Jacques Mirou en Marcus Duvoet		f 3.062:4:6
	wandta- pijten		f 7.425
	damast		f 6.480
Totaal			f 166.641:7:6

<i>aan de Deense en Duitse gezanten</i>	
kettingen voor Ulfeldt en Charisius	f 5.186:13:0
vijf kettingen voor leden van het Deense gezantschap	f 2.198:18:0
zeven medailles voor het Deense gezantschap	f 840:0:0
ketting voor Von Colli	f 3.021:8:0
ketting voor Von Diskau	f 3.009:12:0
ketting voor Lencken	f 2.500:0:0
ketting voor Von den Hoevel	f 1.999:9:0
twaafl medailles voor het Duitse gezantschap	f 1.517:8:0
Totaal	f 20.273:9:0

n.b.: bij cursief weergegeven bedragen gaat hem om uitkomsten van berekeningen door de auteur.

Bron: bijlage I.

voeten in de aarde: met enige regelmaat kwam het punt in de vergadering van de Staten-Generaal ter tafel, zonder dat de gedeputeerden het met elkaar eens konden worden. Op die manier verstreken vele maanden.

Als verklaring hiervoor dient te worden gewezen op het feit dat de tegenpartij in de ogen van de gedeputeerden nog steeds de vijand was, die de Noordelijke Nederlanden feitelijk nog steeds niet ondubbelzinnig had erkend. Bovendien hadden de moeizame en slepende onderhandelingen niet tot een definitieve vrede geleid, maar slechts tot een tijdelijk bestand. En toch is het de vraag of deze verklaring voldoet. De gang van zaken lijkt er vooral ook op te wijzen dat de Hoog Mogende Heren nog moesten groeien in hun rol. Op de eerste plaats in hun rol naar buiten toe, op het diplomatieke toneel, waar men van de bestaande mores nog bepaald niet volledig op de hoogte was. Maar ook naar binnen toe, waar de onderlinge verhoudingen tussen de gewesten én de relatie tussen generaliteit en gewesten nadere invulling behoefden, en waar het eigenlijk nog ontbrak aan bestuurlijke ervaring en traditie.

De Vrede van Rijswijk, 1697

In de jaren 1678 en 1679 maakten de verdragen die bij de Vrede van Nijmegen waren afgesloten een einde aan de Hollandse Oorlog (1672-1678) en een aantal andere Europese conflicten. Maar de vrede betekende bepaald niet het einde van de expansiedrift van de Franse koning Lodewijk XIV. In de jaren tachtig van de zeventiende eeuw annexeerden Franse legers achtereenvolgens de Elzas, Straatsburg, Luxemburg, Trier en het onafhankelijke Zuid-Franse vorstendom Orange. In reactie hierop kwam op 9 juli 1686 onder aanvoering van keizer Leopold I de Liga van Augsburg tot stand, een verbond dat tot doel had de Franse hegemonie ongedaan te

Afb. 3.12 Huis Ter Nieuwburch te Rijswijk. Door Pieter Schenck (I), circa 1702. Ingekleurde ets, 19,9 x 24 cm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum]

maken. Tot de Liga traden ook Spanje, Zweden, Beieren, Saksen, Brandenburg en de Palts toe.

Met het overlijden van Karel II, keurvorst van de Palts, brak in het vorstendom aan de Rijn een opvolgingsstrijd uit. Ook Lodewijk XIV mengde zich in de strijd onder het voorwendsel op te komen voor de belangen van zijn schoonzuster Elisabeth-Charlotte van de Palts, de zuster van de overleden paltsgraaf. Uit haar naam eiste de Franse koning het keurvorstendom op. In september 1688 vielen Franse troepen de Palts binnen. Amper twee maanden later vertrok stadhouder Willem III met een legermacht vanuit Hellevoetsluis naar Engeland met de bedoeling om zijn schoonvader Jacobus II ten val te brengen. Diens katholieke gezindheid en pro-Franse houding maakten dat men in de Republiek vreesde voor een gecombineerd Frans-Engelse aanval, net zoals die in 1672 had plaats gevonden. Vrijwel zonder slag of stoot werd Engeland veroverd. Jacobus II en zijn gezin vluchtten naar Frankrijk, waarna Willem III en Mary Stuart in april 1689 in Londen werden gekroond tot koning en koningin van Engeland.

De Franse opmars naar de Rijn en vooral de daarop volgende gebeurtenissen in Engeland hadden het politieke landschap ingrijpend gewijzigd. Als gevolg daarvan zou Europa vanaf 1688 opnieuw het toneel van een langdurige oorlog worden, waarin een grote coalitie van geallieerde staten trachtte een einde te maken aan het Franse machtsstreven. In september 1689 sloten Engeland en de Republiek zich aan bij de anti-Franse liga, die vanaf dat moment werd aangeduid als het Groot Verbond van Wenen. Ondanks felle strijd in de Zuidelijke Nederlanden, Noord-Italië en het Rijngebied, leverde de Negenjarige Oorlog (1688-1697) geen overwinnaar op. Maar na de zware nederlaag in de baai van Kaap La Hogue in juni 1692 en met het dreigende gevaar van een maritieme blokkade, begonnen de Fransen vanaf 1693 pogingen in het werk te stellen om tot een toenadering te komen. In maart 1696 hadden de besprekingen succes: Frankrijk sloot vrede met de hertog van Savoye en bereikte een voorlopige overeenkomst met de andere geallieerden. Tot definitieve afspraken kwam het nog niet, maar het in 1696 bereikte resultaat vormde de basis voor officiële besprekingen die in de zomer van 1697 begonnen.

De keuze voor de plaats waar de onderhandelingen zouden worden gehouden, was geen eenvoudige. Zo was Den Haag voor de Franse delegatie niet aanvaardbaar, omdat men deze plaats als regeringscentrum van de Republiek beschouwde, een van de voornaamste tegenstanders in de strijd. Op voorstel van François de Callières, een van de Franse onderhandelaars, viel de keuze uiteindelijk op Rijswijk.¹³² Het hier in 1630 door stadhouder Frederik Hendrik gekochte en in de daaropvolgende jaren volledig herbouwde Huis Ter Nieuwburg leende zich bij uitstek als plaats voor de besprekingen (afb. 3.12). Een groot voordeel van het fraaie buiten, dat na het overlijden van zijn bouwheer in 1647 leeg was komen te staan en voor de besprekingen in allerijl moest worden opgeknapt en ingericht,¹³³ was de volstrekt symmetrische aanleg van huis en tuinen. Het maakte het mogelijk om beide partijen op voet van gelijkheid te behandelen: de Franse delegatie kreeg de beschikking over het westelijke paviljoen en het westelijke deel van het middengebouw, de geallieerden kregen het oostelijke deel. De Zweedse delegatie die de besprekingen als bemiddelaars leidde, kreeg vijf vertrekken in het corps-de-logis toebedeeld.

Van eminent belang tijdens de besprekingen waren vraagstukken van ceremonieel aard en precedentie. Zo werden over de vaart die om het landgoed liep twee extra bruggen aangelegd en werden het oostelijk en het westelijk paviljoen beide van een nieuwe toegang voorzien, ten einde te voorkomen dat beide delegaties elkaar zouden ontmoeten en er onenigheid zou ontstaan over de vraag wie de ander voor moest laten gaan (afb. 3.13). Dezelfde gevoeligheden speelden ook tijdens de onderhandelingen een belangrijke rol. Zo vonden de besprekingen plaats in de grote

132 Chandali en Huitsing, *Ter Nieuwburg*, 35.

133 *Ibid.*, 25-29: leegstand en 36: herinrichting.

Afb. 3.13 'Gesicht van 't Konincklyke Huys tot Ryswick van de zyde daer de Hooge Geallieerde in quamen'. Door Adriaen Schoonebeek, 1697. Ets, 23,2 x 28,8 cm. [Rijksmuseum Amsterdam]

zaal op de eerste verdieping van het corps-de-logis. Na het luiden van een bel betraden beide delegaties elk van een andere kant, op hetzelfde moment de zaal. De onderhandelaars namen plaats op stoelen die in een kring waren geplaatst. Een tafel ontbrak, opdat allen gelijk waren en niemand aan het hoofd van de tafel kon zitten. Hoe gewichtig deze protocollaire aangelegenheden waren, blijkt uit het volgende voorval. Tijdens een van de sessies betrad de Engelse delegatie de ruimte vóórdat de bel had geluid. De Franse delegatie was woedend over deze schending van het protocol, waarna de besprekingen werden geschorst.¹³⁴

Uiteindelijk werkten dergelijke protocollaire verwickelingen in hoge mate contraproductief en boekten de onderhandelaars slechts weinig voortgang. Daar kwam nog bij dat de Fransen, die uiteindelijk toch niet veel belang bij een vredesverdrag bleken te hebben, de besprekingen op allerlei manieren poogden te vertragen en te

¹³⁴ Chandali en Huitsing, *Ter Nieuwburg*, 36-38.

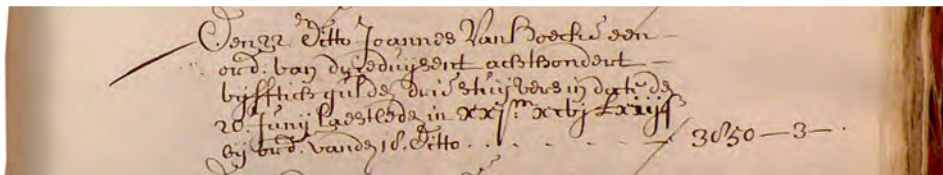
rekken. Om deze impasse te doorbreken gaf Willem III zijn vertrouweling Hans Willem Bentinck, graaf van Portland opdracht om rechtstreeks te onderhandelen met de Franse maarschalk Louis François, hertog van Boufflers. Tijdens gesprekken te Hall bij Brussel stelden Portland en Boufflers een concepttekst voor een vredetraktaat op. Dit zorgde ervoor dat de onderhandelaars te Rijswijk in de nacht van 20 op 21 september 1697 eindelijk de definitieve vredesverdragen konden ondertekenen. De Vrede van Rijswijk bestond in feite uit drie afzonderlijke vredesverdragen: het eerste tussen Frankrijk en Spanje, het tweede tussen Frankrijk en Engeland en het derde tussen Frankrijk en de Republiek. Het verdrag tussen Frankrijk en de Republiek werd op 11 oktober geratificeerd en tien dagen later uitgevaardigd. Op 6 november werd een algemene dank- en bededag gehouden, waarbij in verschillende steden 's avonds vreugdevuren werden aangestoken. Ruim een maand later op 30 oktober 1697 sloten ook de Duitse keizer en de Duitse vorsten te Rijswijk een vredesverdrag met Frankrijk. Daarmee kwam definitief een einde aan de Negenjarige Oorlog.

Bij de Vrede van Rijswijk werd Willem III door Lodewijk XIV erkend als koning van Engeland. Tevens kreeg de Oranjeprins zijn Zuid-Franse prinsdom Oranje terug. Onderdeel van het verdrag was ook het barrièretraktaat, dat de Republiek toestond om in acht steden in de Zuidelijke Nederlanden garnizoenen te legeren, die grotendeels door de Zuidelijke Nederlanden zouden worden onderhouden. De door de Fransen in de Zuidelijke Nederlanden veroverde gebieden werden weer aan Spanje teruggegeven. Straatsburg daarentegen zou in Franse handen blijven.

Uiteindelijk was de Vrede van Rijswijk niet meer dan een kort intermezzo op weg naar een volgend, nog veel groter conflict. Als een donkere schaduw over de Rijswijkse besprekingen hing reeds de kwestie van de Spaanse troonsopvolging. In spanning wachtte heel Europa op het langverwachte overlijden van de ziekelijke, kinderloze Spaanse koning Karel II, die al jaren aan verlamningsverschijnselen en epileptische aanvallen leed. Over de Spaanse erfenis zweeg het Rijswijkse vredesverdrag, dat daarmee feitelijk niet meer was dan een tijdelijke regeling van bestaande grensgeschillen. Niet lang na het overlijden van Karel II op 1 november 1700 brak de Spaanse Successieoorlog uit, waarbij Frankrijk en de geallieerden opnieuw tegenover elkaar zouden komen te staan.

Bij de Rijswijkse vredesbesprekingen waren tal van onderhandelaars uit verschillende landen betrokken. Na ondertekening van de verdragen, vertrok het merendeel huiswaarts. Een aantal gezanten maakte zijn opwachting in de vergadering van de Staten-Generaal om afscheid te nemen van de Hoog Mogende Heren. Onder hen ook twee van de drie extraordinaris ambassadeurs van de koning van Frankrijk.

In mei 1609 hadden de Staten-Generaal besloten om kostbare geschenken te vereren aan de Engelse en Franse mediateurs en hun gevolg, die een belangrijke bemiddelende rol hadden gespeeld bij de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand.

Afb. 3.14 Ordonnantie van betaling ten behoeve van Johannes van Hoecke aangaande de levering van de gouden lampetten voor de mediateurs en andere presenten, 1698. Opgave van het aandeel van het Noorderkwartier in het totaal en de data van de door elk van beide kwartieren verrichtte betalingen. [Noord-Hollands Archief, Haarlem. Archief Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier]

Op dezelfde wijze werden nu ook de Zweedse bemiddelaars Nils (Eosander), vrijheer Lillieroot en Karel Bonde, graaf van Biorno vereerd. Op 10 april 1698 kwam in de vergadering van de Staten-Generaal het voorstel ter tafel om aan beide mediateurs presenten te schenken 'in erkentnisse van hare moeite ende arbeit, in het bevorderen van de vrede tusschen Vranckrijck ende desen Staat aangenomen ende aangewendt'. Daarop besloten de gedeputeerden om aan Lillieroot en Bonde elk een gouden lampet van *f* 10.000 te schenken en aan hun secretaris een keten van *f* 800 (*bijlage I*, 1698-5).¹³⁵ Op 3 juni werd de rekening van goudsmid Johannes van Hoecke voor de lampetten en de keten in de vergadering gelezen.¹³⁶ De resolutie geeft geen nadere informatie over de hoogte van Van Hoeckes rekening of het gewicht van de drie door de goudsmid geleverde presenten, maar uit de registers van de liquidatie tussen Noorder- en Zuiderkwartier van betalingsordonnantie op de staat van oorlog blijkt dat de volledige rekening *f* 21.096:3 bedroeg (afb. 3.14). Hiervan kwam *f* 17.246 ten laste van het Zuiderkwartier, dat op 18 juni 1698 een betalingsordonnantie uitschreef. De resterende som van *f* 3.850:3 diende door het Noorderkwartier te worden betaald, waar ruim twee maanden later op 22 augustus 1698 een ordonnantie ten behoeve van Van Hoecke werd gedepêcheerd.¹³⁷

Ook aan de onderhandelaars van de Franse koning schonken de Staten presenten. Maar ditmaal ging het anders dan bij de totstandkoming van het Twaalfjarig Bestand, toen de kwestie van de aartshertogelijke presenten aan de Staatse onderhandelaars én de contravereringen de nog onervaren Hoog Mogende Heren in de tweede helft van het jaar 1609 geruime tijd bezighield en er in de vergadering ongetwijfeld lange en verhitte discussies plaats vonden. Op 16 december 1697 verschenen Louis Verjus, graaf van Crécy en François de Callières, ambassadeurs en ministers plenipotentiaris van Lodewijk XIV, in de vergadering van de Staten-Generaal om afscheid te nemen. Nadat de audiëntie was beëindigd, besloten de Hoog Mogende Heren om aan De Crécy, De Callières en de reeds eerder vertrokken ambas-

¹³⁵ NA, SG, inv.nr. 3337, fol. 366 (10 april 1698).

¹³⁶ *Ibid.*, fol. 561 (3 juni 1698).

¹³⁷ NHA, GRN, inv.nr. 1305.

sadeur Harlay de Bonneuil, die gezamenlijk het verdrag met de Republiek hadden gesloten en ondertekend, ketens met de gebruikelijke waarde van *f* 6.000 te vereren en aan de drie secretarissen ketens van *f* 600 (*bijlage I, 1697-9a/f*). Anders dan in 1609 lijkt het besluit geen enkele stof tot discussie te hebben opgeleverd. Op 3 januari 1698 leverde Johannes van Hoecke de zes ketens, waarbij diens declaratie werd voorgelezen. De rekening bedroeg *f* 21.667:7, maar betrof niet slechts de betaling van de zes ketens voor de Franse ambassadeurs en hun secretarissen, maar tevens van een keten van *f* 1.300 bestemd voor baron Canon, extraordinaris envoyé van de koning van Polen, hertog van Lotharingen (*bijlage I, 1697-10*) en van een keten van *f* 300 voor Bertin, secretaris van Sallier de la Tour, extraordinaris envoyé van Savoye (*bijlage I, 1697-6*).¹³⁸

In de laatste maanden van 1697 en in 1698 werden in het totaal 31 gouden ketens vereerd.¹³⁹ Op een keten voor de uit Frankfurt afkomstige koopman Isaac Behagel na (*bijlage I, 1697-7*) betrof het geschenken, vereerd aan ambassadeurs en gezanten die op het punt stonden om de Republiek te verlaten. Verschillende onder hen hadden de onderhandeling op Huis Ter Nieuwburg in Rijswijk bijgewoond.¹⁴⁰ De totale waarde van de presenten die in de periode lopend van de sluiting van de Vrede van Rijswijk in het najaar van 1697 tot aan het einde van 1698 werden verleend, bedroeg *f* 102.100: *f* 20.000 voor de lampetten voor de beide Zweedse bemiddelaars en *f* 82.100 voor de 31 gouden ketens.

Het reguliere, op de staat van oorlog voor defroyementen gereserveerde jaarbudget van *f* 300.000 was volstrekt ontoereikend om de enorme kosten voor verblijf, onderhoud en vereringen van de vele buitenlandse gezanten te dekken.¹⁴¹ Maar naast de vele onderhandelaars die de besprekingen te Rijswijk bijwoonden, ontving de Republiek in de zomer van 1697 ook nog een omvangrijke Russische gezantschap, dat uit ongeveer 100 man bestond. Nog voordat de ambassade in de Republiek was gearriveerd, formeerde de Raad van State op 20 augustus 1697 op verzoek van de Staten-Generaal een buitengewone petitie ten bedrage van *f* 100.000 om de eerste kosten te kunnen dragen. Daarbij sprak de Raad de verwachting uit dat het bij dat bedrag niet zou blijven, immers, zo stelde men, 't'is gelooflijker dat een ambassade, so talrijk als de dese, en waar onder sig persoonen bevinden van een ongewoone distinctie, meerder aan den Staat sal kosten, als datter enig excès soude begaan zijn in de begroting van de somme.'¹⁴² Uiteindelijk zou die verwachting alleszins uitkomen, want op 19 juli 1698 diende de Raad van State een tweede bui-

138 GRN, inv.nrs. 1305.

139 In deze telling zijn niet opgenomen de zeven ketens en vijf medailles die op 24 oktober 1697 aan het grote Russische gezantschap werden vereerd (*bijlage I, 1697-1a/l*). Dit gezantschap, waarvan tsaar Peter de Grote deel uitmaakte, stond los van de vredesbesprekingen die te Rijswijk werden gevoerd.

140 Cf. bijlage I. Alle vereringen aan vertrekkende gezanten werden in de resoluties betiteld als 'ordinaris present'; in geen enkel geval werd verwezen naar een mogelijke rol bij de vredesbesprekingen te Rijswijk.

141 Cf. supra, hoofdstuk II, 175-178.

142 NA, RvS, inv.nr. 2227, fol. 93-94 (20 augustus 1697).

Dat: 22 April 1698
 Rec: 29

Hoog Mogende Heeren.

Ho: elko: na hare hooge wijsheit en Ederovervloed dat het
 seuntent en welstand van ons lieve vaderland, het niet
 alleen noodzakelijk is, dat het selve door de wapenen werde
 beflornt, ende voor de vijanden ofte die het anderszins vinden
 willen beledigen, ontsaakelijk zij maar ook dat u Ho: Mo:
 respect, en goede correspondentie met Dorselver hooge Grallie, en
 andere Potentaten door reciproque beschuigen, en receptie
 van Ambassade: en andere publicque thinffers werde gecon-
 serveert, ende gaeulhiwert, hebben zig eltyd daer een laatz
 gelegen zijn, dat het een ende andere ten bespon vande
 Staat na behoven werde waargenoomen, welke u Ho: Mo:
 voorsorga veelde goede effecten voor Staat heeft gepro-
 duceert, in salderheit voorleden jaars, als wanneer, door
 schen: hooge wijsse en dinnke, voorsichtige dreeke, en overmoegde
 vigilante, dese Republique van een opstbare luitbuisen, en
 Land Ederovervloed Oorlog sloft zijnde, een goede, en ge-
 wensfelte vrede bekomen heeft.

Dog dewijle de plantse van bij een conffie tot de vrede vrede
 handeling met concert van regt, hooge Gintersafforde Partij,
 tot Gienijk werd aangeveld, so heeft den Staat tot conser-
 vatie van effecten luiters en reputatie, zig in dissen sabelijk
 Eplijkt bevonden, een Heeren Ambaffur: en Olemposan-
 narsen, die na de aflossene vrede laur afschert van laa-
 Ho: elko: hebben genoomen met de gewoenselijke presenten van
 gande ketenen, en musdailles de Dieren, zgelyk sulke al-
 tijds van ons getruikelijk is geweest, en vinder een

Een

Afb. 3.15 Buitengewone petitie ten bedrage van f 150.000, bestemd voor de gouden presenten voor de mediateurs en de onderhandelaars die betrokken waren bij de totstandkoming van de Vrede van Rijswijk, 22 april 1698. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Staten-Generaal]

tengewone petitie in, waaruit de nog onbetaalde kosten van het defroyement van het Russische gezantschap moesten worden voldaan. Inmiddels was gebleken dat deze meer dan f 200.000 bedroegen, zodat in de nieuwe petitie om een bedrag van f 110.000 werd verzocht.¹⁴³

Maar bij deze beide supplatoire petitiees voor het Russische gezantschap zou het in de jaren 1697-1698 niet blijven: ook voor de f 100.000 die aan vereringen werd uitgegeven, alsmede voor de kosten van verblijf en onderhoud van de in Rijswijk samengekomen gezanten moest een buitengewone petitie worden opgesteld (*bijlage II, 131*). In zijn toelichting bij deze nieuwe op 22 april 1698 ingediende petitie (afb. 3.15) ten bedrage van f 150.000 prees de Raad van State de Hoog Mogende Heren om de 'hoogwijse conduitte, voorsigtige directie en onvermoeijde vigilantie', die ertoe hadden geleid dat de Republiek van een langdurige, kostenverslindende oorlog was bevrijd. Daar de onderhandelingen te Rijswijk waren gehouden, hadden de Staten-Generaal zich 'tot conservatie van desselffs luister en reputatie [...] indispensabelijk verplicht bevonden' om die ambassadeurs en onderhandelaars met het gewoonlijke present van een ketting en een medaille te vereren, die persoonlijk in de vergadering verschenen om afscheid te nemen. Tevens hadden zij aan beide Zweedse bemiddelaars kostbaar vaatwerk geschonken, 'ingevolge van de exempelen in diergelijke gelegentheden van ouds tot nu toe gepractiseerd'. De Raad van State begrootte de kosten van de gedane en nog te doene vereringen op een bedrag van f 150.000, daarbij aantekenend dat het 'een extraordinaris voorval [betreft], daarop geen vaste staat konde werden gemaakt'. De gewesten Utrecht, Holland, Gelderland en Friesland verleenden in de daarop volgende maanden hun consent aan de buitengewone petitiees. Groningen volgde pas in april 1700. Zeeland bleef bezwaar aantekenen en Overijssel reageerde in het geheel niet.¹⁴⁴

In de jaren 1697-1698 merkte Van Hoecke, die alle door de Staten-Generaal bestelde presenten leverde, van de betalingsproblemen nog niet veel. Voor de door hem gedane leveranties werd de goudsmid door het gewest Holland betaald, waarbij het Zuiderkwartier 81¼ % van de verschuldigde bedragen fourneerde en het Noorderkwartier de resterende 18¼ %. Tegenover de levering van de 31 ketens en de beide lampetten stonden in het totaal twaalf uitbetalingen. In zeven van de twaalf gevallen schreef het Zuiderkwartier voor zijn aandeel in de betalingen binnen één maand een betalingsordonnantie uit; in vier gevallen liet de ordonnantie langer dan één maand op zich wachten en in een geval verstreken exact twee maanden voordat de ordonnantie werd gedepêcheerd. En ook het Noorderkwartier voldeed in die jaren nog vrij goed aan zijn betalingsverplichtingen: in acht gevallen werd binnen drie maanden een ordonnantie gedepêcheerd, in de overige gevallen

¹⁴³ NA, SG, inv.nr. 2227, fol. 103 (19 juli 1698).

¹⁴⁴ NA, SG, inv.nr. 3337, fol. 455 (30 april 1697): Utrecht; fol. 496 (13 mei 1697): Holland; fol. 498 (13 mei 1697): Gelderland; inv.nr. 3341, fol. 402 (21 april 1700): Groningen; inv.nr. 3340, fol. 495 (24 november 1699): bezwaren Zeeland.

duurde het een tot enkele weken langer met als uitschieter een betaling die drie maanden en drie weken op zich liet wachten.¹⁴⁵

Willem Vleertman, commissaris der approches

In de twee eeuwen, waarin de Staten-Generaal het ordinaris present uitreikten, kwam het geregeld voor dat dezelfde persoon bij verschillende gelegenheden vereringen ontving. Te denken valt aan gezanten, die niet alleen bij hun vertrek een keten ontvingen, maar ook ter gelegenheid van het sluiten van een verdrag; aan gezanten die later nog eens met een nieuwe opdracht terugkeerden en aan gezanten die meer dan één vorst vertegenwoordigden. Een goed voorbeeld van een gezant die verschillende vereringen ontving, is de Engelse ambassadeur Sir William Temple.¹⁴⁶ Na eerder in Munster en de Zuidelijke Nederlanden actief te zijn geweest, werd Temple in 1667 als extraordinaris ambassadeur naar de Republiek gezonden. Begin 1668 sloot hij te Den Haag een defensieve alliantie met Zweden en de Republiek én een traktaat van marine, waarna hij afscheid nam en vertok. In augustus 1668 keerde Temple naar de Republiek terug, nu als ordinaris ambassadeur. Ditmaal bleef hij tot september 1670 en stuurde hij op 3 juli 1671 zijn brieven van rappel. Na het sluiten van de Vrede van Westminster en het herstel van de Nederlands-Engelse betrekkingen, keerde Temple op 15 juli 1674 als extraordinaris ambassadeur terug in Den Haag. Hij verbleef nu afwisselend in Den Haag, in Engeland en in Nijmegen, waar hij aanwezig was bij de vredesonderhandelingen. Bij memorie nam hij in 1679 afscheid van de Hoog Mogende Heren.

Maar liefst vier maal vereerden de Staten-Generaal de Engelse ambassadeur met een keten van f 6.000; drie daarvan zouden daadwerkelijk worden uitgereikt. Een eerste keten ontving Temple in februari 1668 (*bijlage I, 1668-2a*), ter gelegenheid van de met de Republiek afgesloten traktaten. In plaats van de keten die hem op 3 juli 1671 werd verleend, ontving Temple op eigen verzoek de tegenwaarde in geld (*bijlage I, 1671-2a*). Een volgende keten werd hem op 15 augustus 1678 vereerd bij de uitwisseling van de ratificatie van de Vrede van Nijmegen (*bijlage I, 1678-2a*). Tenslotte schonken de Staten-Generaal hem op 24 augustus 1679 ter gelegenheid van zijn definitieve terugkeer naar Engeland nog een vierde keten (*bijlage I, 1679-2a*).

Ook onder de secretarissen van buitenlandse ambassadeurs en gezanten zijn er verschillende geweest, die meer dan één maal een verering ontvingen. Vaak bleef de secretaris na het vertrek van de gezant aan als chargé d'affaires om vervolgens ook de nieuwe gezant als secretaris te dienen. Sommige secretarissen brachten het later zelfs tot resident, envoyé of ambassadeur, al is niet goed duidelijk hoe vaak dit voor kwam, omdat de namen van de secretarissen slechts zelden werden genoteerd.¹⁴⁷

¹⁴⁵ GRN, inv.nrs. 1304-1305. Zie over de betalingen en betalingsachterstanden: supra, hoofdstuk II, 193-205.

¹⁴⁶ Schutte, *Buitenlandse vertegenwoordigers*, 73-75.

¹⁴⁷ Schutte geeft van een aantal secretarissen de namen.

Toch is er niemand die in de schaduw kan staan van Willem Vleertman, die in minder dan een decennium tijd maar liefst dertien maal een verering van de Staten-Generaal ontving (afb. 3.16).¹⁴⁸ Vleertmans naam komt vanaf 1691 met regelmaat voor in de resoluties van de Staten-Generaal, in eerste instantie in verband met zijn activiteiten als postmeester, maar later ook vanwege de aan hem verleende beloningen. Bovendien verscheen in het jaar na zijn overlijden een uitgebreide biografische schets in druk, getiteld *Levensgevallen van Willem Vleertman, commissaris van de aproches* [...]. Auteur van het werk was Willem Vleertmans gelijknamige neef, die putte uit originele brieven en andere stukken uit het bezit van zijn oom en zich baseerde op diens eigenhandige ‘verstrooide en ten opzigten van zommigen, naaulyks leesbaare’ aantekeningen (afb. 3.17).¹⁴⁹

Willem Vleertman werd op 1 augustus 1658 te Oldenzaal geboren uit het tweede huwelijk van luitenant der cavalerie Frans Vleertman met Metta van Rande. In 1672 op veertienjarige leeftijd trad Vleertman als cadet in dienst van het Staatse leger in het regiment infanterie dat onder bevel stond van de uit Zweden afkomstige luitenant-generaal Coenraad Christoffel, graaf van Königsmarck. Hij klom snel op: in 1674 tot vaandrig en in 1676 tot luitenant. De jonge Vleertman maakte in 1673 de inname van Naarden en Bonn mee en het jaar daarop de slag bij Seneffe.¹⁵⁰ Maar bij het sluiten van de Vrede van Nijmegen in 1678 werd zijn regiment afgedankt. Daarop zocht en vond Vleertman emplooi als knecht bij een suikerbakker in Amsterdam.

Toen Lodewijk XIV in 1684 de vrede verbrak en Luxemburg belegerde, meldde Vleertman zich als vrijwilliger. Met het leger van stadhouder Willem III waagde hij in november 1688 de oversteek naar Engeland en vervolgens naar Ierland, waar hij in 1691 de beslissende slag bij de Boyne bijwoonde.¹⁵¹ Toen de oorlog zich naar het vasteland verplaatste, vertrok Vleertman, die onderwijl was opgeklommen tot kapitein, naar de Zuidelijke Nederlanden.

Inmiddels had men Vleertman ook geregeld ingezet om brieven en berichten over te brengen: zo was hij in opdracht van Willem III in 1689 naar Munster gereisd met instructies voor de graaf van Wassenaar van Obdam en in 1691 met het bericht van de overwinning bij de Boyne naar Turijn.

Tijdens die laatste opdracht was hij niet zonder gevaar de Sint-Bernhardpas overgestoken.¹⁵² Kennelijk zag Vleertman grote mogelijkheden in het vervoer van personen en goederen,¹⁵³ want op 30 oktober 1691 richtte hij zich per rekwes tot

¹⁴⁸ Zie over Vleertman: De Witt Huberts, ‘Willem Vleertman’ en id., ‘Nalezing’. Van 26 juni tot en met 30 augustus 2010 was in Museum Palthehuis te Oldenzaal de tentoonstelling ‘Willem Vleertman, een bijzondere Oldenzaler’ te zien.

¹⁴⁹ Vleertman, *Levensgevallen*, ii.

¹⁵⁰ *Ibid.*, 3-8: Naarden; 9-15: Bonn en 16: Seneffe.

¹⁵¹ *Ibid.*, 20-22 en 24-25.

¹⁵² *Ibid.*, 22-25.

¹⁵³ *Ibid.*, 135: ‘het geduurig tyding brengen van het een of ander voorval in den veldtogt, had Vleertman zeer bedreeven gemaakt, in alles wat de posteryen aanging’.

Afb. 3.16 Willem Vleertman, commissaris van de approches. Door Jan Caspar Philips, naar een schilderij van J. Boonen uit 1715. Gravure, 1742. [verzameling W. Ahlers, Oldenzaal]

LEVENSGEVALLEN
V A N
WILLEM VLEERTMAN,

COMMISSARIS VAN DE APROCHES.

Ten dienste van H: H: Mog: De HEEREN
Staaten Generaal der

VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Waar in zeer veele aanmerkelyke byzonderheden;
de drie laatste Oorlogen betreffende, voorkoomen.

*Uit zyne eige Aanteekeningen en Oorspronglyke
Schriften opgemaakt,*

En met zyn Afbeeldzel verrykt.

TE AMSTERDAM,
By IDE DE WADDER, Boekverkooper
op de Vygendam, aan de Noortzyde, 1743.

Afb. 3.17 *Levensgevallen van Willem Vleertman, commissaris van de aproches [...]*. Door Willem Vleertman, 1742. [verzameling W. Ahlers, Oldenzaal]

de Staten-Generaal met het verzoek om voor 30 jaar een octrooi te krijgen op een geregelde, dagelijkse postdienst met wagen, koets en postpaarden van Maastricht op Brussel, Keulen en Aken. De Hoog Mogende Heren reageerden met instemming op het verzoek en verleenden een octrooi voor vijftien jaar.¹⁵⁴ Maar de inname van Namen door de Fransen in 1692 doorkruiste Vleertmans plannen: in een nieuw verzoekschrift aan de Staten-Generaal vroeg en kreeg Vleertman toestemming om de route te mogen verleggen op Breda en Antwerpen, terwijl de toezegging werd gedaan om mr. Johan Hulft, resident van de Republiek in de Zuidelijke Nederlanden, te verzoeken 'hem suppliant de behulpzame handt te bieden'.¹⁵⁵ Ondertussen had Vleertman ook van de keurvorst van de Palts, de prins-bisschop van Luik en de magistraat van Keulen octrooi verkregen voor postdiensten van Munster, Dusseldorf, Luik en Keulen op Heidelberg, Frankfurt en Augsburg, terwijl hij van de magistraat van de stad Nijmegen het recht had gekregen om op Keulen en verder te rijden. En opnieuw bleken de Staten-Generaal bereid om Vleertmans initiatief onder de aandacht te brengen van de in Den Haag residerende buitenlandse gezanten.¹⁵⁶ Ook na de Spaanse Successieoorlog bleef Vleertman zich inzetten voor zijn postwagennetwerk, maar het bracht hem steeds vaker in conflict met anderen, waaronder de vorst von Thurn und Taxis, die postmeester-generaal in Duitsland is.¹⁵⁷

Vleertman was in 1695 nog wel aanwezig bij de inname van Naarden door Willem III, maar lijkt tot aan de Vrede van Rijswijk nauwelijks actieve dienst gedaan te hebben. Maar de vrede was broos en niet erg duurzaam, want toen op 1 november 1700 Karel II, de laatste Spaanse koning uit het huis Habsburg, kinderloos overleed, barstte aan verschillende fronten in Europa de oorlog om de Spaanse erfopvolging uit. Ter voorbereiding op een mogelijke oorlog met Frankrijk had de befaamde vestingbouwkundige Menno baron van Coehoorn van de Raad van State opdracht gekregen om een aantal vestingwerken in het grensgebied te inspecteren. Met het oog op de eventuele inundatie van bepaalde gebieden, werd ook een aantal waterbouwkundige werken uitgevoerd. Over een van die werken kreeg Willem Vleertman het toezicht: de aanleg van een retranchement tussen Waal en Neder-Rijn bij Pannerden.¹⁵⁸ Na voltooiing van dat werk, wendde Vleertman zich tot de Staten-Generaal met het verzoek om weer in actieve dienst te mogen treden. Hij werd benoemd tot commissaris van de approches. In die hoedanigheid was hij verantwoordelijk voor de aanleg van de zigzagvormige loopgraven of approches die aanvallers bij het naderen van een stad of vesting bescherming tegen vijandelijk

154 NA, SG, inv.nr. 3324, fol. 656 (30 oktober 1691).

155 *Ibid.*, inv.nr. 3326, fol. 369 (13 oktober 1692).

156 *Ibid.*, fol. 377 (15 oktober 1692): gezanten van de Duitse keizer; fol. 387 (18 oktober 1692): gezanten van de keurvorst van Brandenburg en fol. 440 (27 oktober 1692).

157 Vleertman, *Levensgevallen*, 137 e.v.

158 Hieruit zou enkele jaren later het Pannerdensch Kanaal ontstaan.

vuur moesten bieden. Op verzoek van Van Coehoorn werd Vleertman naar Vlaanderen ontboden.¹⁵⁹

In de jaren daarna was Vleertman bij tal van belangrijke belegeringen en veldslagen in de Zuidelijke Nederlanden en Duitsland te vinden, waar hij zich onderscheidde door moed en vindingrijkheid. Vanwege zijn dapperheid en inventiviteit, maar ongetwijfeld ook vanwege zijn grote behendigheid en terreinkennis werd hij herhaaldelijk van het slagveld naar Den Haag gestuurd om de Staten-Generaal op de hoogte te brengen van de goede afloop van een veldslag of de succesvolle inname van een stad of vesting. Persoonlijk verscheen Vleertman dan in de vergadering van de Hoog Mogende Heren om de officiële rapporten van de legerleiding te overhandigen. En soms, zoals na de slag bij Malplaquet in september 1709, toen de tijd om een verslag op schrift te stellen ontbrak, deed de commissaris zelf mondeling verslag van de gebeurtenissen.

Tussen augustus 1704 en maart 1712 werd Vleertman twaalf keer met dergelijke overwinningstijdingen naar Den Haag gestuurd. En bij iedere gelegenheid ontving hij van de Staten-Generaal een present. Een dertiende beloning ontving Vleertman op 11 december 1710 vanwege zijn verdiensten bij de inname van Bethune, Sint Venant en Aire. De drie Noord-Franse steden lagen in moerassig en waterrijk gebied. Voordat een begin kon worden gemaakt met het aanleggen van loopgraven, was het nodig het terrein droog te leggen. Deze taak werd aan Vleertman opgedragen. In het totaal ontving Willem Vleertman acht ketens en vijf medailles: twee ketens van f 1.000, twee van f 800, één van f 600 en drie van f 400, alsmede een medaille van f 400, een van f 300, één van f 250 en twee medailles ter waarde van 100 zilveren dukatons (f 315) (zie tabel 3.13). In 1704, 1706 en 1709 ontving hij in één jaar tijd tot drie maal toe een verering: in 1704 en 1709 twee ketens en één medaille, en in 1706 drie gouden medailles.

Tijdens de Spaanse Successieoorlog werden veelvuldig beloningen uitgedeeld aan boodschappers die belangrijke berichten overbrachten, maar met zijn dertien vereringen met een gezamenlijke waarde van meer dan f 7.000 was Vleertman in zijn tijd een beroemdheid, naar wie geregeld werd verwezen als 'de bekende Vleertman'.¹⁶⁰

Met de Vrede van Utrecht in 1713 en de Vrede van Rastatt in 1714 kwam een einde aan de Spaanse Successieoorlog. Daarop trad Vleertman kortstondig in Pruisische dienst, waar hij actief was in de oorlog met Zweden en in 1715 de inname van Stralsund bijwoonde.

Het jaar daarop keerde hij naar zijn vaderland terug. Hij vestigde zich te Amster-

¹⁵⁹ Vleertman, *Levensgevallen*, 33-34.

¹⁶⁰ *Briefwisseling Heinsius*, V, 254, Heinsius aan Van Leyden-Van Leeuwen, 26 mei 1706: 'de bekende Fleertman'; *ibid.*, IX, 251, Heinsius aan Adolf Hendrik, graaf van Rechteren, 13 september 1709: 'Fleertman, die U Hoogwelgeborene bekend is'. Bij zijn overlijden in 1742 omschreef Bicker Raye hem als een 'seer braef en stout man', geciteerd in: De Witt Huberts, 'Willem Vleertman', 47.

TABEL 3.13 Ketens en medailles verleend aan Willem Vleertman

datum	soort	reden
1704		
21 aug.	k.800	bericht van de overwinning bij Blenheim
8 dec.	k.400	bericht van de verovering van Landau
29 dec.	m.250	bericht van de verovering van Traarbach
1706		
25 aug.	m.100zd	bericht van de capitulatie van Menen
7 sept.	m.100zd	eerste tijding van de capitulatie van Dendermonde
8 okt.	m.300	bericht van het overgaan van Ath
1708		
13 jul.	k.800	bericht van de overwinning bij Oudenaarde
1709		
2 jan.	m.400	bericht van de capitulatie van Gent
5 sept.	k.400	bericht van capitulatie van Doornik
14 sept.	k.1000	bericht van de overwinning bij Malplaquet
1710		
25 apr.	k.400	bericht van het innemen van de vijandelijke linies in Vlaanderen
11 dec.	k.1000	verdiensten in de belegeringen van Bethune, Sint Venant en Aire
1712		
7 mrt.	k.600	gezonden naar plenipotentiarissen bij de vredeshandelingen

Bron: NA, SG, inv.nrs. 3353, 3359, 3365, 3367, 3368, 3370, 3371, 3376.

dam, waar hij zich aan zijn netwerk van postdiensten wijdde. Maar ook op de ervaringen, die hij als commissaris van de approches had opgedaan, werd veelvuldig een beroep gedaan. Zo organiseerde Vleertman, toen de stad tijdens de kerstdagen van 1716 door een grote watervloed werd bedreigd, de werkzaamheden om in de Oude Teertuinen een nooddam aan te leggen, die het water uiteindelijk keerde.¹⁶¹ In opdracht van de Amsterdamse magistraat inspecteerde Vleertman in 1718 de waterwerken en kusten aan de Noordzee en de eilanden Texel en Vlieland. In de daarop volgende jaren organiseerde hij de benodigde herstelwerkzaamheden en gaf hier leiding aan.¹⁶² Van zijn werkzaamheden getuigen de kaart van de dijken van Huisduinen en Den Helder en de kaart van Westvlieland, die hij met landmeter Maurits Walraven in 1722 samenstelde (afb. 3.18).¹⁶³

Op 20 januari 1701 was Willem Vleertman door de burgemeesters van Amster-

¹⁶¹ *Levensgevallen*, 129-131. Gelegen aan het IJ vormden de Oude Teertuinen de meest noordelijke begrenzing van de stad. Met de aanleg van de Prins Hendrikkade in 1879 verdween de benaming "Oude Teertuinen".

¹⁶² *Ibid.*, 131-133.

¹⁶³ NA, VTH, inv.nrs. 110-111: Huisduinen en Den Helder; *ibid.*, inv.nr. 2717: Westvlieland.

Afb. 3.18 Kaart van de dijken van Huisduinen en Den Helder. Door P. Muller en Jan Wentel, gebaseerd op metingen door Willem Vleertman en Maurits Walraven, april 1722. 54 x 39 cm. [Nationaal Archief, Den Haag. Verzameling Binnenlandse Kaarten Hingman]

dam aangesteld tot sluiswachter van de Oude Kolksluis. Het sluiswachterschap was een ereambt, dat Vleertman, zoals in die tijd gebruikelijk, door een plaatsvervanger liet waarnemen. Hij genoot hiervoor een traktement van f 100 per jaar. In november 1728 werd hij aangesteld tot sluiswachter van de Oude Haarlemmer-sluis, een nog veel profijtlijker ambt waarvoor hij jaarlijks f 750 ontving.¹⁶⁴

Vleertman was inmiddels een man in bonis, die in de stad verschillende panden bezat en verhuurde.¹⁶⁵ In 1715 liet hij zijn portret schilderen door J. Boonen. Het originele schilderij lijkt niet bewaard te zijn gebleven, maar het werd door de Amsterdamse graveur Jan Caspar Philips in 1742 in prent gebracht om opgenomen te kunnen worden in de biografie *Levensgevallen* (afb. 3.16). Willem Vleertman overleed op 23 april 1742 op 83-jarige leeftijd te Amsterdam. Vijf dagen later werd hij in

¹⁶⁴ *Levensgevallen*, 134.

¹⁶⁵ In de *Levensgevallen*, 144-148 is een brief opgenomen aan de huurders en bewoners van zijn 'huizen, kelders en kamers, in de Armsteeg, Noorderstraat, Lindestraat en Franze-Pad.' Deze bevonden zich evenwel in de 'minste buurten der stad'.

de Nieuwe Lutherse Kerk aan de Singel bij de Oude Haarlemmersluis begraven. Het door Philips gegraveerde portret toont een heer van aanzien met lange pruik, geknoopte halsdoek en openvallende jas. Het omschrift vermeldt geboorte- en sterfdatum. Onder de afbeelding staat het volgende zesregelige gedicht:

Der Vrienden hulp en Steun, des vyands dood of Schrik;
 Die, Snel te paard, een myl reed in een oogenblik,
 En dwars door 't grootst gevaar dorst streeven;
 Nooit bang voor kogels, vuur, of blinkend oorlogs zwaard,
 Die moed en krygskunst toonde en op en onder de aard:
 Was WILLEM VLEERTMAN in zyn leven.

Boven het opschrift is een gekwartileerd wapen uitgebeeld, dat in het eerste en vierde kwartier een ridder met een vaandel in de hand toont, in het tweede kwartier twee naast elkaar geplaatste zespuntige sterren en in het derde kwartier twee gekruiste kettingen. Ofschoon het niet zeker is of Vleertman zelf ooit een dergelijk wapenschild voerde, is de afbeelding wellicht te zien als verwijzing naar een episode die de auteur van de *Levensgevallen* in 1701 plaatste: na voltooiing van de werkzaamheden bij Pannerden, zou Willem Vleertman zich naar Paleis Het Loo hebben begeven, waar Willem III op dat moment verbleef. De koning-stadhouder zou Vleertman bij die gelegenheid hebben toegezegd om hem 'tot een man van rang' te maken. De koning-stadhouder moet daarmee op een verheffing in de Engelse adelstand hebben gedoeld, aangezien dit in de Republiek niet geschiedde. Maar Willem III vertrok naar Engeland, waar hij enkele maanden later plotseling overleed. Van de bedoelde verheffing in de adelstand zou vervolgens niets terecht komen.¹⁶⁶ Het betekent evenwel niet dat het afgebeelde wapen aan de fantasie van de auteur ontsproot: in het Oostenrijkse Staatsarchief te Wenen bevindt zich een 'Wappenbesserungsakte' van Johan Friedrich von Flertman, adjudant en ingenieur in dienst van de keurvorst van de Palts, gedateerd 13 juni 1708.¹⁶⁷ In de akte is het wapen van de 'Ritter und Edler von Flertman' in kleur afgebeeld (afb. 3.19): het is identiek aan het wapen onder het portret van Willem Vleertman. Helaas is niet bekend wat de precieze verwantschap is tussen Willem Vleertman en deze Johan Friedrich von Flertman.

Wat aan de gravure van Philips opvalt, is dat Vleertman zich niet met de hem door de Hoog Mogende Heren geschonken eretekenen heeft laten uitbeelden. Vermoedelijk is dit niet een gevolg geweest van bescheidenheid, maar lijkt het eerder een aanwijzing dat Vleertman de gouden ketens en medailles meteen doorverkocht aan de goudsmid door wie zij waren gemaakt. En ook uit de *Levensgevallen* lijkt te kunnen worden opgemaakt dat Vleertman aan het einde van zijn leven de hem ver-

¹⁶⁶ *Levensgevallen*, 32-33.

¹⁶⁷ De akte heeft het inventarisnummer AT-OeStA/AVA Adel RAA 116.7.

Afb. 3.19 'Wappenbesse-
rungsakte' van Johan
Friedrich von Flertman. 13
juni 1708. [Österreichi-
sches Staatsarchiv, Wien]

leende vereringen niet langer in zijn bezit had. Willem Vleertman overleefde zijn vrouw bijna vijftien jaar. Het huwelijk was kinderloos gebleven. Na het overlijden van Willem Vleertman kwamen diens familiepapieren en wellicht ook zijn andere bezittingen terecht bij zijn gelijknamige neef. Toen deze in 1742 de *Levensgevallen* samenstelde, maakte hij, zoals reeds vermeld, intensief gebruik van de door zijn overleden naamgenoot opgetekende gegevens én van diens papieren. Verschillende aan de overledene gerichte brieven werden door hem woordelijk in zijn verhaal ingevoegd en een aantal getuigschriften werd zelfs als bijlage opgenomen. Ook het extract van de resolutie van de Staten-Generaal van 21 augustus 1704, waarin de verlening van een keten van f 800 wordt vermeld, werd letterlijk overgenomen (afb. 3.20). Maar een afbeelding van het present van Staat, waarvan Willem Vleertman er zo veel had ontvangen, ontbreekt. Nergens in het werk is beschreven hoe de door de Hoog Mogende Heren geschonken medailles eruit zagen, welke voorstellingen en opschriften zij hadden of wat zij wogen. Afbeelding en beschrijving zouden beshlist tot vermeerdering van Vleertmans roem hebben bijgedragen, zodat het ontbreken ervan een duidelijke aanwijzing lijkt te zijn dat de stukken in 1742 al niet meer bestonden.

(a) Extract uit het Register der Resolutien
van de Hoog Mogenden Heeren Staa-
ten Generaal der Vereenigde Neder-
landen.

Jovis den eenentwintigsten Augusty 1704.

By Resumptie gedelibereert zynde op de vereeringen,
die gegeven behooren te werden, aan de perfoonen al-
hier overgebragt hebbende de tyding van de victorie,
door het leger der Geallieerden by Hogsted, op den
vyand behaalt, is goedgevonden en verstaan dat aan de
Colonel Parke, alhier gebragt hebbende de eerste tyding,
en aan den Colonel Pauton, herwaarts afgezonden met
een brief van den Heere Hertog van Marlborough yder
zal werden vereert een gouden ketting en medaille, ter
waardye van vyftien honderd guldens, aan den Ritmee-
ster Breglet herwaarts afgezonden door den Luitenant
Generaal Hompesch een goude ketting en medaille van
duizend guldens, en aan de Commissaris *Vleertman* een
goude ketting en medaille van agt honderd guldens, die
de goudsmid van Hoeke aanstonds zal hebben te ma-
ken.

Accordeerd met 't voorz. Register.

F. F A G E L.

Afb. 3.20 *Levensgevallen van Willem Vleertman, commissaris van de aproches [...].* Door Willem Vleertman, 1742, 54. Extract resolutie van 21 augustus 1704. [verzameling W. Ahlers, Oldenzaal]

*De 'helden van Doggersbank'**De slag bij Doggersbank*

In de vroege ochtend van zondag 5 augustus 1781 raakte een Nederlandse vloot onder bevel van schout-bij-nacht Johan Arnold Zoutman en kapitein Jan Hendrik van Kinsbergen ter hoogte van de Doggersbank, een grote zandbank in het noordelijke deel van de Noordzee, slaags met een Engelse scheepsmacht onder bevel van viceadmiraal Hyde Parker.¹⁶⁸ Beide vloten dienden als konvooi voor een groot aantal koopvaarders. Ofschoon de Britse schepen moderner waren en aanzienlijk zwaarder bewapend dan de Nederlandse, wisten Zoutman en Van Kinsbergen stand te houden. Na een ongemeen felle strijd die meer dan drieëneuhalf uur duurde, blies de Engelse vloot tegen half twaalf de aftocht (afb. 3.21). De Nederlandse schepen bleven nog enige tijd liggen om hun bereidheid te tonen de strijd te hervatten, maar de Britten maakten geen aanstalten. Tegen vier uur in de middag gaf Zoutman bevel om terug te keren naar de haven van Texel.

De Nederlandse vloot was zwaar beschadigd. Het ergst eraan toe was het schip de Holland van kapitein Salomon Dedel: het was zo lek dat pompen niet meer hielp. Uiteindelijk bleek het niet te redden. In het nachtelijke donker, tijdens een hevig onweer werd de meer dan 400 man tellende bemanning, waaronder tientallen gewonden, overgebracht naar een van de andere schepen van de vloot.

Het treffen bij Doggersbank was uiterst bloedig: aan boord van alle schepen speelden zich gruwelijke taferelen af. Volgens een opgave in de *Nederlandsche Jaerboeken* vielen aan Nederlandse zijde 142 doden en 403 gewonden, waarvan velen zeer zwaar verminkt raakten. Aan Engelse zijde waren 104 doden en 339 gewonden te betreuren.¹⁶⁹ Het bekendste slachtoffer aan Nederlandse kant was Wolter Jan Gerrit baron Bentinck, kapitein van de Batavier, die nog geen uur na aanvang van het treffen door een kanonskogel aan de linker schouder werd getroffen. Na aankomst in de haven van Texel werd Bentinck dodelijk gewond met een sloep van boord gehaald en naar Amsterdam overgebracht, waar hij in de nacht van 23 op 24 augustus aan zijn opgelopen verwondingen bezweek.

Alhoewel de slag bij Doggersbank geen overwinnaar kende en het gevecht geen enkele invloed op de uiteindelijke uitkomst van de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784) had, vierden beide partijen het treffen als een zege. Het eerste officiële bericht over de zeeslag dat de Republiek bereikte, was het van 7 augustus daterende rapport dat schout-bij-nacht Zoutman aan stadhouder Willem V zond. Het bevatte een tamelijk neutrale beschrijving van het verloop van het treffen met de Engelsen en van de gehavende staat waarin de Nederlandse vloot na de strijd

¹⁶⁸ Zie voor een contemporaine beschrijving van de slag: *Nederlandsche Jaerboeken* 1781, 1501 e.v. Het meest uitvoerig is Prud'homme van Reine, *Van Kinsbergen*, 139 e.v.

¹⁶⁹ *Nederlandsche Jaerboeken* 1781, 1521: slachtoffers aan Nederlandse zijde; 1529: slachtoffers aan Britse zijde. Zie over het aantal doden en gewonden aan Nederlandse zijde ook: Sanders, *Doggersbank*.

Afb. 3.21 'Afbeelding, van de Slag op Doggersbank Tusschen de Hollandsche en Engelsche Vlooten [...]'. Door Dirk de Jonge, 1781. Gravure, 42,5 x 28,0 cm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn]

verkeerde. Na deze eerste berichten wachtte men de volgende dag vol ongeduld op nieuws uit Den Helder. In de avond van de 11de augustus kwam het bericht dat de koopvaardijsschepen veilig waren binnengelopen en op 12 en 13 augustus volgden ook de schepen van de oorlogsvloot. Het nieuws van de slag bij Doggersbank verspreidde zich nu als een lopend vuurtje door de Republiek en velen trokken naar Texel om de vloot in te halen.¹⁷⁰

De dank van de stadhouder

Nauwelijks had het nieuws van de terugkeer van de oorlogsvloot Den Haag bereikt of de stadhouder richtte zich per brief tot de officieren en de opvarenden van de vloot. In zijn schrijven prees de admiraal-generaal de heldenmoed van Zoutman en de zijnen, die 'allen lof en onze byzondere goedkeuring verdiende'. Alle bevelvoerende officieren van de schepen die bij Doggersbank hadden gestreden, ontvingen een kopie van het schrijven met de bedoeling deze ten overstaan van de gehele bemanning te laten voorlezen.¹⁷¹ Diezelfde dag benoemde de stadhouder de kapiteins Van Kinsbergen en Bentinck tot zijn adjudanten-generaal.¹⁷² In de daaropvolgende

¹⁷⁰ *Nederlandsche Jaerboeken* 1781, 1521.

¹⁷¹ *Ibid.*, 1531-1532. Zie ook: KHA, Willem V, inv.nr. 2204.

¹⁷² NA, VKF, C2.3: aanstellingsakte van Van Kinsbergen.

dagen ontving de stadhouder verschillende officieren van de vloot in audiëntie. Als eerste uiteraard schout-bij-nacht Zoutman, die op 17 augustus met veel egards op Huis ten Bosch werd ontvangen, later ook de kapiteins-ter-zee Dedel, Decker, Van Kinsbergen en Smaasen.¹⁷³

Na de kritiek op zijn handelen van de afgelopen tijd was het succes van Doggersbank voor stadhouder Willem V uiterst welkom. Het bleef dan ook niet bij de algemene dankbrief van 14 augustus 1781. Al de volgende dag schreef kamerheer Sigismund Pierre August, graaf van Heiden Reinestein in vertouwen aan de Oranjegezinde Utrechtse hoogleraar Van Goens dat de prins zeer genegen was om de dapperheid van de officieren van de vloot te belonen én om in de vergadering van de Staten-Generaal hiertoe een voorstel te doen.¹⁷⁴ De lezing van de kamerheer wordt bevestigd door Gijsbert Jan baron van Hardenbroek, die in zijn gedenkschriften een onderhoud weergaf, dat hij de dag daarop met de prins over de actie bij Doggersbank had gehad. In het gesprek liet de stadhouder weten zozeer tevreden te zijn over het moedige gedrag van de opvarenden van de vloot, dat hij erover dacht om persoonlijk naar Texel af te reizen 'teneinde de saken eens selfs op te nemen en spoed aan 't werk te recommanderen'. Tevens overwoog hij de belangrijkste officieren van de vloot in rang te bevorderen én beloningen uit te delen aan de opvarenden.¹⁷⁵ Hoezeer de stadhouder zijn zinnen op die bevorderingen had gezet, bleek reeds twee dagen later: op 18 augustus 1781 werd Zoutman bevorderd tot viceadmiraal en de kapiteins Van Kinsbergen, Van Braam en Dedel tot schout-bij-nacht. Om onvrede te voorkomen bij die officieren die ouder in rang waren, werd ook een aantal van hun bevorderd. Als laatste werd op 23 augustus 1781 baron Bentinck tot schout-bij-nacht bevorderd. De benoeming ging met terugwerkende kracht in op 18 augustus 1781, maar op het moment dat de brief van de stadhouder te Amsterdam werd bezorgd, was de jonge officier net overleden.¹⁷⁶

Van de promoties van 18 augustus profiteerden uitsluitend de hoogste bevelvoerende officieren. Van begin af aan lag het evenwel in de bedoeling van de stadhouder om ook aan de lagere officieren en de gewone opvarenden zijn dank te betuigen. Op 20 augustus spraken Van Heiden Reinestein en de kersverse adjudant-generaal Van Kinsbergen met de stadhouder over allerhande marinezaken. In het onderhoud kwamen ook de beloningen voor de helden van Doggersbank aan de orde. Gesproken werd over de vorm die deze moesten krijgen én over de vraag wie daarvoor in aanmerking dienden te komen. Uitkomst van de besprekingen was dat de stadhouder in de vergadering van de Staten-Generaal een propositie zou indienen om de helden van Doggersbank en de opvarenden van de vloot namens de

173 KB, 78-G-4: audiënties te Den Haag, augustus-september 1781.

174 KB, Van Goens, A67, S.P.A. van Heiden Reinestein aan Van Goens, 15 augustus 1781.

175 *Gedenkschriften Van Hardenbroek*, 31-32 (16 augustus 1781): onderhoud Van Hardenbroek met Willem V.

176 *Nederlandsche Jaerboeken*, 1533-1535.

Generaliteit te belonen en dat hij daarnaast in zijn hoedanigheid van admiraal-generaal van de Unie uit eigen naam onderscheidingen zou verlenen (afb. 3.22).¹⁷⁷

's Avonds laat kreeg T.I. baron de Larrey, geheimsecretaris van de prins, de opdracht om 'eene schets van eene propositie op 't papier te stellen', die de stadhouder in de vergadering van de Staten-Generaal zou presenteren.¹⁷⁸ De volgende dag zond Van Heiden Reinestein de stadhouder Larreys' minuut (afb. 3.23) én een tweede, licht gewijzigde versie, opgesteld door de kamerheer zelf. Beide stukken gingen vergezeld van een korte aanbiedingsbrief én van een memorie van de beloningen, die de stadhouder uit eigen naam aan de opvarenden van de vloot zou uitdelen.¹⁷⁹

In de ochtend van 21 augustus 1781 verscheen de stadhouder inderdaad persoonlijk in de vergadering van de Hoog Mogende Heren van de Staten-Generaal om de door Larrey en Van Heiden Reinestein opgestelde propositie te presenteren (*bijlage II*, 158). Allereerst stelde hij de Staten-Generaal op de hoogte van de drie dagen tevoren door hem gedane bevorderingen. Voorts gaf hij de Hoog Mogende Heren in bedenking om aan viceadmiraal Zoutman een gouden keten te schenken én aan Dedel, Van Braam, Van Kinsbergen, Bentinck, Braak en Staring een gouden medaille hangend aan een lint. Tegelijkertijd zou aan elk van de officieren, onderofficieren, matrozen en soldaten van de zeven schepen, die bij het gevecht betrokken waren geweest, een present gedaan moeten worden van zes maanden gage. De vergadering bedankte de prins voor zijn loffelijke zorg en ijver en hechtte unaniem zijn goedkeuring aan de ingediende propositie, met dien verstande dat de beloning voor de opvarenden werd teruggebracht tot twee maanden extra gage. Tevens stelden de Hoog Mogende Heren vast dat de beloningsmedailles die aan de vlootvoogden werden uitgereikt, elk een waarde van f 1.300 zouden hebben.¹⁸⁰

In de geschiedenis van de Republiek was het optreden van de prins beslist een noviteit en zelfs een unicum: het was voor de eerste én enige maal dat de stadhouder zich persoonlijk tot de Staten-Generaal wendde met het voorstel om vereringen te geven.

Beloningen van de Staten-Generaal

De vervaardiging van de gouden ketting en de zeven medailles voor de helden van Doggersbank (*bijlage I*, 1781-2a/g) zou de nodige voeten in de aarde hebben. Op 31 augustus 1781 zond goudsmid Albert Jansz. de Thomese de vergadering van de Staten-Generaal een verzoeckschrift waarin hij liet weten niet over voldoende goud te beschikken om het bestelde te kunnen leveren. Hij vroeg om een voorschot van f 6.000 om daarmee het benodigde goud aan te kunnen aankopen (*bijlage II*, 159).

177 DA, MHR, inv.nr. 427, 20 augustus 1781. Zie ook: Van der Meer, *Van de prins*, 197-198.

178 *Gedenkschriften Van Hardenbroek*, 51-52 (21 augustus 1781): onderhoud Van Hardenbroek met De Larrey.

179 KHA, Willem V, inv.nr. 2204: aanbiedingsbrief, minuut-proposities en memorie.

180 NA, SG, inv.nr. 3615, fol. 871-873 (21 augustus 1781).

distinctions, ou marques distinctives a accorder
 a tous les Officiers, Subalternes & Blessés des
 Equipages des les ordres en l'écad: L'ordonnance
 & qui consistent a faire present aux Contr'Amiraut
 Dordt, v. Braam & Kinsbergen, d'un sabre & ~~Cebtharim~~
 D'ordinaire, aux Capit. Bentbult, v. Breda & Haring
 d'un sabre & Cebtharim avec le permission de
 porter le plumet blanc sur leur Chapeau d'uni:
 forme, comme les Gens de mer, aux Capitaines Mulder
 Decker & Willems & 2^d Capitaines Aberson
 Haring, Bent & Immen van Sabbe, aux 2^{es}
 deux Epauletes sur leurs uniformes & aux
 Cadets de marine une epaulette sur l'épaule
 gauche. Au surplus des medailles a tous
 les Officiers, des Officiers & Blessés des Diff:
 Equipages.

23 Aout
 On a des nouvelles de l'opéra que L. B. H. comptait

Afb. 3.22 Dagboek van S.P.A. van Heiden Reinestein, kamerheer van stadhouder Willem V.
 Verslag van een onderhoud met de prins en Van Kinsbergen over de vereringen aan de helden
 van Doggersbank, 22 augustus 1781. [Drents Archief, Assen. Familiearchief De Milly-Van
 Heiden Reinestein]

Hoog Mogende Heeren

Het gedrag door den Schout by nacht
Loutmaid en zyne onderhoofden
officieren, Onderofficieren, Matro-
zen en Soldaten, in de actie van
den 5. den degen, met het Engelsch
Edquader, onder de Order van den
Vice Admiral Parker gehouden,
is ons voorgekomen van dinnaerd
en zoo loffelyk te weeten dat het
Zelve op eene byzondere en buiten
gewoone wyze verdiend gerecom-
penseert te worden.

Met dat oogmerk hebben wy
den voorn Schout by nacht tot
Vice Admiral, en de drie oudste
der Capitainen, die by de actie ge-
weest zyn, te weeten de Capitainen
Diedel, van Draam, en van Kusterberg
tot Schouten by nacht extraord-
naris benoemd, ten welken ook de
oudere Schouten by nacht Prochot,
en Graue van Bylandt, ingelyk
tot Vice Admirals, en den ouderen
Capitain Rietveld tot Schout by
nacht hebben aangesteld; en het
is met dat zelfde oogmerk, dat
wy gemeend hebben den Hw Hoog-
Mog. te moeten in bedenken geuen
of hoogst dezelve niet eenen Kon-
nen goedvinden, om ten wyse
van de goedkuringe, en het geuege
ook van Hw Hoog Mog. loof
de dapperheid, die hi het Generaal
betoonde is door allen, die deel ge-
had hebben aan de bovingen. Alsoe
den Vice Admiral Loutmaid te
byschikken met eene goud medaille
hangende aan een gouden ketting;
de des Commandeerende Capitainen

Afb. 3.23 Minuut propositie van stadhouder Willem V aan de Staten-Generaal, ter beloning van de helden van Doggersbank. Door T.I. baron de Larrey, 20-21 augustus 1781. [Koninklijk Huisarchief, Den Haag. Archief Willem V]

Nog dezelfde dag werd het rekwest van de goudsmid behandeld en besloten de Hoog Mogende Heren om hem het gevraagde voorschot te verstrekken, te voldoen door mr. Joan Patijn, ontvanger-generaal van het verhoogde last- en veilgeld.¹⁸¹

Op 28 september 1781 bood De Thomese zes van de zeven medailles en enkele schakels van de ketting ter essaaiering aan (afb. 3.24) (*bijlage II*, 160). Op het gehalte van de medailles en de schakels, dat respectievelijk 23 karaat 7 grein én 23 karaat 10½ grein bedroeg, viel weinig aan te merken, maar tijdens het essaaieren was gebleken dat De Thomese de medailles niet had geslagen op een waarde van f 1.300, maar van f 800. Waarschijnlijk was dit het gevolg van een onduidelijk verstrekte opdracht. Tevens verklaart dit waarom de goudsmid een voorschot vroeg van f 6.000, terwijl hij voor zeven medailles van f 1.300 elk én de gouden ketting voor Zoutman zeker f 10.000 nodig zou hebben gehad. De Thomese kreeg opdracht om de zes te lichte medailles om te smelten en uit het versmolten goud nieuwe te slaan met een waarde van f 1.300. Het omsmelten deed De Thomese niet zelf: hiervoor schakelde hij zijn collega Engelbart Joosten sr. (1717-1789), óf diens gelijknamige zoon Engelbart jr. (1738-ca. 1805), in. Joosten liet op 12 november schriftelijk weten dat hij de zes te lichte medailles had omgesmolten en 'dat de drie, daar uijtgekoome ijder ter waarde van f 1.300, uijt de bovenstaande ses [...] gesmolten, en dus van een het selve allooij, sijn geweest' (afb. 3.25).¹⁸² Daarop werden de drie nieuwe exemplaren op 6 november in de Generaliteits Muntkamer met de 'Staate Leeuw' gemerkt.

Maar op dat moment was Albert Jansz. de Thomese al niet meer in leven: hij overleed op 1 november 1781. De griffier van de Staten-Generaal, mr. Hendrik Fagel de Oude, droeg op 6 november de Haagse goudsmid Willem Koning voor als nieuwe medailleur van de Staten-Generaal. Koning kreeg opdracht de resterende vier medailles te leveren. De eerste twee stukken werden op 9 november geëssaaiëerd, de twee laatste op de 13de van die maand. Alle stukken hadden een gehalte van 23 karaat 7 grein.

Op 22 januari 1782 dienden de erven De Thomese en Willem Koning hun declaratie in (*bijlage II*, 162). Beide rekeningen werden ter controle aan de Raad van State en de Generaliteits Rekenkamer gezonden, waarna ontvanger-generaal Patijn opdracht kreeg om beide partijen uit te betalen. Dat geschiedde overigens pas nadat Koning en mr. Otto Frederik van der Spijk, curator in de boedel van De Thomese, respectievelijk op 15 en 21 februari 1782 een verzoek om uitbetaling aan de Staten-Generaal hadden gericht (*bijlage II*, 163-164). De rekening voor de zeven medailles en de ketting voor viceadmiraal Zoutman, die een waarde van f 900 had, beliep f 11.264:11, waarvan f 5.105:3 voor Koning en f 6.159:8 voor de erven van goudsmid De Thomese. Van die laatste post restte na aftrek van het op 31 augustus 1781 verstrekte voorschot van f 6.000 nog f 159:8.

181 NA, SG, inv.nr. 3615, fol. 951-952 (31 augustus 1781).

182 De verklaring is in het essaairapport van Marcellis Emants gevouwen.

5^e November 1781

Den Gedeputeerde Raad van Rotterdam van Raad Mr. Moge, ald. des
 elken Medaillier, ordent. hebbende afdragers om, ingevolge des elken
 Resoluc. van den 25 Augusti laatste, te moeten maaken seven goede
 Medaillen, ghes. te maaken van f. 5000 op den Oorkindere geroete
 Kampen van den Staat, en een goede ketting, vore een dierelken,
 ald. op voordel van elken Doort. Mogen. des elken Geschiedkund.
 geschiedt tot een oorspronk van den elken Vice Admiral Lantman, de
 schepen by Mogen. de elken, van de elken en de elken, de elken van
 de elken Capitein te elken, de elken, de elken en de elken, vore des,
 elken geroete heldenmoet en dapperheid in de elken Medaillen op den 5
 Augusti des te voren, te elken de elken, voorgezeten, de elken den
 geroete Gedeputeerde op den 25 Augusti te elken geroete elken
 van de elken, en eenige elken van een ketting, geroete vore des
 Medaillen van den elken Vice Admiral Lantman ald. om, de elken
 van den Lantman, geroete te elken, Mogen van een des elken
 elken ingevolge des elken te elken, en de elken geroete elken
 de elken geroete des elken te elken in den elken 25 Cas. 7 geroete
 en de elken van de elken, vore de elken 25 Cas. 10 1/2 geroete
 de elken Medaillen, de elken te elken. 22 Cas. 7 geroete
 de elken. 20 Cas. 7 geroete
 de elken. 22 Cas. 7 geroete
 de elken. 20 Cas. 7 geroete
 de elken. 22 Cas. 7 geroete
 de elken. 20 Cas. 7 geroete

Den maagerevinte, seven Medaillen lange elken elken elken
 van, de elken, te elken des elken, te elken, om alle de elken
 medaillen te elken, en des elken, by elken, waeren geroete
 op f. 5000 het elken, om, des, conform de elken Resoluc. te elken
 op f. 5000; waeren de elken Gedeputeerde Raad elken, om
 de elken elken medaillen te elken elken, en des van, de elken
 des.

Afb. 3.24 Verslag van het essai van de medailles en de ketting bestemd voor de helden van Doggersbank. Door essayeur-generaal Marcellis Emants, 5 november 1781. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Generaliteits Muntkamer]

Verklaare ik ondergeteek. Goudsmid in M^{te} Maas, als van agten des
 Medailleur J. N. De Thomese de committie belkade gelad en de
 des eerste, gemiddelde, Medailles over de vijfde Plaan Leiffaaren
 des gedragens belkade in de Leiffaalle op den 11 August 1781, te
 moeten overkatten: dat de drie, daer afgekeemengdes des waards
 van f 2000, uit de bovverstaande des gestomten, en dat van een
 het silber alloy, sijn gewest.
 Actum Maas den 12 November 1781
 E.B. Joosten

Afb. 3.25 Verklaring van goudsmid E.B. Joosten dat hij de zes door De Thomese gemaakte medailles heeft omgesmolten en dat uit dezelfde massa drie nieuwe exemplaren zijn vervaardigd, 12 november 1781. [Nationaal Archief, Den Haag. Archief Generaliteits Muntkamer]

De bijna 1 cm dikke beloningsmedailles die aan de helden van Doggersbank werden uitgereikt, dragen op de kant de gegraveerde inscriptie: TER BELOONING VAN DE DAPPERHEIT GETOONT IN DE ACTIE OP DOGGERSBANK. 5. AUG. 1781. Op de aan Zoutman vereerde medaille werd het kantschrift nog voorafgegaan door de dedicatie: AAN DE VICE-ADM. ZOUTMAN.¹⁸³ Wat opvalt, is dat de inscripties in het Nederlands en niet in het Latijn zijn gesteld. Die laatste taal was aan het einde van de achttiende eeuw in dit opzicht toch het meest gangbaar.

Van de zeven aan de helden van Doggersbank uitgereikte medailles vonden er in de loop van de negentiende eeuw drie hun weg naar openbare collecties. Het eerste stuk werd op 13 maart 1819 door luitenant-admiraal Van Kinsbergen aangeboden aan de Tweede Klasse van het Koninklijk Nederlands Instituut van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten, thans de Koninklijke Nederlandse Akademie der Wetenschappen te Amsterdam. Hij had het kort tevoren in een veiling gekocht om

183 Vervolg op Van Loon, nr. 567, nt. 2.

het van de smeltkroes te redden. Uit de aanbiedingsbrief die Van Kinsbergen aan het Instituut stuurde, blijkt dat het stuk met de ring 527½ engels of 811,3 gram woog.¹⁸⁴ Op 27 december 1861 werd de medaille door de Akademie in langdurig bruikleen overgedragen aan Het Koninklijk Kabinet van Munten en Penningen, het tegenwoordige Geldmuseum te Utrecht.¹⁸⁵ De veronderstelling dat de medaille aan Van Kinsbergen zelf zou zijn verleend, is onjuist en berust op een misverstand dat al vroeg in de negentiende eeuw ontstond.¹⁸⁶

Dat Van Kinsbergen niet zijn eigen exemplaar aan het Instituut schonk, blijkt uit de beschrijving die na het overlijden van de luitenant-admiraal werd opgemaakt van de boedel van diens Huis Welgelegen te Apeldoorn. Onder de rubriek 'gemaakt of gewerkt goud' staat de aan hem verleende beloningsmedaille genoemd. Het stuk woog 523¾ engels en werd getaxeerd op f 1.073,69, waarbij f 2,05 per engels werd gerekend (afb. 3.26).¹⁸⁷ Na het overlijden van Van Kinsbergen vielen huis en inboedel toe aan de drie freules Schimmelpenninck van der Oye, die vanaf 1799 bij hem hadden ingewoond. Wat met Van Kinsbergens erepenning geschiedde, nadat Assuëra Johanna op 3 februari 1840 als laatste van de drie zusters was gestorven, is niet bekend.

In maart 1837 werd de medaille die aan de familie Bentinck was geschonken door Rudolf Floris Carel, baron Bentinck van Schoonheten, lid van Gedeputeerde Staten van Overijssel aan het Koninklijk Kabinet voor Munten en Penningen te koop aangeboden. De baron vroeg voor het stuk f 1.500, 'de som, waar voor dezelfde hem voor ettelijke jaren uit den boedel zijner tante is toegerekend'.¹⁸⁸ Omdat zijn jaarlijkse budget van f 600 niet toereikend was, wendde J.C. de Jonge, opzichter van het Koninklijk Kabinet, zich op 21 maart tot de minister van Binnenlandse Zaken met het verzoek om een eenmalige subsidie van f 1.500. Op 17 april liet de minister weten niet tot de aankoop van het stuk te willen overgaan, omdat het 'de gewone eerepenning [betrof], welke door de Staten Generaal voor geschenken bestemd werd', en omdat bij hem twijfel bestond 'of de verkrijging der gemelde medaille van genoegzaam belang is in evenredigheid der te besteden som'. De koop ging niet door, waarna de beloningsmedaille van Bentinck zijn weg naar de particuliere handel vond. Op 23 februari 1861 werd het stuk geveild bij de verkoping van het kabinet van dr. Munnincks van Cleeff. Het werd gekocht door mr. J.P. Teding van Berkhout. Op 10 november 1885 werd diens verzameling bij G.Theod. Bom te Amsterdam geveild. Het kapitale stuk bleef in eerste instantie onverkocht, maar werd later voor f 1.400 door Teylers Stichting te Haarlem aangekocht.¹⁸⁹

184 NA, VKF, E2, 13b, Van Kinsbergen aan Tweede Klasse, 13 maart 1819.

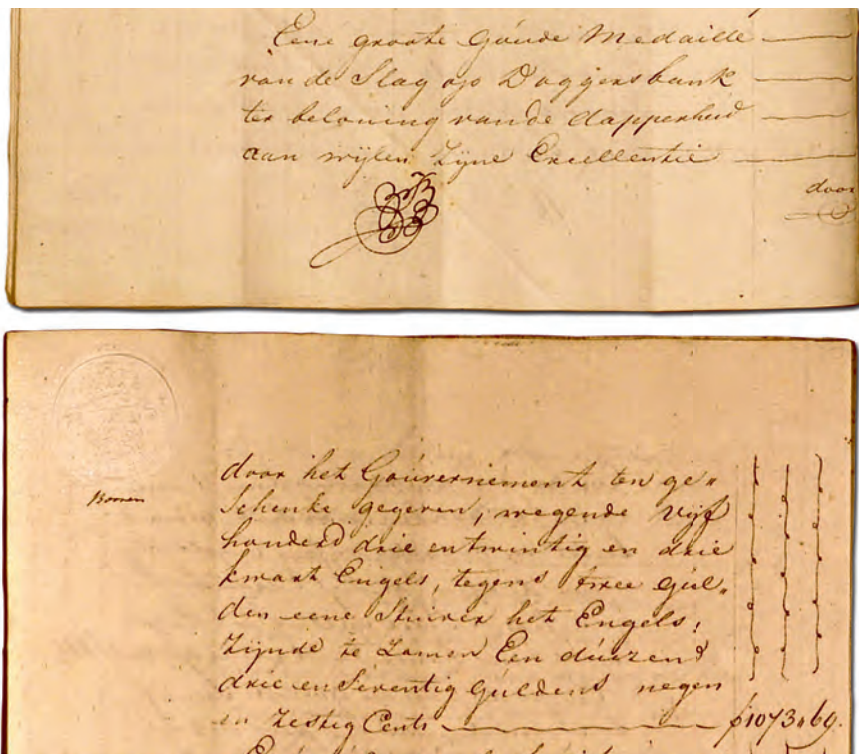
185 Archief Geldmuseum, Utrecht, inkomende brieven KPK, kopie van proces-verbaal van overdracht, 27 december 1861. Het stuk heeft het inv.nr. P.06251.

186 Zie voor de onjuiste toeschrijving: *Catalogus KPK*, nr. 3381.

187 NA, VKF, X, fol. 16-17.

188 Archief Staatssecretarie 1813-1840, inv.nr. 4239, 10 april 1837, nr. 80.

189 Teylers Museum, inv.nr.: TMNK.02269.

Afb. 3.26 Beschrijving van de boedel van J.H. van Kinsbergen. Beschrijving van de aan Van Kinsbergen verleende beloningspenning van de Staten-Generaal, 29 mei 1819. [Nationaal Archief, Den Haag. Collectie Aanwinsten Eerste Afdeling]

Het voorlopig laatste stuk dat zijn weg naar een museale collectie vond was de keten van viceadmiraal Zoutman. In 1887 legateerde diens kleinzoon J.A.A. Zoutman ketting en medaille aan het Haags Gemeentemuseum. Helaas ging dit kostbare stuk tijdens de Tweede Wereldoorlog verloren.¹⁹⁰

De beloningsmedaille verleend aan Evert Christiaan Staring tenslotte, was van juli tot en met september 1900 te zien op de tentoonstelling van het Nederlandse zeewezen, die in Den Haag werd gehouden. Het stuk bevond zich op dat moment nog steeds in familiebezit.¹⁹¹

¹⁹⁰ Mededeling Historisch Museum Den Haag.

¹⁹¹ *Catalogus zeewezen*, nr. 1417. Vermoedelijk is met de 'Doggersbankpenning' de beloningspenning van de Staten-Generaal bedoeld en niet de door stadhouder Willem V gestichte beloningsmedaille. Op dezelfde tentoonstelling waren de keten van Zoutman (nr. 1641) en de penning uit het Koninklijk Penningkabinet (nr. 1173) te zien, de laatste abusievelijk toegeschreven aan Van Kinsbergen. In het eerste geval valt uit de beschrijving op te maken dat het om de beloningsmedaille van de Staten-Generaal ging; in het tweede geval is uitsluitend sprake van een 'penning', waarbij alleen de inhoudelijk deskundige uit de verwijzing naar het *Vervolg op Van Loon* kon opmaken dat het om de medaille van de Staten-Generaal ging.

Afb. 3.27 Beloningsmedailles uitgereikt aan de helden van Doggersbank. Door Albert Jansz. de Thomese en Willem Koning. Stempels door Nikolaas van Swinderen, november 1781. [Geldmuseum, Utrecht (boven) en Teylers Museum, Haarlem (onder)] Beide exemplaren zijn met dezelfde stempels geslagen, maar hebben verschillende ophangingen.

Afb. 3.28 Evert Christiaan Staring, na 1781. Olieverf op doek 58 x 47 cm. [particuliere verzameling]

De medaille die door de Koninklijke Akademie in bruikleen werd gegeven en die zich thans in de verzameling van het Geldmuseum te Utrecht bevindt én de aan Bentincks erven uitgereikte medaille in Teylers Museum te Haarlem zijn geslagen met dezelfde stempels. Beide stukken vertonen op de voorzijde, ter rechterzijde

van het wapen van de Staten-Generaal sporen van dezelfde breuk, die het gevolg was van het 'zinken' van het stempel.¹⁹² Toch bestaat tussen beide bewaard gebleven exemplaren ook een uiterst curieus verschil: de medaille in de verzameling van het Geldmuseum heeft op de rand een oog, terwijl aan Bentincks erepenning een dwarsoog is bevestigd (afb. 3.27). Om de eerste te kunnen dragen, was een ring nodig, waardoor de ketting of het lint werd gestoken. Op portretten van Zoutman en Van Braam is duidelijk hoe dit type medaille werd gedragen. Ook Bentincks medaille heeft een draagring, al bestaat van Staring een portret (afb. 3.28), waarop de kapitein is afgebeeld met zijn medaille op vrij onbeholpen wijze, zonder ring bevestigd aan het lint.

Het verschil in ophanging van de beide bewaard gebleven medailles wijst erop dat zij van verschillende makelij zijn. Immers goudsmid De Thomese vervaardigde kort voor zijn overlijden drie van de zeven beloningspenningen, waarna zijn opvolger Willem Koning de resterende vier exemplaren afleverde. Volgens het rapport dat essayeur-generaal Marcellis Emants opmaakte, leverde De Thomese in september 1781 niet alleen de zes later te licht bevonden medailles, maar ook enkele schakels van de ketting bestemd voor viceadmiraal Zoutman. Het lijkt in dat geval niet te ver gezocht om te veronderstellen dat De Thomese niet alleen de ketting van Zoutman vervaardigde, maar ook de bijbehorende medaille. Het lijkt echter niet mogelijk om met zekerheid te bepalen wie welke medaille maakte.¹⁹³

De uitreiking op het Stadhoudelijk Hof in Den Haag

Uiteindelijk zouden de 'helden van Doggersbank' nog veel meer vereringen ontvangen dan de keten en de zes medailles. Alle opvarenden van de schepen die tegen de Engelsen gevochten hadden, ontvingen, zoals gezegd, twee maanden extra gage. De uitbetaling vond plaats op 6 september 1781 in De Balg bij Den Helder, waar de schepen op dat moment voor anker lagen. Ook de gewonde zeelieden en de nabestaanden van de gesneuvelden deelden mee in de beloning. Volgens een opgave van oktober 1781 betaalde de admiraliteit van Amsterdam in het totaal voor een bedrag van f 84.132 aan extra gage uit.¹⁹⁴

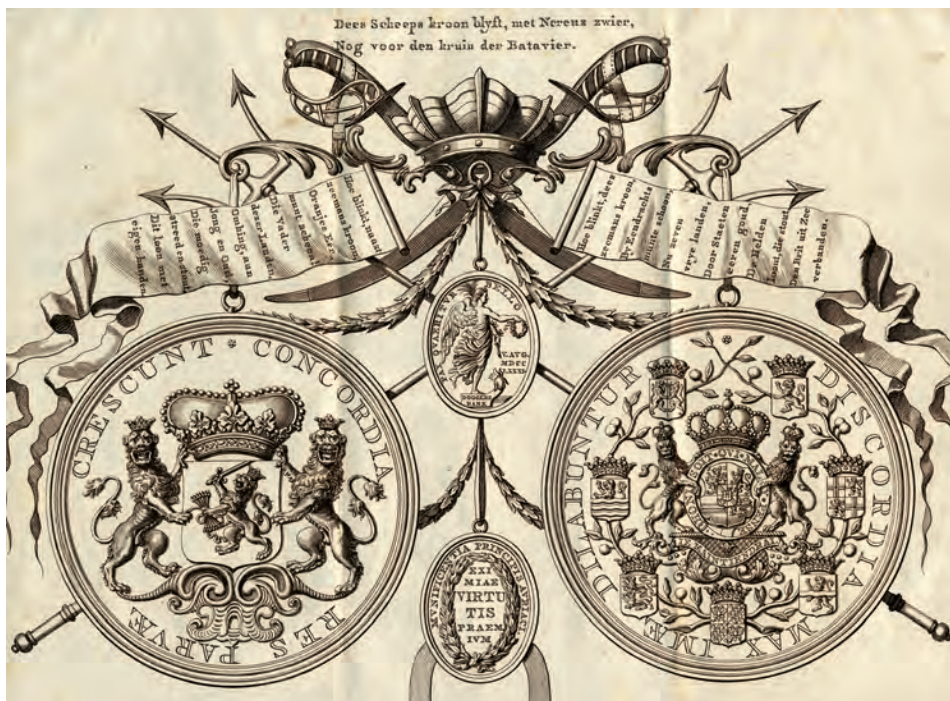
Ook stadhouder Willem V liet zich niet onbetuigd waar het de beloningen aan de opvarenden betrof: op zijn kosten werd een medaille geslagen, die in goud aan de hoofdofficieren van de vloot werd geschonken en in zilver aan de onderofficieren en adelborsten (afb. 3.29). Voorts ontvingen verschillende officieren uit naam van de stadhouder eredegens, epauletten en witte pluimen op de hoed.¹⁹⁵

¹⁹² Cf. infra, hoofdstuk IV, 420-422 en afb. 4.52.

¹⁹³ Cf. supra, hoofdstuk IV, 417-422 waar nader wordt ingegaan op de door De Thomese en Koning vervaardigde medailles.

¹⁹⁴ NA, SG, inv.nr. 5695, admiraliteit van Amsterdam aan Staten-Generaal, 12 oktober 1781.

¹⁹⁵ Zie voor de vereringen aan de opvarenden van de schepen die bij Doggersbank streden: Sanders, *Doggersbank*.

Afb. 3.29 De beloningsmedaille van de Staten-Generaal en de ovale Doggersbankmedaille van stadhouder Willem V. Door Noach van der Meer, naar Jacobus Buys, 1782. Gravure, 27 x 20,5 cm. [particuliere verzameling]

Op 29 november 1781 kreeg Willem V de keten en de zes beloningspenningen van de Staten-Generaal overhandigd met het verzoek om deze in zijn hoedanigheid van admiraal-generaal van de Unie aan Zoutman en de zijnen uit te reiken. De verlening vond de dag daarop om half drie 's middags in het Stadhouders Hof plaats. Ten overstaan van de gecommiteerden van de Staten-Generaal tot de zaken van de zee, vertegenwoordigers van de verschillende admiraliteiten en de hofhouding én in aanwezigheid van de voltallige stadhouderlijke familie, overhandigde Willem V met een korte toespraak aan de helden van Doggersbank niet alleen de door de Staten-Generaal verleende beloningen, maar ook de door hemzelf ingestelde medailles en eresabels. De ceremonie werd besloten met een feestmaal, waarbij verschillende schotels werden opgediend die door versiering en opmaak zinspeelden op de slag bij Doggersbank.¹⁹⁶

Van de vlagofficieren waren alleen schout-bij-nacht Dedel, kapitein Braak en de graaf van Welderen afwezig. Zij waren op het moment van de uitreiking uitgevaren

196 *Nederlandsche Jaerboeken 1781, 2119-2121.*

en zouden hun beloningen later ontvangen. Ook de reeds overleden schout-bij-nacht Bentinck deelde posthuum mee in de eer: in de eerste week van december overhandigde stadhouder Willem V de beloningsmedaille van de Staten-Generaal, de Doggersbankmedaille en de eresabel aan V.R. Bentinck, de broer van de overleden scheepsofficier.

Van de uitreikingsplechtigheid bestaat een gravure van Reinier Vinkeles (afb. 3.30) naar een tekening van Jacobus Buys. De gravure dateert van 1788.

Conclusie

In de 208 jaren van haar bestaan reikte de Republiek der Verenigde Nederlanden 1.234 vereringen in de vorm van ketens, kettingen en medailles uit. Deze zijn opgenomen in bijlage I. Toch valt niet uit te sluiten dat een aantal verelingen in deze lijst ontbreekt. Dat heeft te maken met de gebrekkige kwaliteit van het beschikbare bronnenmateriaal én met de ondoorzichtige praktijk van verlening. Met regelmaat werden gedane toekenningen gewijzigd of ingetrokken en werden vereringen geweigerd óf na ontvangst voor contant geld aan de goudsmid verkocht. Uit de zeventiende-eeuwse afrekeningen en uit de achttiende-eeuwse essaairapporten blijkt dat dit laatste geregeld voorkwam en dat de Staten-Generaal ermee instemden dat de goudsmid de door hem gekochte ketens, kettingen en medailles bij een volgende gelegenheid opnieuw aanbood. Dat het aantal daadwerkelijk gemaakte presenten dus beduidend lager moet hebben gelegen dan het aantal van 1.234 verelingen, is zeker. Maar hoeveel lager valt zelfs niet bij benadering te zeggen. Overigens zijn het voornamelijk buitenlandse gezanten die op deze wijze de ontvangen verering te gelde maken. Heel anders lijkt het gesteld met de appreciatie van het geschenk dat aan verdienstelijke zeelieden wordt gegeven: in het eerste, tweede en derde kwart van de zeventiende eeuw is de ketting met bijbehorende medaille een onmisbaar onderdeel van het zeeheldenportret.

Als we gemakshalve een kleine restcategorie buiten beschouwing laten, kunnen we drie duidelijke afgebakende categorieën vereringen onderscheiden, te weten: het diplomatieke present aan gezanten van buitenlandse hoven, de vereringen aan militairen, zeelieden en burgers vanwege verdienstelijk gedrag én de vereringen aan personen die belangrijke berichten overbrengen. Het diplomatieke present komt verreweg het meest voor (70,1 %), de vereringen voor verdienste en aan brengers van belangrijke berichten bijna even vaak (resp. 14,4 en 13,0 %). Het overwicht van het diplomatieke present is van dien aard, dat men de medaille die ertoe behoorde, geregeld aanduidde als 'ambassadeurspenning'. Maar in de jaren van de Spaanse Successieoorlog is het aantal vereringen aan bodes en boodschappers juist vele malen groter dan het aantal diplomatieke presenten.

Tot 1630 schonken de Staten-Generaal een groot aantal triomfpenningen, aan

Afb. 3.30 Willem V reikt de beloningen uit aan de helden van Doggersbank. Door Reinier Vinkeles naar Jacobus Buys, 1788. Gravure, 15,6 x 9,1 cm. [Paleis Het Loo Nationaal Museum, Apeldoorn. Bruikleen Geschiedkundige Vereniging Oranje-Nassau]

een zijden lint óf als onderdeel van een keten. Maar daarna veranderde het beeld ingrijpend: anders dan voorheen lieten de Hoog Mogende Heren na de beëindiging van het Twaalfjarig Bestand geen nieuwe triomfpenningen meer slaan. Bijgevolg bestaat in de jaren 1630-1650 ongeveer 80 % van de vereringen uit kettingen zonder medailles. Maar na 1656 verdwijnt de ketting volledig uit beeld: op een handvol uitzonderingen na worden alleen nog maar ketens of medailles vereerd. Klaarblijkelijk werd een ketting zonder enige aanduiding wie de gever was niet langer als een geschikte verering gezien.

De *case studies*, die het tweede gedeelte van het hoofdstuk vormen, leveren een in-

teressante aanvulling op het verkregen beeld. Uit de eerste bijdrage blijkt de enorme omvang van de vereringen die in 1609 bij de sluiting van het Twaalfjarig Bestand werden gegeven. De Hoog Mogende Heren gaven voor meer dan een kwart miljoen gulden aan gouden vaisselles, kettingen en medailles, aan tapijten en damast. Maar nog veel interessanter is de vergelijking tussen het Twaalfjarig Bestand in 1609 en de Vrede van Rijswijk in 1697: het verschil is er een van dag en nacht. Uit alles blijkt dat de Staten-Generaal in 1609 een nieuwkomer waren op het internationale toneel. De Hoog Mogende Heren lijken niet op de hoogte van de geaccepteerde mores en moeten voortdurend door de Engelse en Franse mediateurs worden gesouffleerd: over het aannemen van de presenten van de aartshertogen, over het uitdelen van de aartshertogelijke presenten aan de Staatse onderhandelaars voor wie zij zijn bedoeld en over het geven van contrapresenten. Maandenlang sleept de zaak, terwijl het ene gewest na het andere de besluitvorming blokkeert. Het moeten bewogen vergaderingen zijn geweest. Hoe anders gaat het toe in 1697, wanneer de Franse gezanten huiswaarts keren. Het besluit om elk van de drie ambassadeurs te vereren met de gebruikelijke keten van f 6.000 lijkt een hamerstuk: van enige discussie of zelfs rancune jegens de voormalige vijand lijkt volstrekt geen sprake.

Het geval 1697 geeft ook inzicht in de financiële achtergrond van de vereringen: om de verblijfskosten en de presenten van de gezanten die de onderhandelingen bijwoonden te kunnen bekostigen, verzochten de Hoog Mogende Heren de Raad van State om een extraordinaris petitie ten bedrage van f 150.000 op te stellen.

Dat niet alleen aan buitenlandse gezanten vereringen werden gegeven, toont het opmerkelijke verhaal van Willem Vleertman. In een tijdsbestek van nog geen decennium ontvangt de commissaris van de approches acht ketens en vijf medailles. Het maakt Willem Vleertman tot de meest gedecoreerde Nederlander.

En ook het vierde verhaal over de helden van Doggersbank is beslist opmerkelijk. Bijzonder aan dit geval is dat de stadhouder voor de eerste en enige keer het initiatief neemt: hij verschijnt persoonlijk in de vergadering om aan de Hoog Mogende Heren het voorstel te doen de vlagofficieren van de vloot te vereren. Daarnaast vallen er enkele toevalligheden voor, die interessante details opleveren aangaande het vervaardigingsproces. Zo blijkt tijdens het essai dat de medailles op een te geringe waarde zijn geslagen én komt de goudsmid die keten en medailles moet leveren te overlijden, nog voordat hij zijn opdracht volledig heeft voltooid. En evenals de bijdrage over Willem Vleertman toont het verhaal van de helden van Doggersbank nogmaals duidelijk aan dat het bij de vereringen van de Staten-Generaal beslist niet uitsluitend om het 'ordinaris afscheidspresent' voor vertrekkende buitenlandse gezanten ging.